

Naše planine

NAŠE PLANINE

Uredništvo i uprava: Zagreb, Gajeva 2a, polukat, telefon 37-316

»Nostre Montagne« — Rivista della Federazione Alpina Croata

»Unsere Berge« — Zeitschrift des Kroatischen Bergsteigerbundes

»The Mountains« — Review of the Alpine Association of Croatia

»Nos Montagnes« — Revue de la Fédération Alpine Croate

Uredništvo i uprava: Zagreb, Gajeva 2a, polukat, telefon 37-316
Glavni i odgovorni urednik: P. Lučić-Roki, Zagreb, telefon 38-041

GODINA IX.

1957

BROJ 8—12

S A D R Ž A J :

Janko Sendjerđji i	
Vladimir Blašković: Makedonski kaleidoskop	201
Srećko Božičević: Pismo iz plitvičkog kraja	216
Dr. Ivo Lipovšćak: Osobitost i značajka našeg planinarstva	219
Mirko Marković: Neke bilješke o planinama na granici Crne Gore i Albanije	221
Tomislav Jagačić: Sličice s Biokova	241
Tomislav Jagačić: Povodom I. Sleta mladih planinara Hrv. Zagorja	248
Anton Blažej: Kasni povratak s planina	255
Marko Butinar: Tri uspona na Durmitoru	257
H. B.: Snježni i vulkanski vrhovi Anda u Južnoj Americi	261
Ing. Tomislav Bedenko: Nesreća u stijeni Eigera	271
H. B.: Povodom nesreće u Sjevernoj stijeni Eigera	274
H. B.: Osvrt na uspone u Sjever. stijeni Eigera	278
Treći slet planinara Hrvatske	282
Vijesti	287
Planinarske vijesti iz svijeta	295

Naslovna strana:

U prodoru Vel. Paklenice

Foto: V. Matz

NAŠE PLANINE

REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

GODINA IX.

1957

BROJ 8 - 12

Janko Sendjerdji i

Vladimir Blašković, Zagreb

Makedonski kaleidoskop

Putopisne crtice s izleta Skupine seniora P. D. »Zagreb« u Makedoniju

U jesen i zimi 1956. godine nikla je zamisao, da Skupina P. D. »Zagreb« organizira u proljeću 1957. godine skupni izlet u *Makedoniju*. Doskora bila je uspostavljena veza s čika-Vangelom u Skopju (danас nažalost već pokojnim »asom« makedonskog planinarstva), a preko njega bio je angažiran i skopski »Putnik«, s kojim je utanačen aranžman putovanja, ishrane i noćenja na kružnom planinarsko-turističkom putovanju zapadnom *Makedonijom*. Utvrđeni smjer puta bio je: *Skopje-Stobi-Bitola-Prespanska i Ohridsko jezero-Debar-Lazaropole-Mavrovo-Tetovo-Skopje*; trajanje puta Makedonijom, uključujući i upoznavanje *Skopja*: 8 dana. Od četrdesetak predbilježenih interesenata konačan broj učesnika izleta sveden je na 26, to jest broj raspoloživih mesta u posebno iznajmljenom autobusu. Kao bitna komponenta solidnih priprema, održano je nekoliko instruktivno-informativnih predavanja o prirodi, historijatu, društvenim i gospodarskim osobitostima NR Makedonije.

Premda je sastanak svih učesnika bio dogovoren za 23. V. u *Skopju* (donle put po volji), ipak se uglavnom cijelo društvo našlo na okupu već u *Beogradu* u prenatrpanom *Balkan-ekspresu*, u kojem su naše izletnike — zahvaljujući predusretljivosti planinara i speleologa druga A. Muića, člana P. D. »Željezničar« (Zagreb) — čekala rezervirana mesta, tako da je zajedničko putovanje usprkos kišovitoj sipljivici u *Beogradu*, otpočelo u znaku dobrog i vedrog rasploženja. I premda su klupčasti oblaci zastirali *Avalu*, ipak je sunce, što je prokluvalo maglovitu zavjesu nakon tunela kod *Ralje*, ubrzo povisilo rasploženje za čitavu oktavu. Što dalje prema jugu, i vrijeme je bivalo bolje, tako da se i znamenita *Grdelička klisura Južne Morave* sa svim svojim prirodnim ljepotama i bujičnim strahotama pokazala u punom odbljesku sunčevog sjaja.

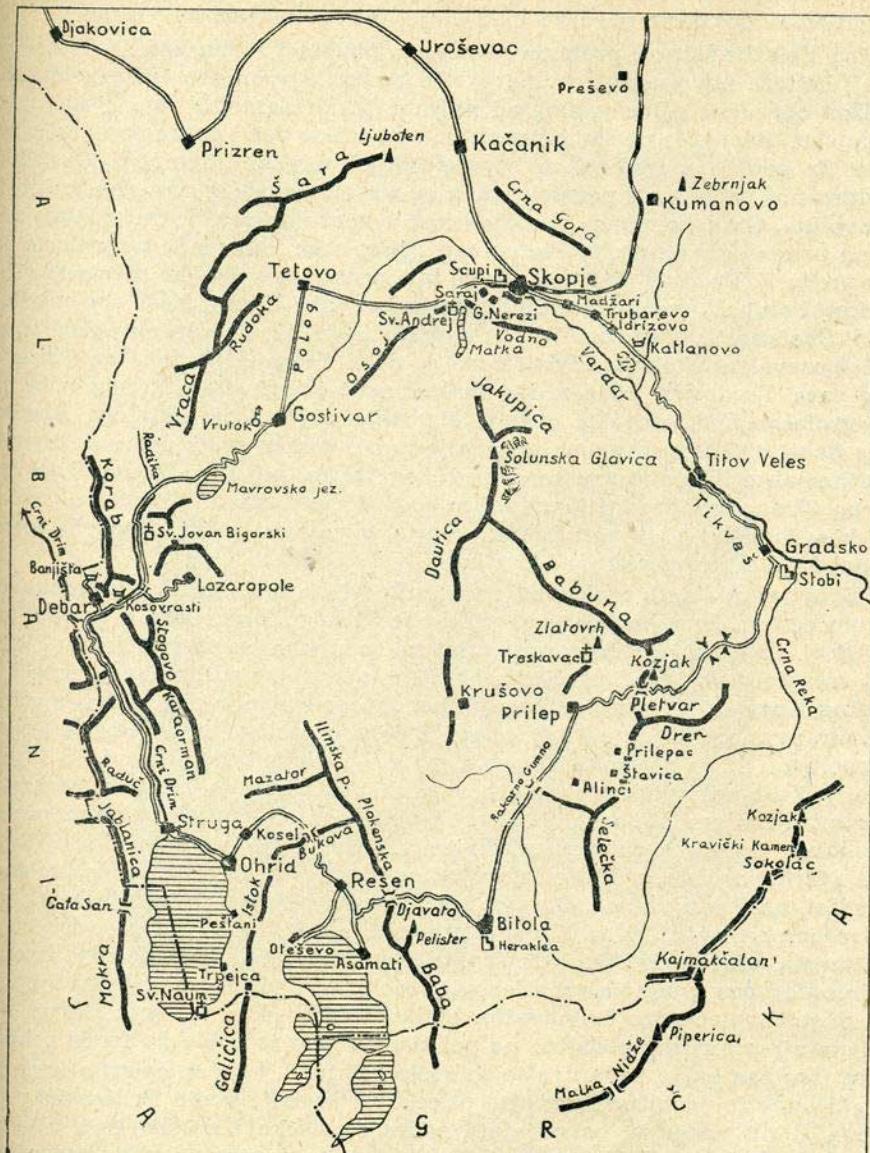
Kod *Vranja*, mjesta Borine (Stankovićeve), »*Koštane*«, i nedaleke *Vrangske Banje* (s 80° C vrućom vodom) opća slika reljefa mijenja se u tipičan južnobalkanski krajolik, pun dalekih vidika i šarolikih boja. *Ristovac*, nekadašnja granična postaja turorskoga carstva, jasno ukazuje na nemilosrdno devastiranje šume, tako da još i danas prevladavaju bujične vododerine u planinskoj goleti. Uz stenjanje vlaka na prijevoju *Preševa* prevezosmo se preko razvođa Crnog i Egejskog mora, a nakon toga: veseli zvižduk lokomotive i ubrzana vožnja nizbrdo u široku kotlinu srednjeg Povardarja. Oči putnika, koji se prvi put susreću s Makedonijom, gutaju nove vidike mjestimično punih svojstvene egzotike, a povici iznenađenja i čuđenja upozoravaju na brojne rode i stada

crnih bivola. Nakon kratkog preleta olujnog oblaka opet izdašno sunce. Kotlinu Kumanova prekrile su prostrane intenzivno obrađene površine, a u dalekom se plavetniliu horizonta odražavaju šiljci i kupe jugoistočnih makedonskih planina. Tu je i historijsko mjesto slavne Kumanovske bitke, gdje je 1912 god. srpska vojska u trodnevnom teškom boju savladala tursku silu i dala značajni doprinos kasnijim pobjedama balkanskih saveznika nad feudalnom imperijom Turske. Na centralnoj točki toga ratišta, na granitnom timoru *Zebrnjak*, koji danas daje odličnu kocku za popločivanje naših gradova i putova, bila je nekad spomen-kosturnica poginulih boraca, no vandalski ju je uništio okupator u Drugom svjetskom ratu. Rano popodne: u *Skopju smo*.

Na stranu sad utisci, osjećaji, reminiscencije i sve ono, o čemu se mogu ispisati čitave knjige. Naši seniori, koliko je bilo najviše moguće, nastojali su iskoristiti relativno vrlo kratko vrijeme i upoznati što više. Konkretno: već prvoga dana kratka šetnja preko trga na stari kameniti most, odakle puca lijepi vidik na planinu *Vodno* s planinskom kućom na njenom vrhu (1065 m). Nešto niže je selo *Gorno Nerezi* s veoma značajnim kulturno-historijskim spomenikom *Makedonije*, crkvom sv. *Pantelejmona*, zadužbinom carskih Komnena iz 1146. god., riznicom izvanrednih srednjovjekovnih fresaka. Prema sjeveru nabubrlila je klobučasta Crna gora, a zasneženi još gorostas. Šara sakrila se toga dana u oblake. Nakon šetnje i upoznavanja opće fizionomije starog i novog *Skopja*, uveče — odlični mliječni proizvodi, pa »jagnješko« i »telaško« u restoranu »Moskvi« i, najzad, ugodan odmor u čistom hotelu »Turist«.

Drugi dan: nastavak »brzpoteznog« razgledavanja i osnovnog upoznavanja najkarakterističnijih skopskih znamenitosti. A tih je mnogo. Među najistaknutijima je svakako crkva sv. *Spasa s remeđdjelom* makedonskog duboreza, izvanrednim ikonostasom, i monumentalnim grobom *Goce Delčeva*, makedonskog revolucionara — heroja. Nedaleko je *Kuršumli-han*, prvobitno svratište dubrovačkih trgovaca i kasnije turska tamnica; danas u svojoj arhitektonskoj jednostavnosti i eleganciji muzej i lapidarij antiknih iskopina. Krstareći labirintom bezbrojnih uličica starog *Skopja* i razgledajući usput novu, lijepo uređenu tržnicu i modernu zgradu manjinskog (turskog) kazališta, naši su se izletnici odšetali na uzvišicu stare sahat-kule i historijske džamije *Sultana Murata*, prema predaji mjesačne nekadašnje dvorova *Dušana Silnog* i njegovih slabih nasljednika. Mjesto je to povijesnog rezoniranja i historiografskih reminiscenci: šta bi povijest bila ovdje ispisala, da nije bilo turske najeze? A nedaleko starog kamenitog mosta *Daut-pašin amam*, kupalište, s vrlo dobro sačuvanim orijentalnim kupolama i sjajnom unutrašnjom arhitektonikom, danas odlično uređena galerija moderne umjetnosti. Razgledan je i *Dušanov grad*, danas muzej NOB i veoma lijepi park *Gradina*.

25. svibnja ujutro odlazak iz *Skopja*. Udobni novi autobus FAP proveo nas je kroz grad pun dinamike novog života i rada. Uskoro smo bili na odličnoj cesti i uz informativne napomene provezli se kraj mnogih tvornica, pa uz termoelektranu *Madžari* i poljoprivredna dobra *Trubarevo* i *Idrizovo* ubrzno stigli do *Katlanovske* barovito ujezerene kotline. Doduše, neznatna vodena površina, ali zato golemo područje trstike i šaša: veliki je to voden labirint, bogat ribom i močvaricama. *Katlanovska banja*, sumporno termalno kupalište na zanimljivom geotektonskom rasjedu, ostalo je nalijevo, a naš je put vodio dobrim serpentinama uzbrdo prema rubnom području *Titoveleške kotline*. U daljini, nadesno ispela se *Jakupica* sa *Solunskom Glavicom* (2540 m) i *Nežilovskim stijenama*. U *Titovom Velesu* naidosmo na — zatvoren promet. Trebao je proći »detski korzo«. Bio je »Dan mladosti«, rođendan druga Tita; kroz

Karta planina Makedonije

Crtež: J. Sendjerdji

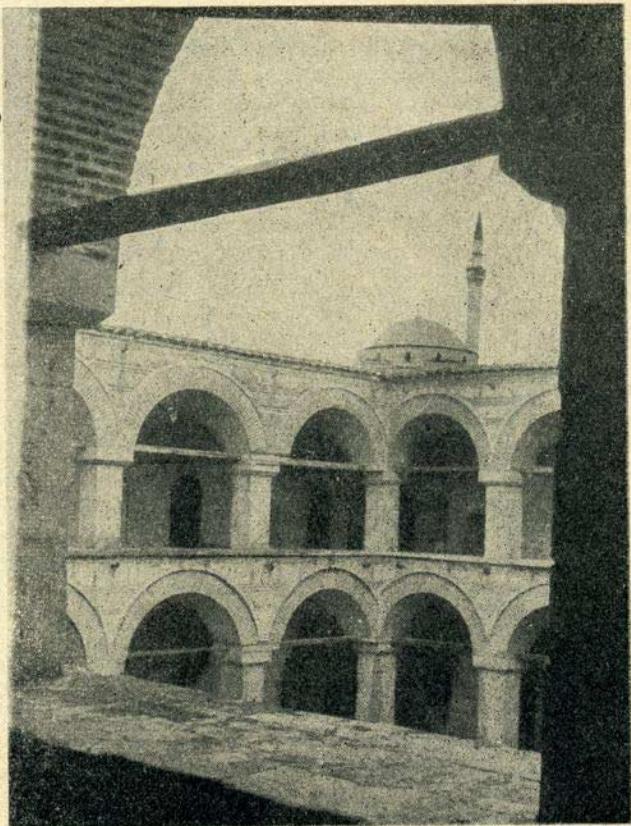
grad uz Vardar prolazi zapravo samo jedna ulica sposobna za motorizirana vozila i trebalo je pričekati, dok mine svečanost. Ali, nije nam bilo žao. Svega samo sat čekanja bilo je nagradeno promatranjem nesvakidašnje i veoma slikovite dječje povorke. Snalažljive »daskalice« (učiteljice) i njihovi drugovi s mnogo su ukusa aranžirale zanimljivu priredbu i predvodile tisuće djece. Bilo je to stotine kostimiranih leptira i bubamara, te raznog cvijeća i živila

slikovnica, stotine plesačica, modelara, lovaca, ribara i još mnogo štošta drugoga. Nakon dovršene povorke brže dalje, jer .... daleki su još putovi.

Iza Veleške klisure protegla se bogata, plodna i rodna kotlina *Tikveš*. Golome plantaže novozasadađene vinove loze, raširene »ponjave« rascvjetala maka i brižno obrađene njive jednog od najznačajnijih agrarnih rajona Makedonije ugodno su iznenadile ne samo neupućene izletnike, već i dobre poznavaoce toga kraja. Iz godine u godinu tu se napreduje ubrzanim tempom. Ova dolina *Vardara* naš je Misir i perspektiva njegova ekonomskog razvitka izvanredno je povoljna. *Gradsko*, danas je malo i manje značajno naselje (nekadašnja uskotračna pruga odavde preko Pletvara u Prilep zamijenjena je normalnom prugom preko T. Velesa); 1918. god. tu su bila centralna skladišta njemačke vojske za čitav Solunski front i tragovi se zapažaju još i danas. Nedaleko odavde su *Stobi*. Svečamost u *Titovom Velesu* oduzela je prilično vremena i zbog toga je kraći boravak u *Stobima*. Prisjećamo se doba *Filipa Makedonskog* i bizantinskog cara *Teodosija*, pa sjedišta makedonske provincije rimskog imperija i katastrofalnog potresa 518. godine. Na sastavu *Vardara*, antiknog *Aksiosa*, i *Crne Reke*, antiknog *Erigona*, nekada je to bio znatan grad; danas su tu vrijedne arheološke iskopine prekrasnog grčkog teatra, bazilike, foruma i još mnogočega. Pronađeni predmeti najvećim su dijelom danas u skopskom kuršumlihanskom lapidariju i beogradskom muzeju, a nedavna vojna okupacija dobrano je snabdjela i muzeje Sofije i Berlina.

Kraj rascvjetanih makova i ograđenih rižišta u dolini Rajec produžujemo starom cestom kroz dvije veoma slikovite klisure: *Drenovsku* i *Varišku* (stari *Evristus*). Bijelim širokim serpentinama penjemo se na prijevoj *Pletvara* (990 m): nalijevo je polugoli masiv *Dren planine*, nadesno se bjelasa Šiljak visokog *Kozjaka* (1746 m). Čitavo pletvarsko područje petrografska je velepjesma mramornoga stijena i znanstveni Eldorado geologa, mineraloga i geografa. Tu mora da uživa i planinar i svaki priatelj i poznavalač prirode. S *Pletvara* puca jedinstveni vidik na eruptivni greben *Prilepskog* lanca s markantnim bazaltnim čunjem *Zlatovrh* (1452 m), ispod koga se šćućurio prastari manastir *Treskavac*, u tursko doba mjesto narodnih škola. Na južnoj padini *Zlatovrha* strši *Markovo Kale*, sjedište legendarnog *Kraljevića Marka*, a iza grebena, u pozadini, nižu se *Babuma*, *Dautica* i *Kruševska planina*, prirodnačke atrakcije i planinarske mete, jedna ljepša i privlačnija od druge. Nizbrdo, dobrim serpentinama, ubrzo stigosmo u *Prilep*, u čijem se »hataru« neposredno ispod ruševina *Markova grada* nalazi stjenovita osobitost i atraktivna rijetkost, granitni monolit »*Svetec*«, što čudnovatim oblikom (posljedica trošenja stijene djelovanjem atmosferilija) podsjeća na pelikana, a ime je dobio po freski nekakvog sveca (tko zna kako, kada i zašto se našla baš tu?!), koja se nalazi s desne strane »kljuna« te neobične kamenite ptice. Put je dalje vodio Prilepskim poljem prema *Bitoli* na jugu, ostavljajući nadesno, visoko i daleko gore u planini, historijsko mjesto *Kruševco*, ponos makedonskog ustanka 1903. godine, gdje je *Krušovska republika* odolijevala 13 dana turskim askerima i donosiла napredne zakone. Tek pogibija vojvode *Pitu Guli* s njegovim vojnima — ustanicima na *Mećjem Kamenu* krši makedonski ustanak, o čemu toliko osjećajno i tužno pjeva narodna pjesma ».... od Prilepsko na Krušovsko, od Krušovsko na Mećji Kamen, gde zginava Pitu Guli«. Nalijevo ostadoše poznati *Prilepac* i selo *Štavice*, nalazište rimskih grobova i brojnih amfora s novcem. Na Topolčanskom grebenu, prijevoju za *Bitolsko pole*, kod sela *Alinci* i *Bakarnog Gumna* kratko prisjećanje na značajnu borbu srpske vojske 1912. god., kad zbog osobitih okolnosti teška pobjeda nije donijela zaslужenu nagradu, već neprirodnu

južnu granicu u južnom dijelu Pelagonije. Uz objašnjenje gospodarskog značenja močvarastog Bitolskog polja i važnosti melioracionih radova, što ih narodna vlast kultivatorno tu izvršava od 1947. god. naovamo, evo nas popodne u Bitoli, nakon što smo s uputnim zadržavanjima i tumačenjima apsolvirali 192 km ili najdužu dionicu makedonskog dijela puta. U Bitoli, nakon smještaja u dobro uređenom hotelu »Trudbenik«, predveče još i uz vodstvo predusretlji-

Kuršumi-han u Skopju

Foto: J. Sendjerđi

vog Bitolčanina *Vladimira Čakara*, posjet iskopinama *Heraklea Linkestis*, značajnog arheološkog nalazišta. Zahvaljujući vlastodršcima još u tursko doba i predstavnicima velikih sila i njihovim sklonostima, ponajljepši primjeri arheoloških iskopina bitolske *Herakleje* danas su ponos Britanskog muzeja. Od Herakleja se pruža divan vidik na planinsku panoramu: od Selečkih planina, Kozjaka, Kravičkog kamena, Sokolca i Kajmakčalana u snijegu, do Piperice i Malka Nidže u Grčkoj, sve poznatih mjesta znamenitog Solunskog fronta u Prvom svjetskom ratu. Na drugoj strani na mahove se između klobučastih oblaka pomaljao gigant *Pelister* (2600 m), koga je pod pseudonimom *Alem Kopriva* prije 30 godina prvi put planinarski opisao mladi koprivničko-podravski »žabar« i vrijedan propagator naših planina, danas već pokojni Aleksandar

Mužinić. Uspon na *Pelister* veoma je ugodan jednodnevni planinarski izlet. Kraj njegovih glacijalnih jezera danas je podignut nov planinarski dom.

26. svibnja u jutro kratak pregled malenog, interesantnog i lijepo uređenog bitolskog muzeja, zatim nove tvornice frižidera, štednjaka i emajliranog posuđa, ponosa njegovih graditelja i rukovodstva, a onda prastarom *Via Egnatiom*, danas modernom cestom prvoga reda, kraj planinskih livada zabijeljenih od bezbroja miomirsinskih narcisa, na 1170 m visoki prijevoj *Djavato*. Niski oblaci doduše kvare izgled, ali ne mogu pokvariti i raspoloženje društva, jer — nakon kratkog odmora na sedlu — uskoro se ukazuje svjetli trak i pojas zelenkaste površine *Prespanskog jezera*. Skrenuli smo s glavnog puta prema selu *Asamati* na samoj obali jezera. Uz put posmatramo osobito melioraciono djelo, irrigacioni sistem, koga ovdje znalački i upravo majstorski ostvaruju.

Prije *Asamata*, ispod sela *Rajac*, s lijeve strane ceste na livadi, zacrnio se veliki krug mještana, a u krugu — igrači narodnih igara. Zaustavili smo autobus i izašli da vidimo jedan »tanec«. Iskonski folklor. Uz trubu i bubanj, graciozno makedonsko kolo s maramicama u ruci, ostavilo je na nas vanredan utisak. Djeca od 7 do 9 godina pokazala su toliko osjećaja, muzikalnosti i ritma, da smo zaista bili najugodnije iznenadeni. I učenice, predvodene svojom »daskalicom«, izvele su proste vježbe, u koje su i pored svoje zbumjenosti unijele mnogo dobre volje te su zaslужeno bile nagrađene bučnim pljeskom. Naš neposredni susret s makedonskim selom i seljacima bio je obostrano dragocjen prilog bratstvu i jedinstvu naših naroda. Producujući kroz selo *Asamati* vrijeme se pogoršalo i dok stigosmo do same obale jezera ono se već dobrano narogušilo. Naišla je kratka oluja, koja nam je pokazala stihiju zapjenjenih talasa i vjetrova, a pripomoglo je potpunijem razumijevanju arhaičkog oblika čamaca ovog i susjednog *Ohridskog jezera*. Pola sata kasnije stigosmo već u *Resen*, slikovito i danas već prilično modernizirano mjesto, što se šćućurilo u moru voćnjaka poznatih mirišljivih resenskih jabuka veoma dobrog ukusa.

U međuvremenu se i vrijeme proljepšalo. Kiša je prestala, a mi — drugom katetom cestovnog trokuta — vratismo se *Prespi* i njenom (i makedonskom) turističkom biseru *Oteševu*. Odličan put preko starih grbavih mostova i zatim samom jezerskom obalom do »makedonske Opatije« ostat će našim izletnicima sigurno u trajnom ugodnom sjećanju. Usput nam se, sada bez oblačne kape, u sjajnoj poslijekišnoj plastičnoj razotkrila planinska greda *Baba* (*Pelister*) — *Neredska*, isprešarana golemim snježnim krpama. I već smo u *Oteševu*. Osobito lijepo i arhitektonski duhovito smješteni moderni turistički pavilioni u prekrasnoj prirodi djeluju najneposrednije i naprosto nameću želju za dužim boravkom i odmorom u ovom nadasve lijepom kutku Makedonije i Jugoslavije. U *Oteševu* smo naišli na priličan broj izbjeglica iz Mađarske, koji su se tu dosadivali i, činilo nam se bar tako, bez pravog smisla za raskošan prirodni (i turistički komforni) dekor, što su ga tu imali, prilično prazno i tupo čekali neizvjesnu sutrašnjicu i međunarodno rješenje svoga problema. Stvarnost emigracije.

Vratismo se preko *Resna* i, bez ponovnog zadržavanja u toj staroj rimsкоj *Skirtiji* (kojoj se danas ne zna točno njena nekadašnja lokacija), nastavismo put cestom prvoga reda preko prijevoja planine *Bukovo* (1190 m), zatim novom turističkom trasom, strmenitom padinom iznad *Opejničke rijeke* do sela *Kosel*. Na lijevoj su se strani ispele padine planine *Istok*, a na desnoj se je nabubrlila *Plakenska* — *Ilinska planina* i *Mazator*, nalazište mangana i privlačni planinarski objekti.

Zaustavili smo se kod Kosela. Privukla nas je osobita njegova aktivna vulkanska pojava, jedinstvena u Jugoslaviji. Njena je solfatara danas ponešto izgubila od svoje prirodničke draži i naravne originalnosti. Nakon nedavnog pokušnog bušenja u svrhu stručnog ispitivanja nešto kao da se poremetilo. Na mjestu, gdje je izbijala i duvala topla sumporovodična materija, sada bučno klokoće hladna voda, koja slabo zamjenjuje nekadašnju impresiju minijaturne vulkanske djelatnosti. Ipak, i ovako, pojava je to veoma zanimljiva i poučna.

Ostaci amfiteatra u Stobi

Foto: J. Sendjerdji

Konačno, točno prema rasporedu puta, evo nas popodne na cilju. U Ohridu smo, prastarom *Lihnidusu*, ukonačeni u sindikalnom domu odmora »Orce Nikolov«. Pjesničkom imenu daje pjesničku draž cijela okolina. Sam dom-hotel moderna je četverokatna gradevina na punoj visini evropskog ugostiteljstva s vanrednim vidicima na golemu površinu *Ohridskog jezera* i zapadnu obalu s *Mokrom*, *Cara Sanom* i *Jablanicom*. *Ohridsko jezero* golema je i divna pjesma bez riječi.

27. V. skupno razgledavanje najznačajnijih od mnogobrojnih znamenitosti Ohrida. U staroj glavnoj ulici, potpuno sačuvanoj u njenoj specifičnoj i slikovitoj arhitekturi, u jednako originalnoj arhitektonici doma *Robleva* mjesni je

muzej s dragocijenim eksponatima od prastarih vremena, preko Ilindenskog ustanka do NOB; u pomoćnoj zgradi preko ulice smješten je etnografski i ribarski odjel. Bazilika sv. Sofije iz XI. stoljeća izvanredna je riznica i možda najdragocijeniji spomenik naše stare srednjovjekovne kulture. Jednako vrijednu kulturno-historijsku osobitost nalazimo i u crkvi sv. Klimenta iz XIII. stoljeća prvog monaha i učitelja makedonskog naroda. Stare, djelomično očišćene freske dokumentiraju tešku i slavnu prošlost ovoga kraja. Nešto podalje ostaci su stare polurazrušene džamije, sagrađene na temeljima i zidovima kapelice-groba sv. Klimenta, koja se sada obnavlja unutar ruševina džamije. Tu negdje u blizini bila je i znamenita škola sv. Klimenta. Na Učkalju brdu, dominantno nad Ohridom, ruševine su staroga grada i carskih dvorova Samuila Makedonskog, zidine stare tisuću godina; jedinstveni je to kružni zrenik na Ohridsko polje, na divno jezero i njegove rubne planine. A dolje, na stijenama neposredno iznad jezera, poznata je slikovita crkvica sv. Jovana Bogoslova, tradicionalnog zaštitnika ohridskih ribara; crkvica bez naročite umjetničke i kulturno-historijske vrijednosti, ali veoma lijepog i slikovitog položaja, poznatog sa slika propagandnih turističkih prospekata. Fotografi sviju krajeva, sjatite se ovamo i — »ispucajte« ovdje svoje crno-bijele i kolor-filmove! Poslije podne neki su se kupali, neki obilazili okolišne visove i stijenje, a neki su se predali ugodnom plandovanju i odmaranju na balkonima hotela. I ovdje, tko zna po koji put, očitovalo se, da stara talijanska uzrečica: »dolce far niente« ipak ima ponekad i ponegdje makar i kratkotrajno svoje opravdanje. Seniorima je taj popodnevni odmor zaista dobrodošao. Uveče pak u elegantnoj restauraciji doma, pri odličnoj večeri i veselom i zadovoljnem raspoloženju, kratak prekid struje nije mogao pomutiti izletnički humor, a bilo je i duhovitih komparacija sa našim Zagrebom.

28. V., t. j. trećeg »ohridskog« dana bila je organizirana skupna plovidba jezerom i »obligatni« ohridski izlet do sv. Nauma na južnoj obali jezera, neposredno na samoj granici prema Albaniji. I taj i takav izlet također znači veoma impresivan doživljaj. Nakon dvosatne mirne i osvježujuće plovidbe glatkom površinom dubokog jezera (dubine 285 m) izletnička je ladica (motorna) pristala u malenom pristaništu. Pregled manastirskoga zdanja i upoznavanje legendarne crkvice i kripte navodnoga sveca, kome se tamo pored kršćana klanjavu i muslimani, jedinstveni razgled s ukusno uredene terase na ogromnu površinu jezera i okolne planinske divove, zadovoljstvo, što je konačno nestalo betonske pseudoklasističke arhitektonске nakarade — kule podignute 1922 godine, pa onda lijep sunčan dan, drugarska predusretljivost naših graničara, sve je to pridonijelo ugodnom raspoloženju, koje je našlo adekvatan završetak na otočiću u izvornom dijelu Drima, gdje se kod izletničkog buffeta »marendalo« i uz dvostruki apetit i nekako pomlađeni žar pribrala snaga za daljnje putešestvije. Prigodom povratka jezero se nešto namrgodilo, javio se vjetar, malčice smo se zanjihali, ali naš »admiral brodice« odlično nas je vodio preko uznemirenih talasa kraj napustjelog manastira sv. Nauma, pa ispod ogromne stijene s pustinjačkim rupama i neposredno uz ribarska sela Trpejca i Peštane sve do našeg doma, gdje nas je opet, nakon odličnog ručka (à la carte), popodne čekao odmor. Bio je neplanirani, ali opet dobrodošli odmor, a uzrokovala ga je nagla oluja s učestalim pljuskovima, koji su nam pružali uživanje u igri boja na jezeru i u oblacima. Jedinstveni su to prirodni fenomeni, planinarima i priateljima prirode predobro pozнати.

29. svibnja — odlazak iz Ohrida. Usput još kratko instruktivno upoznavanje Hidrobiološkog instituta i njegovog mrijestilišta specifične ohridske pastrve u ambijentu opjevanih »Biljaninih izvora«, koji su danas, stisnuti u

betonske ograde, izgubili poetičan čar lijepe makedonske pjesme »Biljana platno beleš na Ohridskite izvori...« Još jedno kratko zadržavanje i pregled »Drvorezbarskog ateljea« (bivše škole), gdje nam je upravnik (popularni predratni savezni kapetan JNS, ing Boško Simonović) pokazao drvorezbarska remek-djela te ustanove. Uz »obavezno« skupno fotografiranje kod botaničkog rariteta Ohrida, hiljadugodišnjeg »činara« (platame) oprostimo se od tog slikovitog historijskog grada i začas jurnusmo dobrom cestom kružeći uza sjevernu obalu i rub jezera.

Središte starog makedonskog prosvjetiteljstva Sv. Kliment u Ohridu

Foto: J. Sendjerđić

Odličan drum, stara *via Egnatia* vodi kraj i posred prostranih voćnjaka i brižljivo obrađenih polja, koja jasno govore o poslovičnoj marljivosti makedonskoga čovjeka. Pola sata kasnije bili smo već u *Strugi*. (Eh — »*sto mi e milo i drago, na Strugu dukjan da imam ...!*« I novajlje i »stare Makedonce« ugodno je iznenadila cvjetnasta obala uz *Crni Drim*, koji odavde odvodi vodu *Ohridskog jezera*. Buru je smijeha i veselosti izazvalo prelaženje preko veoma labilnog visećeg mosta na lijevu obalu Drima, gdje je uz moderan hotel podignuta škola-spomenik makedonskim narodnim prosvjetiteljima braći *Miladinovima*. Moderna školska zgrada i brončani spomenik pred njom dokazuju razvijen smisao građana *Struge* za pravilno iskazivanje pjeteta svojim najvrednijim sinovima. Malo zatim brektao je već naš autobus dobrom cestom i presijecao *Struško polje*. Nalijeko nam je planinski kolos *Jablanice* s *Radučem*, nadesno pak srednjevišoki greben *Viševskog brda*, na čijoj se sjevernoj padini nalazi preistorijsko naselje *Trebeništa*, t. j. njezina akropola *Gradec*. Ovdje pronađeni predmeti, zlatne posmrtnе obrazine i stopala, centralni su objekti i osobito vrijedni eksponati bogate zbirke beogradskog Narodnog muzeja.

Slikovitom uskom klisurom *Crnog Drima*, u kojoj mjestimično postoji vrlo akutan problem čišćenja bujičnih nanosa, ulazimo u proširenu rječnu dolinu prije sastava *Drima* s *Radikom*. Prema sjeveru, između kumulastih oblaka, ispeo se div *Korab* s južnim padinama *Krčina* i *Deli Senice*, a na desnu ruku strše nazubljeni *Stogovi* s kamenom stijenom *Gradac*, koja mami na penjački uspon. Podne nas je zateklo u *Debru*, antiknom *Deborosu*. Donedavna gotovo sav u ruševinama s teškim posljedicama rata, danas se već prilično oporavio te se modernizirano izgradije. Ipak je našu pažnju većma zaokupila nedaleka *Debarska Banja*, *Baništa*, gdje topli izvori i moderni hotel omogućuju liječenje reume i ugoden boravak u tome kraju. Neki naši izletnici okupaše se u vrućem starom turskom amamu, nakon čega su izgledali kao ofureni rakovi; drugi opet odoše do nedalekog novokaptiranog jakog izvora tople vode i u njegovu potoku moćiše noge (zagrebački bismo kazali: uzeše »Fussbad«) i to im je jako godilo, pa je barba-Luka čak povjerovao, da mu je na nozi nestala otekлина, što ju je zadobio u Zagrebu prigodom sudara s biciklom. Srdačna predusretljivost domaćina u novom hotelu pojačala je dobro raspoloženje, pa se »tamo daleko«, s onu stranu kolosa *Koraba*, gdje je valjalo iskrenuti vratove, da se sagleda granični stub na planinskom grebenu, doskora začula i originalna zagorska pjesma s neminovnim, prilično već otrcanim refrenom »Nejdeme dime...«. Nakon *Ohridskog Nauma* ovdje su se naši izletnici po drugiput našli u neposrednoj blizini jugoslavensko-albanske granice, svega 4—500 metara udaljeno od graičnih oznaka.

Ostavljajući *Baništa*, *Debar* i *Debarsku kotlinu* spustili smo se u vele-romantičnu dolinu hućne *Radike*. Provezavši se kraj moderne hidroelektrane manjega kapaciteta, što se šeućurila u okrilju snažne planinske rijeke odmah kraj grbavog starog turskog mosta, doskora se zaustavismo kod golemih sadrenih stijena i neobično slikovitih žutih sedimentacija sumporovite banje *Kosovrasti*. Makar kratkotrajno zadržavanje, ipak dovoljno za upoznavanje prirodnog fenomena i još privlačnijeg fotografskog »motiva« — napose za kolor-film. A tih naši fotografi baš — nisu imali. Kod »*Boškovog mosta*« skrenuli smo sporednim putem prema *Lazaropolu*. Kratkim strmim i »respektabilnim« serpentinama, pred kojima se nekolicina izletnika »razjunačila« i hrabro zapješaćila ravno uzbrdo, većina »vjernih čuvara autobusa« neosjetno se i sigurno »teško uspela« na jednu od brojnih pašnjaka površi *Bistre planine*, gdje se na 1400 m nadmorskog visoravnjaka smjestilo napredno stočarsko naselje *Lazaropole*.

Divan je to planinski kraj. Gorska svježina i prekrasni vidici. Pitome padine *Bistre* okružuju šiljati grebeni Koraba i stjenovite fasade *Stogova* i koji planinar da ne uživa u takvom veličanstvenom scenariju! A samo selo *Lazaropole*, velika je napredna zadružna zajednica, s odlično uređenim zadružnim domom, kino-dvoranom, knjižnicom, čitaonicom, osmogodišnjom školom, elektrificirano selo s vodovodom, solidnim svratištem, turističko-ugostiteljskim objektima i nizom zadružnih gospodarskih pogona, sve to predstavlja jedinstveni primjer suvremenog životnog dinamizma danas možda najnaprednijeg makedonskog sela. U pratnji istaknutih lazaropolskih gospodarskih i prosvjetnih radnika (drugovi *Rafe Žikovski*, *Mojsa Popovski*, *Blaže Grujovski* i dr.) posebnim smo interesom pogledali tkaonicu čilima i čebadi, drvno-industrijski pogon i siranu, iz koje proizvedeni izvrstan kačkavalj izvoze u Ameriku (kao što i čilime u Švicarsku). Odlična večera s obligatnim gustim kiselim mlijekom na završnici, pa svježi planinski zrak i nehinjeno najčišće zadovoljstvo pridonio je dubokom zdravom snu pod finim debelim vunenim pokrivačima. Pravo planinsko osvježenje. Jutarnja panorama nadmašila je predvečernju i — teško

se rastadosmo od tog lijepog makedonskog planinskog raja. Još jedan pogled na *Korab* i *Stogove* (kada opet — ili, možda, nikad više...?) i serpentinski spust u dolinu prema »*Boškovom mostu*«, a odatle kanjonom *Radike* do znamenitog kulturno-historijskog spomenika, manastira sv. *Jovana Bigorskog* s majstorskim duborezom ikonostasa izvanredne umjetničke ljepote sa stariim manastirskim trpezama i konacima osebujne arhitektonike. Manastir je to jedinstveno lijepa položaja, sav prilijepljen uza stijenu (odatle i ime: *bigor* = *bigar* = sedra ili vapneni mačak), iz koje u samome monumentalnom ulazu teče izvrsna hladna voda. Odatle puca široki i sjajni vidik na čitav južni masiv *Koraba*, što se nadohvat ruke, u neposrednoj blizini naborao i protegao duž desne strane *Radike*.

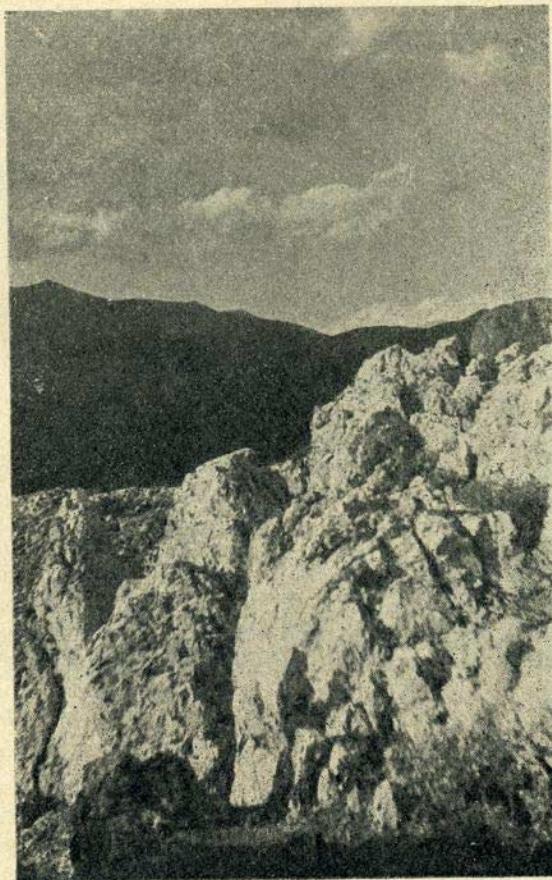
Lazaropole — Pašnjačko stočarska visoravan (oko 1400 m) u području i sklopu planine Bistre

Foto: J. Sendjerđji

Uđosmo u najljepši, najvrletniji i najimpresivniji dio kanjona *Radike* i *Velike Rijeke*. Vijugajući dobrom cestom uz rub hitre i plahe planinske tekućice, penjući se brojnim okukama između okomitih stijena punih slojevite geodinamičke slikovitosti, rasjednih poremećaja fleksurnih arabesaka, promatrajući ponegdje nebesko plavetnilo samo kao uzani visoki svod nekog čudnog i golemog prirodnog zdanja, stigosmo u kasno prije podne na 1230 m visoki planinski ravnjak *Mavrova* i bivših *Mavrovskih hanova*, što su se sada našli na dnu golemog umjetnog jezera i golemog tehničkog čuda naših dana. Tu su omladinske brigade čitave Jugoslavije, prema nacrtima naših, prvenstveno makedonskih stručnjaka, izgradile visoku branu, skrenuli gorske mavrovske tekućice od jadranskog u egejski sliv, stvorili akumulacionu vodenu bazu mavrovske hidroenergetskog sistema i tako ostvarili još jednu pobjedu moderna, znanjem naoružana čovjeka nad stihiskom prirodom. S mavrovskog visoravnjaka, osobito sa zajažne brane *Mavrovskog jezera* pruža se vanredan vidik na *Golemi Korab* (2764 m), drugi po visini vrh Jugoslavije. *Novo Mavrovo* doskora

će postati značajan centar jugoslawenskog turizma. Uz golemo jezero (i pastrvu u njemu) atraktivni su mu turistički atributi: crnogorične i bjelogorične šume, čist planinski zrak, daleki vidici, mir, svježina, hidrotehničke i elektroenergetske osobitosti, odlične saobraćajne veze. I nama je odmor na *Mavrovu* odlično prijao.

Odlično građenim bijelim cestovnim serpentinama spustili smo se niz šumovitu *Vlaјnicu* i kroz gustu samoniklu šumu pitomog kestena u mjenom

Motiv s lazaropolskog visočja — U pozadini greben Koraba

Foto: J. Sendjerđji

donjem dijelu stigosmo do starog naselja na izvorištu *Vardara*, do *Vrutoka* (vrutok = vrutak = vrelo, izvor). Tri dana prije našeg dolaska, u *Vrutoku* je drug Tito pustio u pogon prvi agregat prve hidroelektrane golemog elektroenergetskog sistema *Mavrovo*. Hidroelektrana *Vrutok* od golemog je značaja ne samo po Makedoniju, već i za čitavu Jugoslaviju. Naši izletnici — seniori, unaprijed još iz Zagreba pismeno najavljeni, pregledali su pod stručnim tehničkim vodstvom najmodernije uređaje tog značajnog industrijskog objekta, izgrađenog duboko podzemno u stijenama planine *Vrace* i savršeno osiguranog

od suvišne prašine i vlage glatkom oplatom sjajno brušenih mramornih ploča. Uredaji tog modernog podzemlja zapanjuju i moraju da iznenade i obraduju i najvećeg optimistu naše sadašnjice. Koliko bi još toga htjeli vidjeti, upoznati i saznati u zanimljivom vrutočkom podzemlju i nadzemlju, ali — vrijeme odmiče i moramo dalje. Letimičan pogled i pozdrav *Gostivaru*, zasad još krajnjoj stanicu željezničke pruge normalnog kolosijeka i gradu, koji se industrijski naglo razvija te poprima simpatičnu modernu fizionomiju, a onda ravnom (i dozla-boga ovdje lošom) cestom presjecamo plodni *Polog*, gdje nažalost još uvijek nije

Korab u predvečerje

Foto: J. Sendjerdji

uspjelo riješiti akutan problem bujica i opasnih bujičnih namosa sa strmih padina *Rudoke* i *Šare*. Kraj znamenite i slikovite Šarene džamije udosmo u središte *Donjeg Pologa*, u *Tetovo*. Ovdje: kasni ručak, letimični pregled grada, kratke informacije o značenju i važnosti grada, koji također rapidno napreduje i — opet dalje. Oblaci su nažalost prekrili planinsku grdosiju *Šare* i samo prema sjeveru stidljivo se pomalja *Ljuboten* (2499 m) s planinskom kućom, dok se pravac *Rudoke* i *Titovog vrha* samo nazirao. Suhodolinom ispod *Suhe planine* i *Osoja*, nedaleko *Matke* i impozantne klisure *Treske* (gdje je predratna još skopska hidrocentrala i, malo dalje, zaštićeni kulturno-historijski spomenik

manastir sv. Andrije), vratimo se u Skopsko polje. Provezavši se kroz Skopski sportski centar »Saraj«, minusmo još kraj starih Skupi (nastrandali za potresa 516 godine, te od cara Justinijana premješteni na današnje mjesto — Justinijana Prima = Skopje) i — evo nas našim dobrim FAP-om br. M. 254 (1 odličan šofer Đoko Trajanovski) u živim, prepunim djece ciganskim mahalama sjevernog predgrađa Skopja. Preko novog arhitektonskog lijepog mosta uđosmo u srce modernoga grada. Nakon nekoliko sadržajem vrlo bogatih dana evo nas ponovno u dinamičnom glavnom gradu preporodene Makedonije.

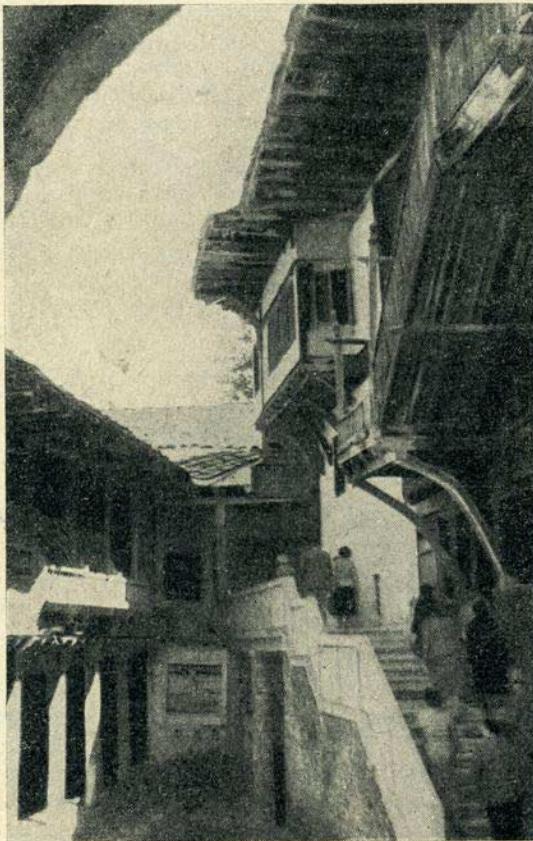
Premda ubrzani, ipak je i povratak u Zagreb bio lijep, sadržajno bogat i vrlo zanimljiv. Redovitom autobusnom linijom turističkog karaktera, rano izjutra 31. svibnja klisurom Lepenca preko Kačanika i Uroševca, uz južni rub historijskog Kosovog polja i bifurkacionim (račvastim) predjelom Nerodimlja, preko Crnoljeve planine (u njoj se nalazi hidrografsko čvorište Balkanskog poluotoka) i Suhe Reke s vanrednim vidicima na Šaru, Koritnik i Prokletije do Prizrena. Kratak odmor, crna kava i voće, opći informativni pregled središta varoši i — dalje plodnom Metohijom preko Đakovice do Peći. Prije Peći, kod sela Prilepa, ovoga je ljeta glavni drum u generalnoj pregradnji (osposobljavanju za moderni motorizirani saobraćaj), pa je cesta jednostavno zatvorena. Zbog toga je autobus — htio ili ne, morao preuzeti nešvakidašnju amfibijsku saobraćajnu ulogu te je naprsto zaplovio posred korita Ločanske Bistrice. Takva vožnja nije uistinu svakidašnja, nije nezanimljiva, a nije bila bez opravdana uzbudenja, jer je tih dana Bistrica prilično nabujala i osovine autobusa dobrano su se prale u njenoj bujičnoj vodi. Nekad je to bila opasna oblast Junika, o čemu svjedoči i arhitektonika kuća-kula. Danas je to miran kraj, kome prirodni i novi društveni uvjeti rastvaraju najpovoljniju gospodarsku i društvenu perspektivu. Tisuće hektara novih plantažnih vinograda i voćnjaka i ogledno poljoprivredno dobro Landavica već su danas dokaz značenja i velikih agrarnih mogućnosti metohijske kotline.

Zahvaljujući defektu na autobusu u Peć smo stigli višesatnim zakašnjnjem i nije bilo vremena za upoznavanje historijskih i ostalih osobitosti (a tih je u Peći mnogo), već — brzo presjedanje u novi autobus i pokraj znamenite stare patrijaršije, jedinstvenom, u svoj svojoj stravičnosti prelijepom Rugovskom klisurom, uspon na 1849 m visoki prijevoj Čakor, zatim spust do Murine u dolinu rijeke Lima i dalje do Andrijevice. Ovdje kratak odmor u hotelu »Komovi«; njegovim se uređajem ne bi mogao postidjeti nijedan grad Evrope. Od Andrijevice ponovni uspon i prijelaz preko Trešnjevika (1592 m) nadomak impozantnih Komova, odakle ponovni spust u dolinu Tare kod Mateševa, pa vijugavim usponom preko Lijeve Rijeke (i čuvenih Nožica) konačni spust toga dana u dolinu Morače. Dobrano umorni, u Titograd smo stigli kasno uveče, nakon što smo toga dana postigli i dužinski rekord čitavog puta i ovog izleta: 364 km. Da je odmor u luksuznom titogradskom hotelu i više nego prija — suvišno je isticati.

Slijedećega dana, opet autobusom preko Cetinja (uz razgledanje grada) i lovćenskih serpentina u najljepši naš zaljev, u Boku Kotorsku. A tu: Kotor, Perast, Risan, Hercegnovi i niz prirodnog biserja najljepše mediteranske obale, našeg Jadrana. Zatim Grudom i Župom do Dubrovnika. Premda je bilo predviđeno u Dubrovniku odmaranje, ipak — tko da u njemu miruje! Dvije smo noći noćili u Dubrovniku i dva smo dana osvježavali stare uspomene i bogatili ih novim snažnim utiscima. A ujutru trećega dana: »Proleterkom« do Zadra. Ovdje opet dvodnevno zadržavanje (koliko li je samo vrednota na malenom prostoru toga grada — mučenika!) i, konačno, izravnom autobusnom linijom

preko Obrovca, Halana, Udbine i Titove Korenice do čarobnih Plitvičkih jezera. Svaki, makar koliko kratkotrajan boravak na tom krškom čudu ličkoga visočja uvijek znači novo osvježenje, novo jačanje i novo prekaljivanje za životne potrebe sutrašnjice. Zagrgotao je motor i: Rakovica, Slunj, Karlovac i — Zagreb. Iskricali smo se kod »Esplanade«. Opet smo doma.

Tako je, eto, svršio veliki izlet planinara-seniora u zemlju prekrasnih planina i punu prirodnih i duštvvenih osobitosti. Zamišljen u jesen i zimi 1956., i

Arhitektura manastira Sv. Jovan Bigorski u travertinskim stijenama kanjona Radike

Foto: J. Sendjerđi

ostvaren u kasno proljeće 1957., taj višednevni izlet u Vardarsku Makedoniju ukazao je na nove mogućnosti i nove oblike planinarsko-turističke društvene aktivnosti, osobito za one, kojima godine života i biofizičke sposobnosti sprečavaju znacajnije izrazito planinarske i specifične alpinističke napore. A možda bi organizaciono-tehnička i turističko-sadržajna strana ovoga izleta u mnogočemu mogla i drugima poslužiti kao primjer, što i kako valja postupiti, a da se ne putuje svijetom (i planinama) — kao taksena marka....

Autorima ovih informativnih putopisnih crtica neprilično je podrobnije govoriti o uspjehu izleta, jer su zajedno s pročelnikom Skupine seniora, drugom

drom Ivom Lipovšćakom bili inicijatori, a na samome putu stručni vodići i tumači makedonskih osobitosti. (Tehnički vođa puta bio je drug Dragutin Pavin). Uz opravdanu prepostavku, da su neposredni spontani izrazi zadovoljstva učesnika tog putovanja bili iskreni i da su takvi najmjerodavniji, slobodno je ustvrditi, da je ovo i ovako organizirano planinarsko-turističko putovanje ostvarilo svoju svrhu i cilj. Više od bilo kakvih frazerskih tirada, ovakva putovanja i neposredni susreti s prirodom i čovjekom najviše koriste međusobnom poznavanju te nužno uvelike pridonose razvijanju i produbljivanju plemenitih bratskih osjećaja naših naroda. Zbog toga uspjeh ovogodišnjeg izleta seniora u Makedoniju potiče na pripremanje novih kružnih putovanja u nove zanimljive, slabo ili nikako reklamirane i možda utoliko ljepše krajeve prostrane Jugoslavije. A prirodnih ljepota, društvenih osobitosti, gospodarskih zanimljivosti i turističkih atraktivnosti naša zemlja je puna i prepuna.

Srećko Božičević, Zagreb

Pismo iz plitvičkog kraja

Došli su ljetni praznici i ja sam htio nekamo na odmor. Kuda da krenem? Htio bih ići tamo, gdje još nisam bio. A kuda? Mjesta, gdje još nisam bio na moju žalost ima još mnogo. I Velebit, Slovenija, Zagorje, Dinarske planine i Crna Gora malo su mi poznati. Ni sam još vidio niti Plitvička jezera! Što mogu vidjeti na njima? Čuo sam i čitao mnogo o njima. Htio bih ostati na odmoru mjesec dana. A, da li će mi dosaditi Jezera kroz mjesec dana? Ako za nekoliko dana razgledam sve, što će tada raditi?

Dok sam ovako razmišljao došao je poštari i donio pismo mog prijatelja, koji se već dva mjeseca i ove godine nalazi na Jezerima. Brzo sam otvorio pismo i čitao:

Dragi prijatelju!

Nekoliko dana prije mog prvog dolaska na Plitvička jezera kupio sam u jednom antikvarijatu u gradu Franićevu knjigu »Plitvička jezera«. Došavši na Plitvice prolazio sam opisanim putevima, stazama i mostovima. Tražio sam vrelo Trnskoga, Liman zaljev, Tomićeve pogledalo, uklesane spomen ploče, slapove i jezera. Slušao sam buku slapova — buku, koja umiruje i nikada ne dosadi. Tražio sam mnoga opisana mjesta iz Franićeve knjige, shvaćao one brojne stihove, a najviše sam se uvjeroio u riječima:

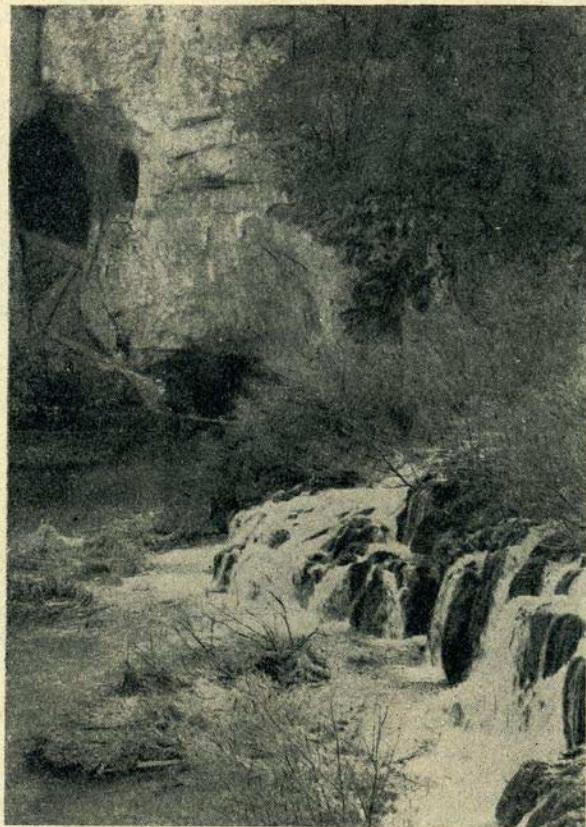
»Lijepa li su, lijepa Plitvička jezera;

Njim' dorasla nema ni kista, ni pera...« (Trnski)

S koje god strane došao na ova Jezera, ako ih nikada nisi vidio, ali si mnogo čuo o njima b'ć ćeš ugodno iznenaden. Ako voliš prirodu, poštuješ je i znadeš uživati u njoj, siguran sam, da ćeš i ti zavoljeti ovaj kraj.

Nakon moga prvog posjeta nije više bilo godine, a da jednom ili više puta nisam došao na ova jezera: I evo, kao da sam se obavezao da će ih posjetiti svake godine, dolazim ovamo već osmu godinu. Znam, da ćeš kazati: ti poznajes svaku stazu, i zar ti ne dosadi uvijek isto?!

O, da znadeš prijatelju kako se varaš! Već četvrtu godinu vodim po ovim jezerima grupe posjetilaca, i to po jedan, dva i tri puta na dan u vrijeme sezone. I oni su me pitali, zar mi ne dosadi ići uvijek istim stazama i gledati uvijek iste prizore. Uvijek isto!? Zar i ti misliš, da su Plitvička jezera uvijek ista? Ne, nisu! Ideš li sada u jutro, kada sunce baca sjene borova na mlijeko-zelenu površinu jezera, za nekoliko sati nema više tih sjena. Sunce je već više na nebe-

Detalj kaskada, Kaluđerovac jezera, Modre špilje i Šupljare

Foto: S. Božičević

skom svodu i kapljice vode nad slapovima titraju u šarenim bojama duge. A popodne sunce je već na drugoj strani, sjene su tamne, nema više duginih boja. Plitvice se stalno mijenjaju — i voda, i zrak i sav život na njima. Ako oblaci zakriju plavetnilo neba, boja vode se opet promijeni. Za tamnih olujnih dana sivo nebo kao da se zrcali u vodi jezera. Sve postaje tamno, sivo i olovno teško od neba do svega na zemlji. Kada nastupi jesen, kada lišće dobiva onu žutu, crvenu i zlatnu boju, jezerska voda kao da postaje svjetlijia i prozirnija. U kasnu jesen, kada lišće prekrije sve puteve i plovi jezerom, evo ti nove nezaboravne i neopisive slike. A tek zima na Plitvicama! Bjelina snijega i šum ispod ledene kore, šum koji nikada ne prestaje. Izgleda ti kao da je sve stalo, sve utrolo i nestalo u bjelini snijega i svjetlucanju leda. Nema više staza, mostova

i grmlja, samo tamnozelene visoke jele ukrašene bijelim ruhom tihom mrmore na zimskom vjetru. Trag zeca, lisice, vuka i plašljive srne kazuje ti, da u ovom bijelom pustom plaštu nešto živi i miče se. A u proljeće, kada puca ledena kora, kad pršti voda i ruši ledene sige, kada drveće stresa bijelo ruho, a kroz snijeg probiju prvi proljetni cvjetovi, kad ponovo zapjevaju ptice i zazeleni se šuma — zar ćeš i ti tada kazati, da su Plitvice uvijek iste!

Ne. Plitvice su ljepota koja se svakog časa mijenja, ljepotica sa tisuću lica i blistavih očiju, ljepota u stotinu slapova, mnoštvu jezera, ljepotica u cvijetu ciklame, u boji vode, u šumu slapa i titraju sunca.

Galovački buk

Foto: S. Božičević

Kada gledaš slapove, kako se preljevaju iz jezera u jezero, izgleda ti, kao da gledaš vječnost, kojoj nikada ne možeš sagledati kraja. Neprekidan tok vode pretvara se u milijune malenih kapljica, koje ponovo postaju vodeni tok pa opet tamo niže milijuni malenih kapljica.

Istina je da ja poznajem svaku stazu, svaki slap i svako jezero. Istina je, ali još ima mnogo toga što još nisam vidio i posjetio. Kada se vratim u grad sa ovih divnih Jezera, ponovo čitam Franićevu knjigu i tek tada vidim, da ima još mnogo toga što ne poznajem.

Sjedeći uz Jezera počeo sam ih crtati. Pokušavao sam prenijeti na papir i platno boju vode, sjene borova i titranje slapova. Nacrtao sam na desetke slika, crtao sam ujutro, o podne i na večer. Htio sam prenijeti one boje, sačuvati ih za budućnost, kada možda više ne ću moći dolaziti u ovaj kraj. Ali nešto ne dopušta odnijeti niti jednu boju, niti jedan titraj ni sjenu. Zar zaista nije ljudski kist i pero dostojno ili doraslo, da prenese onaj sklad boja, sjena i odraza? Zašto slika ostaje mrtva, bez života, bez one divne dinamike? Stvarnost je drugačija!

Pokušao sam i fotografirati. Crno bijela fotografija zaustavljeni je pogled na nešto, što je živo, što se kreće i mijenja. Stotinka sekunde sačuvala je samo jedan tren, jedan pogled daltoniste i gluhonijemog. Kao staklo glatka i blistava površina slapa ostaje mrtva na svakoj fotografiji, pa bila ona i u koloru.

U svijetu zaista nema nigdje takvog čuda, kao što su naša Plitvička jezera. Nigdje nije tako čudesan rezultat dala geološka stvarnost, kemija i biologija. Nigdje nisu tako bizarni rezultati suhoparnih jednadžbi i zakona fizike. Niti jedna rijeka na svijetu ne tvori na svom izvoru ovoliki broj jezera, nigdje nema na tako maloj površini toliki broj slapova i nigdje na svijetu usred propusnog vaspneca ne nalazimo na površini ovoliku količinu vode kao na našim Plitvičkim jezerima.

Dodi i ti, moj prijatelju, ovamo k meni. Ako dođeš i u jesen, zimu ili ljeto Jezera ti pružaju ljepotu, koju više nikada ne ćeš vidjeti ponovljenu. Odmoriti ćeš svoje oči, odmoriti uši, a iznad svega oplemeniti dušu i ojačati srce. Kada upoznaš ovaj kutak naše domovine, siguran sam, da ćeš ga i zavoljeti. Tko voli svoju zemlju, taj je uvijek neizmjereno sretan i zadovoljan.

Pozdravlja te tvoj prijatelj sa Plitvica

Sada više nisam mnogo razmišljao kuda da idem. Brzo sam spremio svoje stvari i pošao na put.

Posve sam siguran, da će me ova Jezera oduševiti i da će u svom prijatelju dugovati veliku zahvalnost. Dok vlak juri prema Vrhovinama čitam Franicevu knjigu i najnoviji Paulićev vodič po Plitvičkim jezerima.

Nestrpljiv sam da vidim ono što oduševljava tisuće i tisuće posjetilaca plitvičkog kraja.

Dr. Ivo Lipovšćak

Osobitost i značajka našeg planinarstva

Osobitost i značajka stvarne podloge našeg planinarstva, koja mu daje posve zasebno mjesto u evropskom planinarstvu, leži u spoju naših planina s morem, razvitom obalom, otočjem, zalivima i zatvorenim morima, nadalje u njihovu odnosu prema krškim vodama, napose jezerima, kod čega su naročito karakteristična jezera s vodopadima; te zatim u svim osebujnim formacijama našega krša kao što su krški prodori, stijene, tornjevi, čučavci, špilje, snježne jame, podzemni vodotoci, te konačno osebujni narodni život na njima. Naše planine ne odlikuju se neobičnim visinama, niti okomitim stijenama izvanrednih dimenzija, niti ledenjacima, što sve čini karakteristiku Alpa. Visina naših planina kreće se ispod snježne crte u granicama do i oko 2000 m apsolutne visine, te su bez ledenjaka, a sa srednjim stijenama. Zato je, kako sam krški karakter planina tako i njihov spoj s morem i odnos prema moru, posve osebujan u evropskom planinarstvu. Planine se dižu u dugim kosama više ili manje usporedno s morem, te više ili manje neposredno sa morske površine, uslijed čega su u pogledu uspona planinarski slične srednje visokim alpama. Zbog blizine mora, vanredne razvitoosti te velike dužine morske obale i množine otoka, a u zaledu dalekog kopna i množine ravnica i gorskih kosa — razgledi su s njihovih vrhova veoma raznoliki, a zbog efekata rasvjete na moru, osobito lijepi i karakteristični tako, da ne umaraju, već pružaju sved nove i nove slike,

prizore i ljepote. Tako i prodori i usjekline Senjske Drage, Vel. i Male Paklenice, korito Zrmanje i Krke, pa i samo Masleničko Ždrijelo pred Novigradskim morem kao i Kotorski zaliv, od osobite su zanimljivosti i ljepote. Stijene iako nisu silnih dimenzija, one se često odlikuju mnoštvom, raznolikošću i bizarnošću svojih oblika na relativno malenom prostoru, pa tu naši penjači nalaze plodno tlo za penjačku vještinsku. Stoga možemo ustvrditi da krške planine, napose njihov južni dio, te sjeverna visočina Dalmacije pružaju — po konfiguraciji svog tla, igri mora i krških voda, po narodu koji na njima živi — planinaru izvanredne osobitosti, ljepote, užitke i konačno studij.

Stvarno dakle, s obzirom na osobitosti tla, danas je u našim planinama solidna podloga planinarstvu i našem domaćem alpinizmu da se razvije u svom naročitom obliku. Ta stvarna podloga uspoređena s evropskim planinarstvom, predstavlja objektivno solidnu osnovku za uspješan razvoj ne samo našeg planinarstva već i posebno domaćeg alpinizma, koji može da sačinjava vrijednu kariku u evropskoj autohtonoj alpinistici.

Sam narodni život na našim planinama — ukoliko je ostao netaknut i neiskvaren — osebuju je, zanimljiv i karakterističan. I u tom pravcu može naš planinar primiti mnoštvo pobuda od neposrednog promatranja narodnog života i neposrednog dodira s njime. Upoznat će čovjeka podgorca, koji svake godine živi u dvije zone: u primorskoj sa svim karakteristikama primorskog života i gorskog na košanicama pod vrhovima Velebita, Biokova i ostalih planina. Upoznat će historijske prelaze u našim planinama. Otvoreno oko zapazit će u porušenim gradinama, narodnom nazivlju i narodnoj predaji i danas još živi dio naše povijesti prije turske najezde, a u narodnom vjerovanju i običajima, često i nazivlju, razabrat će daleke zvuke praslavenske i pretkršćanske mitologije. Usprkos izvanjoj primitivnosti života upoznat će strogost i disciplinu moralnog shvaćanja, a u narodnoj ornamentici, umjetnosti, vještinama i običajima, kulturi srca i duše, sigurne konture jedne prastare, ali i danas žive, vlastite nacionalne seljačke civilizacije. Sve to može intelligentnom planinaru samo koristiti, jer će od vlastitog naroda u ovim planinama naučiti ono, što njemu samom treba da bude osnovna značajka a to su: upravo neobična otpornost, ustrajnost i discipliniranost u životnoj borbi te svijestan i sadržajan rad u ostvarenju ciljeva naše socijalističke narodne zajednice.

Neke bilješke o planinama na granici Crne Gore i Albanije

Planine posjeduju dvije historije, a koje zanimaju planinare. Prva historija svake planine jest njena geološka prošlost, tvorba, građa i njezin oblik. Zanimaju nas često brojni faktori, utjecaji i sile, koje su bile u stanju stvoriti čudnovate i lijepе oblike u kamenu i stijenama. Zato nije čudo da se planinari zanimaju — doduše samo kao amateri — za ovu čisto znanstvenu historiju prošlosti zemljine površine, jer onda lakše i bolje shvaćamo brojne prirodne pojave u planini, a usto dakako pruža nam veliku i ugodnu mogućnost razonode, koja višeput može i da prijeđe u korisno i zanimljivo gledanje.

Drugi dio historije svake planine, držim da je za planinare još daleko zanimljiviji i poučniji. To je historija, kako su se ljudi u prošlosti upoznali sa planinama, kako su ih posjećivali i kako je tekao taj razvitak. Drugim riječima, to je onaj čisto planinarski-historijski dio, u kojem možemo motriti zanimljive detalje i momente, ali i široke aspekte geografsko-historijske, a sve to gledati očima planinara široke kulture, koji nije zadovoljan samo usponima, već traži poznavanje i temeljitije znanje o zemlji i kraju u kome se kreće.

Međutim iako bi strana planinarskog ispitivanja trebala kod nas imati bogatu i zanimljivu prošlost i tradiciju, ona je, osim nešto u Alpama, zapuštena, a sa područja Dinarida tih radova je malo, dok u njihovom najjužnijem dijelu, u Prokletijama, praktički i ne postoji. U raznim člancima i prikazima tura kroz te krajeve autori samo kratko prelaze prošla vremena sa osvrtom, da su ti krajevi domedavna bili nepoznati dio Evrope, dok su svi težiše obratili veličajnim pejsažima i visokim vrhovima. Zato u našoj planinarskoj literaturi često prelazimo, a kroz to ostavljamo zaboravu mnogobrojne zaslужne pionire, kako planinarstva tako i nauke, a ta imena vezana su uz izvanredna zaslужna djela i pothvate, kojih danas i nemamo više zapisana. Ako danas uočimo veliki interes i značaj plaminarstva u Dinaridima, a s druge strane onaj bogati i prezanimljivi historijski dio u kojem su baš ovi krajevi bili izvragnuti lomljavi labilnih granica, stalnim ratovima, okupacijama, a nadasve kontrastnim utjecajima od istoka i zapada, izlazi da je upravo to područje u tom pogledu najzanimljiviji dio Evrope, pun vrela i dragocjenih dokumenata prošlosti, koje zanimaju danas domaće i inozemne naučne krugove, a dakako i nas planinare napose, jer pravo nepatvoreno vrelo i čisti tragovi davne i skorašnje prošlosti najduže žive baš tamo gore, pod stijenama i strehama siromašnih kućeraka.

Razvoj planinarstva u Prokletijama imao je svoj specifičan oblik. Udaljen i odsečen od glavnih puteva on je dugo sačuvao značajke nepristupačnih i divljih planina. Zbog toga ovo je planinsko područje i ostalo dugo nepoznato široj javnosti. Međutim su i u daljoj prošlosti zalazili ljudi u te planinske krajeve. Bili su to rijetki posjetioc, koje je vukao naučni interes. Rezultate tih istraživanja oni su publicirali u naučnim časopisima, koje šira javnost manje prati. Tako se učinilo, kao da je turizam tih krajeva vezan i na stvarno poznavanje te oblasti planina, kako su neki planinari čak i pisali. Međutim iako je točno da je poznavanje planinske granice Crne Gore i Albanije u geografskom i turističkom pogledu stvar zadnjih 20 do 30 godina, ipak je već i davno prije postojao interes za te krajeve i planine. Brojni planinari uspinjali su se na vrhove i

stijene kao znanstveni putnici u svrhu svojih naučnih traganja i opažanja. No ti usponi pred 50 i više godina nisu onda ušli u analne planinarske literature, pa nam se danas čini, kao da su usponi pred kojih 20 godina i prvi pohodi u te krajeve. Baš zato sam u ovom prikazu želio da prikažem, kako je najjužniji dio Dinarida još pred 100 i više godina privukao interes putnika, koji su kao prvi u novije doba prolazili ovim do onda malo i nimalo poznatim putevima.

1. PRVI TRAGOVI I POHODI DO 20. STOLJEĆA

Visoko planinsko područje na granici Crne Gore i Albanije poznaju ljudi već odavna. Tragovi nas vode u rimska vremena, kada je ovim krajem prelazio važan karavanski put što je od Skadra i mora ulazio u unutrašnjost. Od Gusinja su se putevi dijelili na Dio i preko na Peć, ili opet Babinopoljskom dolinom preko Bogićevice i Dečana za Prizren. Taj isti put vodio je od Gusinja i na zapad za Crnu Goru, ali izgleda da je već u to doba ova veza bila slabija od one prema istoku. Vjerojatno je područje tadanje Duklje bilo direktno vezano na Bar i Dubrovnik, te su trgovina i promet odavle bolje i lakše funkcionali. Znači, da je već i u ta davna vremena najveća glečerska dolina na Balkanu, Gusinjsko-Plavska, imala značaj važne trgovачke magistrale, te ujedno stvorila prirodnu granicu otkuda su putevi gravitirali na dvije suprotne strane. Iz tih vremena nije nam se sačuvao spomen na zemlju, planine i ljude, koji su tu obitavali. Smatra se da su Albanci — prastanovnici tih planina — bili staroilirskog i tračkog porijekla. Danas si gotovo ne možemo ni predočiti kako su ljudi pred 2.000 godina prolazili sa tovarima preko 2.000 metara visokih klanaca, da bi prešli na kontinentalnu stranu Balkana.

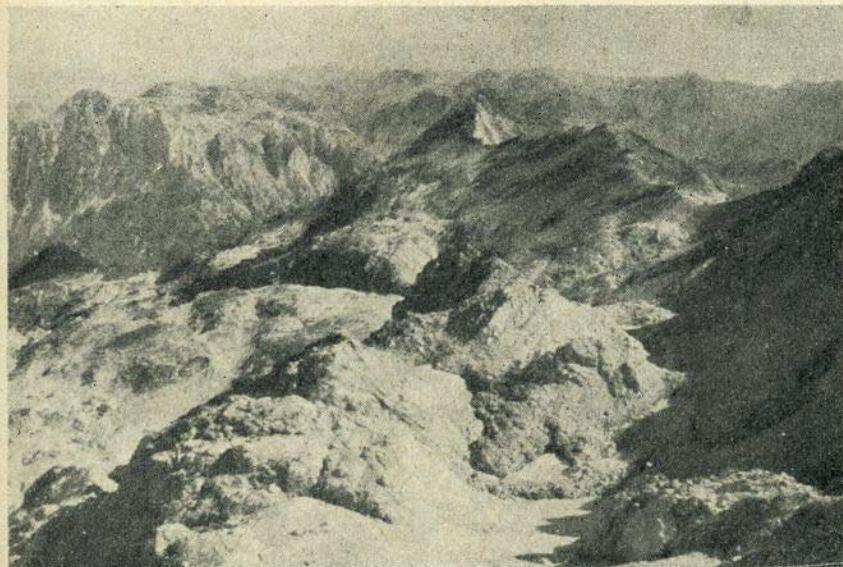
U Srednjem vijeku ovi krajevi su centar najžešćih borbi. Seobom naroda dolaze stara Ilirska i Tračka plemena u kontakt sa Slavenima, koji se tokom vjekova postepeno stapanju u dodiru sa jakim brdskim plemenima Albanoa. No slavenskih tragova ostalo je dosta a naročito nam to svjedoče toponimi i slavenski tragovi u albanskem jeziku. U 15. stoljeću već je sva Albanija pod Turском vlašću. Prema Turcima albanska plemena nisu imala puno povjerenje, te im nisu dopuštali da ulaze u njihove unutarnje stvari i da kvare njihovu patrijarhalnu plemensku zajednicu. Kad god su Turci to pokušali, uvijek su najšli na krvavi i ljuti otpor. Tako su Prokletije odigrale već u to rano doba značajnu ulogu u obraćunu Turaka i Albanaca. Puno je u to doba krvi proliveno u tim krajevima, koji su čestim ustancima, bunama i krvoprolaćima tražili da se riješe turskog ropstva.

Naročito žestok otpor turskoj dominaciji zadala je Crna Gora tokom 18. i početkom 19. stoljeća u borbama sa skadarskim pašalukom. Odavle je stalno vršen pritisak na Crnu Goru po naredenju iz Carigrada, ali često se tu vodila samostalna i lična politika. Jedan od skadarskih paša — Mahmud — nanio je velikog zla Crnoj Gori 1785. g. u vrijeme kada je vladika Petar I. još kao arhimandrit boravio u Rusiji. Pošto su Crnogorci odbili poziv na predaju on se je kao oluja svalio sa svih strana, te poharao Cetinje. Odmah se je vratio u svoje gnijezdo, a nekoliko godina kasnije borbe se nastavile (1796.) ali su ovaj put Crnogorci razbili Mahmudove čete kod Krusa i Martinića, a on je sam platio glavom svoj dug Crnogorcima.

Daljnji odnosi duž čitave granice sjev. Albanije bili su i dalje zategnuti. Mustafa paša bio je čak neko vrijeme okrenuo leđa Turcima i bio uz Crnu Goru,

ali je zato Carigrad otada birao samo iskušane i zaklete neprijatelje Slavena za svoje paše u Skadru. Naročito jake bitke vođene su 1832. god. 1839. i 1843. god. po naredenju iz Carigrada. Tu vojsku činili su poglavito albanski muslimani. Međutim ta situacija nije bila jasno podijeljena. Tako znamo da je 1832. god. u borbi Crnogoraca za Podgoricu bilo uz Crnogorce albansko pleme Hota, Malisora i Meridita.

Početak 19. stoljeća dočekali su ovi krajevi u neprestanim borbama. Albanci kao sposobni ratnici naročito su bili cijenjeni od Turaka, ali oni su njima bili i od Štete i od koristi. Dobro su se dali iskoristiti kao brdski i otporni ratnici u savladavanju buna, ali su znali biti i opasni ratnici Turcima, jer su se lako

Ustalasana površ u skupini Hekurave

Foto: Dr. B. Gušić

pretvorili u žilave odmetnike, što bi se zavukli u visoke klance Prokletija i tu iznad puteva čekali bi i pljačkali trgovačke karavane i putnike, od čega se kasnije stvorio poseban pljačkaški i razbojnički stalež, kojemu je takvo hajdukovvanje donosilo dobre prihode. Turci su dakako ostali nemoćni u borbi sa takvim hajducima, jer nisu poznavali brdska skloništa i šiljje gdje su se skrivali albanski pljačkaši. Dugo se je zadržala ta nesigurnost u planinskom području Prokletija, a dakako da je to bio presudan razlog što su tako kasno zašli putnici u ova planinska područja.

Stalne borbe i trzavice privukle su konačni interes i pažnju šire Evrope. Tako su ti krajevi postali i svijet zanimljivosti, pun onih draži, koje su ljude 18. i 19. vijeka vodile širom kontinenata. Prve takve vijesti dolaze sa turske strane iz putovanja učenih putnika Evlije Efendi i Mustafe ben Abdulaha. Prvi je prošao još početkom 19. stoljeća krajeve sjeverno od Skadra*, dok je Abdulah putovao po Bosni i Crnoj Gori, te spominje neprohodne i visoke gore na istoku

* Engl. prijevod: Hammer-Purgstall, London 1834-5, svez. 2.

Crne Gore za koje misli da se ne mogu preći zbog visine. Napoleonov pohod na istok nije u tim krajevima imao neki značaj. Jedino su u to ratno doba ušli ovi krajevi na karte zapadnih sila. Tako jedna stara karta (držim da je iz 1820. god.) talijanskog porijekla u mjerilu 1:500.000, ma da je potpuno netočno crtana, ipak je značajna poradi imena gora i vrhova. Još će kasnije na to posebno upozoriti.

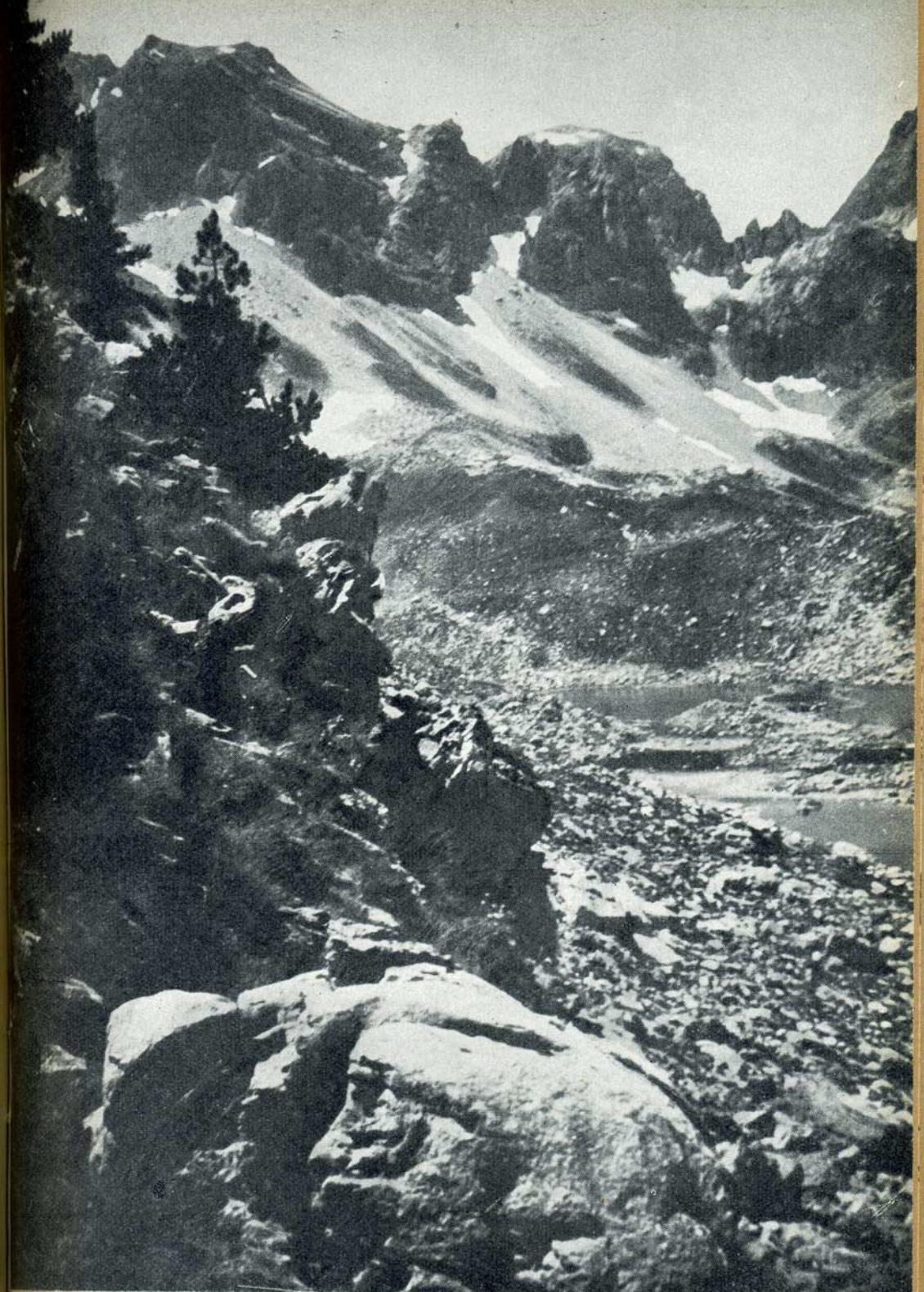
Prvu naučnu ekskurziju u carstvo Prokletija izveo je Ami Boué (1794–1881), koji potječe od francuskih hugenota. Boué je dugo živio u Beću kao najbližem kulturnom centru tadašnje Turske, koju je čitava života istraživao u svojim brojnim ekskurzijama. Tako je već 1836. god. izvršio prva putovanja kroz Albanske planine, te je iste godine o tom objavio zanimljive bilješke u časopisu Francuskog geološkog društva, kome je on bio predsjednik. Ta su putovanja bila pravo naučno otkriće, jer se prvi put u Evropi pročulo o veličanstvenim »Alpama na jugu Europe«. U svojim djelima i člancima, a napose u svom kapitalnom djelu »La Turquie d'Europe« opisao je Boué i planine kuda je prolazio. To su prve vijesti i opisi u Evropi o Prokletijama. Ali naučni interesi Bouéa bili su vrlo široki. Oduševljen elementarnom ljepotom prirode zamišljal je budućnost i značaj koji može imati taj kraj. Bouéova djela danas su već rijetko u bibliotekama. Njegove su zasluge neprolazne, jer zaista je valjalo biti hrabri i smjeli duha, pa zaći pred 120 godina u te planine. Zato su putovanja Bouéa gledana iz današnjice značajan temelj jednog važnog i korisnog djela. Bouéov suputnik, geolog A. Viquesnel, dao je prve geološke skice i podatke iz oblasti Prokletija u svojem *Journal d'un voyage dans la Turquie d'Europe* (1842. g. Paris). To je djelo dopuna Bouéove »Evropske Turske«, s nešto točnijim odredbama stijena i terena, a popraćeno je kartom proučenih oblasti koju je risao pukovnik Lapi sa brojnim nacrtima i profilima. Iako su to tek prvi stručni radovi ove oblasti, rezultati su bili veliki.

Godine 1839., dakle nekoliko godina iza prvih putovanja Bouéa, ulazi u te krajeve sa istoka botaničar August Grisebach (1814–1879.).

Uz svoja putovanja po raznim krajevima Evrope on je stekao trajnú uspenu što je 1839. g. putujući po tadašnjem Balkanu uspeo se i na brojne istaknute vrhove u svrhu svojih prirodoslovnih opažanja. Tako je bio te godine na vrhovima Nidže, Kajmakčalana, Pelistera, Babuni, Kobilici i Ljubotenu. To su i prvi poznati nam usponi na te vrhove.

U grupi prvih pionira značajno mjesto ima etnograf Johann Georg Hahn (1811–1869). Kao diplomatski činovnik Austrije u Janini i Širi od 1847. g. imao je dosta prilike da putuje i istražuje. Trajne su vrijednosti njegovi radovi o Albaniji i putopisi kroz jugoslavenske zemlje. Osobito su ga zanimale komunikacione i turističke linije Balkana. Da bi dokazao mogućnost prometa moravsko-vardarskom dolinom zaputio se 1858. g. iz Beograda sa kolima u Solun. Svoj zanimljivi put objavio je kao »Reise von Belgrad nach Soloniki« (Denksch. der kais. Akad. der. Wiss. in Wien, phil. hist. Classe 11. 1864. g. sa 4 karte čuvenog Heinricha Kieperta). Godine 1863. izveo je Hahn put u sjevernu Albaniju i tom je zgodom zašao u oblast Prokletija prešavši t. zv. prizrenski put. Doživljaji i opažanja Hahna od naročitog su značenja za planinarstvo, jer ga je prvenstveno zanimala cijelokupna priroda. Utisci i opisi pejsaža iz njegova pera odaju čovjeka, koji se potpuno uživio u kraj kroz koji je prolazio, a da opet nije zapustio i svoja stroga naučna i etnografska motrenja. Svojim radovima Hahn ulazi u prve učene balkanologe i otkrivače planinskog dijela centralnog Balkana.

Poznavanjem čitavog teritorija Albanije, a naročito granice Crne Gore istakao se francuski diplomat i dugogodišnji konzul u Skadru Hequart Hyacin-

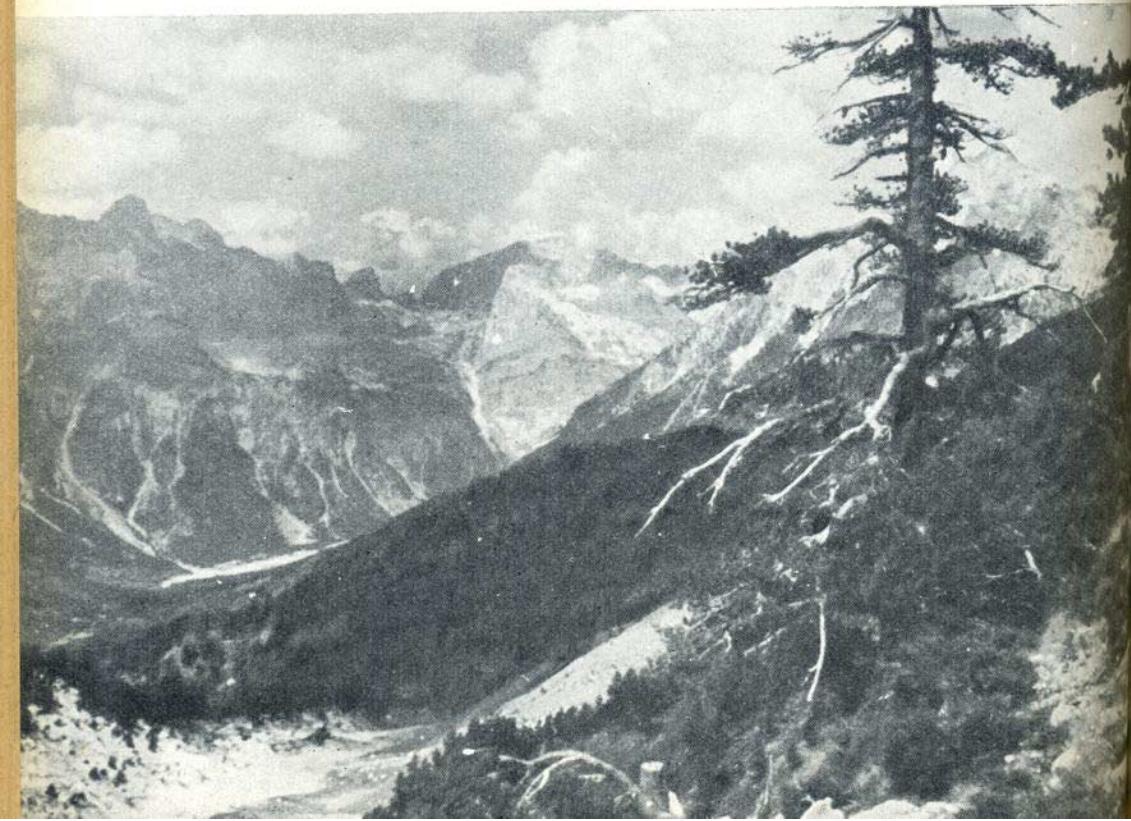
Maja Jezerce i jezera sa grebena Bjeliča

Foto: M. Marković

Bjelič sa Maja Rosit (2522 m) u pozadini

Foto: Dr. B. Gušić

the. Već 1854. god. putovao je on preko albanske planinske oblasti za Crnu Goru, gdje je također igrao vidnu ulogu za vrijeme kneza Danila. Godine 1858. izdao je oveću knjigu *Historie et description de la Haute Albanie et Guegarie*, a kasnije i neke druge bilješke iz naše zemlje. Općenito se drži, da je Hequart bio pred 100 godina najbolji poznavalac oblasti Vasojevića i zemalja na jugoistoku Komova. Kao konzul imao je mogućnosti da kroz putovanja na licu mesta

U kamenoj pustosi skupine Hekurave

Foto: Dr. B. Gušić

upozna i vidi razne zanimljivosti iz života naroda. Nažalost sabranih djela Hequarta o našoj zemlji još nemamo. Najviše spisa i članaka ostavio je o svojim afričkim putovanjima.

I domaći naši ljudi pokazuju u to vrijeme prve interese za te krajeve. Vuk je putovao u oblasti Peći i sakupljao narodne pjesme za Kopitara, a i Dositej Obradović se zanimalo za te krajeve, a kasnije je Nušić putovao i oduševljen pisao o divnim krajevima i planinama koje je vido.

Nakon F. Miklošića koji je svojim putovanjima i studijama udario temelj moderne albanske lingvistike, javlja se čitav niz naučnih radnika koji tretiraju te krajeve kroz razne naučne grane, a u tim radovima može planinar naći zanimljivih podataka iz toga doba. Često je takav rad bio vezan i na političke do-

gadaje i interes, naročito kada je 1878. g. Austrougarska okupirala Bosnu i Hercegovinu, te u Sarajevu osnovala naučni institut uz Bosansko-hercegovački muzej, kojemu je bio glavni cilj izučavanje zemlje i prošlosti Bosne i Hercegovine i Crne Gore. Uz rad toga muzeja vezan je i interes i široka kultura njegova direktora Čire Truhelke, koji se puno zanimalo za krajeve Crne Gore i albanski folklor. U Glasniku Bosansko-hercegovačkog muzeja i paralelnom njemačkom izdanju Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Herzegovina izlaze radovi koji su donosili novost iz krajeva i planina oblasti Prokletija. Osobito se ističu radovi arheologa Karla Patcha, Ippena, austrijskog konzula u Skadru, pa Lambertza, Steinmetza i Evansa.

Od botaničara je za te krajeve bio zagrijan Saska kralj Fridrich August, kada je 1832. g. posjetio Crnu Goru, ali su ga odgovorili od te namisli da pode duboko na istok, u onda još malo poznate planine. Ali nam zato Ebel u svojoj ekskurziji 1841. g. spominje Komove i još veće i divljije pozadi njih. Tri decenija kasnije zalazi u te krajeve J. Pantoček i od Srba Pančić. Naročito je Pančić 1873. g. proputovao malo ne čitavu ovu oblast, ali samo do prvog prigorja, te svoje rade objavio 1875. g. u svom poznatom Elenchusu, stručnom botaničkom djelu. Iza Pančića bili su tu botaničari G. Beck, Murbeck i Šišilović (Szyszylowicz) od 1885. do 1888. g., a nešto kasnije Baldacci.

Kroz Albaniju i Crnu Goru puno je putovao naš zemljak Spiridon Gopčević, koji se u svom publicističkom radu potpisivao kao Leo Brenner. On se je već 1875. g. borio sa Crnogorcima protiv Turaka, a 1880. bio je izvjestitelj kod albanskog pokreta. Kulturni horizont Gopčevića bio je neobično širok, te je ove krajeve motrio okom svjetskog čovjeka. Proputovao je Sibiriju, sjever. Afriku, obje Amerike i zapadni dio Azije. Bio je urednik i saradnik brojnih listova. Gopčević je 1875. g. proputovao istočni dio Vasojevića i dio sjeverne Albanije, te njegovi opisi zahvataju sve grane života i znanja tih zemalja. Najviše su ga zanimali stari albanski narodni običaji i vjera. U radovima rado opisuje planine sa velikim zanosom, osobito su ga veselili njegovi usponi po planinama Crne Gore. Najviše je oduševljen oblikom vrhova Komova. Oni su za Gopčevića simbol Crnogoraca.

Uz Gopčevića se od Crnogoraca naročito bavio svojom užom domovinom Marko Dragović (1852-1918). Kao profesor historije naročito je tragaо za kori-jenima veze crnogorske i albanske prakulture. U tom traganju on je od 1882. g. iza povratka iz Petrograda proputovao cijelim područjem ispod Prokletija, Komova, i u radovima spominje velike utiske ispod visokih planinskih vrhova, što su ga uvijek vukli u svoje krilo. Ali onda bez osiguranja i oružja nije bilo sigurno zalaziti u visinu.

Od geografa je prvi pokazao veći interes za to područje Dr. Kurt Hassert profesor geografije u Dresdenu. Pojavom Hasserta na području Crne Gore dolazi vrijeme sistematskog geografskog ispitivanja krajeva, zemlje, naroda a i planina. Hassert i kao planinar očito se zaljubio u veličanstveno carstvo »Crnogorskih Alpa«, te ga od god. 1891. nalazimo gotovo svake godine u drugom kraju i oblasti. Naučni rezultati Hasserta ušli su u analu i planinarskog i naučnog života tadašnje Evrope. Interes sa zapada biva sve veći i jači a godinu za godinom dolaze stručnjaci i turisti, da se bar približe i zavire iz daljine na dugačak lanac vrhova pod snijegom i usred ljeta. Godine 1897. izvede Hassert značajan put uz pratnju A. Baldaccia sa albanske strane Prokletija te izade na Gusinje. Hassert je plaminareći i naučno radio, a kao plodan i vješt pisac mnogo je pisao. Bio je na Komovima, Visitoru, Žijovu, a i drugim visokim gorama Crne Gore.

Od geologa ovdje je duže radio Emil Tietze, koji je 1884. g. sastavio i geološku kartu Crne Gore, prvi takav rad do onda. Istih godina putuje po Crnoj Gori i ruski lječnik Rovinski, koji je naročito volio planine te ih prvi temeljito prikazao.

Iza ovih, a i još brojnih drugih manjih putovanja i ekskurzija kroz te krajeve ova je planinska oblast skinula sa sebe crni veo, i te zemlje i planine pronijele su glas širom svijeta. No došlo je novo doba — novo stoljeće. Velik je i težak posao preostao. Još uvijek su krajevi i planine netočno kartirane i predstavljene u knjigama i atlasima neispravno. Ova prva — nazovimo ih klasična

Bjelič

Foto: Dr. B. Gušić

putovanja — značila su tek prvi korak u jednom dugom procesu privođenja tih krajeva ravnopravnom odnosu sa daleko već naprednjim naučnim postignućima geografije i drugih znanosti u zapadnim zemljama. Novo doba donijelo je važne političke i ekonomski promjene, a to je još više i jače povelo napretku. Konačno su i planinari odigrali tu vrlo značajnu i važnu ulogu.

2. SAVREMENA NASTOJANJA OKO PROKLETIJA

U novo doba došla su nova nastojanja i uspjesi. Prilike u Crnoj Gori pružale su bolje uvjete i prometne veze putnicima, te se tako širi zamah znanstvenog interesa za te krajeve. Srednji vijek najduže se zadržao u ovom kutu Evrope, pa iako je bio u prošlosti blizu susjed helenske i rimske kluture, u Srednjem vijeku bogatih i naukom zainteresiranih Dubrovčana, a u prošlom stoljeću na pragu i granici Crne Gore, ipak vidimo da je visoki zid planina bila moćna barriera za izolaciju potpune oprečnosti dvaju inače blizih svjetova. Zato je novo

doba značajno kako sa interesa nauke, tako i sa planinarsko-turističkog gledišta. Dok je u prvih 25 godina 20. vijeka još prevladavao jači naučni interes, dотle danas možemo konstatirati već lijepi i značajni planinarski život i rad.

U to novo doba sigurnost je putnika veća, ali još postoje krajevi u koje se nitko ne usuđuje da podne zbog opasnih razbojničkih bandi. Osobito iza prvoga rata kružile su planinama brojne razbijene čete albanskih komita, koji su dugo bili strah i trepet stanovnika i putnika. Prilike su se smirile tek oko 1925. godine, kada su razbijene grupe opasnih razbojničkih bandi. Odonda su se Prokletije smirile i otvorile slobodan pristup u carstvo svoje tišine.

Prije prvog rata od geologa se naročito zanimalo Prokletijama barun Nopcsa. On je dugo boravio u katoličkom dijelu zapadnih albanskih Prokletija, gdje je proputovao i uspeo se na mnoge vrhove sve do Zastana i Ropojana na istoku. Dalje Nopcsa nije zalažio na istok i od Bjeliča njemu su krajevi nepoznati.

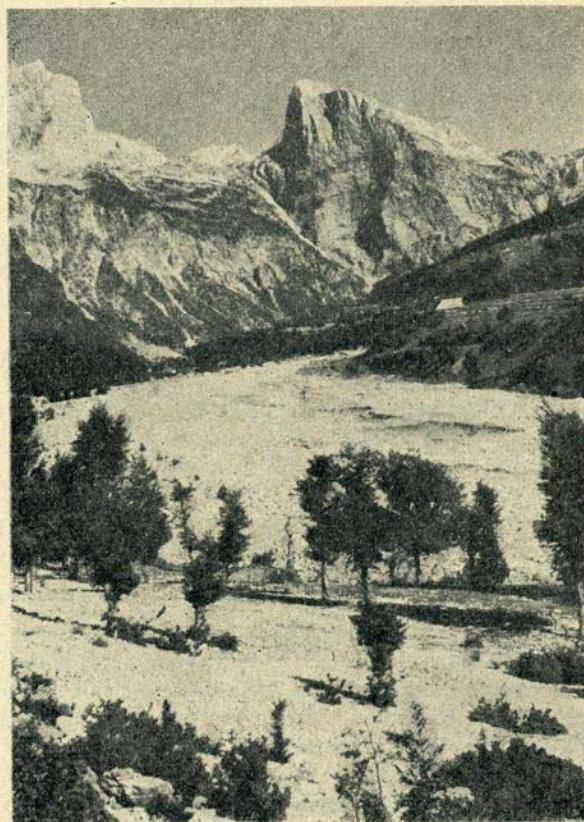
Od domaćih geografa prvi se za Prokletije zainteresirao J. Cvijić 1913. god., a i poslije toga navraćao je on u te planine. I u to doba čitava ta planinska oblast bila je kartografska nepoznanica na Balkanu. Ruski i austrijski topografi skicirali su ove krajeve polovicom prošlog vijeka, ali tako površno i sa dalekim stajalištima, a mnogo i po pričanju i površnim iskazima očevidaca. Cvijić je već u prvim radovima upozoravao na krupne netočnosti, koje su se kasnije uvukle u mnoge službene i specijalne karte, a te su tokom prvog rata dopunili talijanski i austrijski topografi. I sam Cvijić izradio je kartu Prokletija uz svoju poznatu studiju o ledenom dobu u Prokletijama, ali i ta karta, rađena u Beču, nije bila stvarna situacija.

Stare karte iz oblasti crnogorsko-albanske granice vrlo su zanimljiv materijal planinaru. Rijetko se gdje može tako u kratkom vremenu pratiti razvoj poznavanja zemlje kao baš tu. Ponekad će nam se činiti nevjerojatno, da je moguće do su u samih 100 godina postignuti toliki rezultati. Dok su recimo u Alpama ljudi već naveliko planinarili i podizali prva planinarska skloništa, dok je kod nas u Zagrebu osamdesetih godina Hrvatsko planinarsko društvo povelio već živu planinarsku djelatnost Prokletije su još spavale bez bojazni, da će noge planinara ostaviti trag u njima. Dakako da je tome bilo mnogo opravdanih i objektivnih razloga.

U staroj Schedinoj karti Evrope (iz 1845. g.) na 18-toj sekciji što prikazuje našu zemlju nema Prokletijama ni traga. Plavsko jezero unešeno je na krivom mjestu a od imena brda spominje se samo Vistori (Visitor) na mjestu gdje je Zeletin, te ime Beriseldi južno od Plava. Ovo zadnje ime dovodi Dozer u svom djelu Travels in the Slavonic Provinces of Turkey u vezu sa starim imenom Bertiscus, kako su navodno još Rimljani nazivali ove planine.

Na još starijoj karti koju sam već spomenuo a držim da je iz 1820. god., uopće ne možemo prepoznati današnje lice Prokletija. Ipak je ta karta (mj. 1:500.000) dovoljno velika za studij i korijenske veze nekih napuštenih i iskrivljenih naziva. Glavni lanac Prokletija označen je sjeverno od Plava (?), a Plav na suprotnoj strani jezera od prave. Gorski greben teče od Rikavačkog jezera, nad kojim se nekim čudom uzdigao Visitor (?), dok na pravom njegovom mjestu nad Plavskim jezerom diže se brdo Stecizza (?). Gusinje nosi ime Gustigne, dok južno od njega nema visokih brda (?). Dapače, čitamo iz ove stare karte — a to je vrhunac svega, da iz Plavskog jezera istječe Lim te se zajedno sa Drimom ulijeva u Skadarsko jezero i Jadransko more. Dio najvišeg grebena diže se na zapad od Peći (Ipecihi na karti), čini se po opisu da je najviši od svih vrh Sastani (?), a dalje se grebenom veže na Trojani i Beriseldi, otkuda se povija na jug do Drima.

I na bečkoj generalnoj karti (1:300.000 iz 1876. g. list L. 12) nalazimo na brojne netočnosti. Slika cijelog masiva još uvijek čini dugi greben u obliku S, koji je samo fantazija kartografa, dok brojni detalji ne mogu se još uvijek poznavati. Centralni dio je najmanje poznat, ali Lim već ne teče krivo. Gusinje je dobro uneseno prema Plavu. Tu se na jugu spominju Troica (Trojan) pa Prokleti pl. (odavde je Cvijić prihvatio ime i uzeo ga za širi pojam). Dalje je Bor

Pogled na Qafa Pejs iz doline Theti

Foto: Dr. B. Gušić

(na mjestu Bjeliča!), onda Baba vrh i dalje visok nepoznat greben bez imena, koji se povija u Koprivnik i Žlijeb. Znači od prošle karte veliki napredak.

Početkom 20. stoljeća dobivamo od bečkog geografskog zavoda i listove 1:75.000 (Ipek, Andrijevića, Medun i Krasnići) ali nažalost sa velikim grijeska- ma u horizontalnom i vertikalnom premjeru. Na grijeske i netočnosti tih karata dugo se pisalo. U to doba to su bile jedine i najtočnije karte ovih planina.

U toku Prvoga svjetskog i Balkanskog rata upoznali su Prokletiju brojni vojnici kod prolaza kroz njih na putu do Jadrana i Krfa. Tada su pronijele i pjesmom svoje ime po čitavoj Evropi. Tih godina rata boravio je u njima madarski geolog Roth von Telegd koji je prvi pokušao uspeti se na Bjelič, ali mu to nije uspjelo. U isto vrijeme radili su tu i naši botaničari Adamović, Košanin

i Hajek, a naročito su važna Hajekova putovanja (1916 g.) po najvišim partijama u Prokletijama, pa Janchenova na Komovima i drugim gorama uz gornji tok Tare i Lima.

Od kartografa putuje iz 1920. g. Albanijom Nijermac Herbert Louis, a 1928. g. izlazi u Beču njegova karta čitave Albanije u mjerilu 1:200.000. Ta je karta dobra i pregledna, ali za Prokletije Louis još nije imao današnju predodžbu. Naročito područja Đerovice, Škilzena i Krasničkih planina ostali su van domaćaja ove karte.

Prvi planinari u Prokletijama bili su Englezi, članovi Alpine Cluba iz Londona W. H. Cozens i Hardy*. Nije mi poznato koje su uspone u to vrijeme izveli ova dva alpinista iz društva elitnog alpinizma svijeta. Ali je znatno kasnije njihov zemljak C. M. Sleeman, sa L. A Ellwoodom i W. T. Elmsliem ušao 1929. g. u centar tada još posve nepoznatih oblasti, poznatih samo pod imenom Popluks. Tu je Sleeman izvršio brojne uspone i tu je čini se izvršen uspon i na vrh Popluka, koji je poslije unesen u karte kao vrh Maja Jezerce i po visini određen za najvišu kотu u čitavom sklopu Prokletija. Iza Sleemana poveli su se i drugi. Od 1929. g. ovamo polazi skoro svake godine po koja grupa austrijskih planinara u te krajeve no većinom s juga s albanske strane. Iz njihovih izvještaja vidimo da su mnoge planine Prokletija vrlo zahvalni objekti za planinarenje pa čak i u širem, evropskom mjerilu. Jedino na Bjelič i Vezirovu Bradu još se ništa nije uspeo.

U to vrijeme ulaze sa naše strane geodetski stručnjaci i vojni topografi, te se kartira konačno naš dio Prokletija i tako otvara još široj javnosti. No albanski dio ostao je još i nadalje nepoznat dio Evrope.

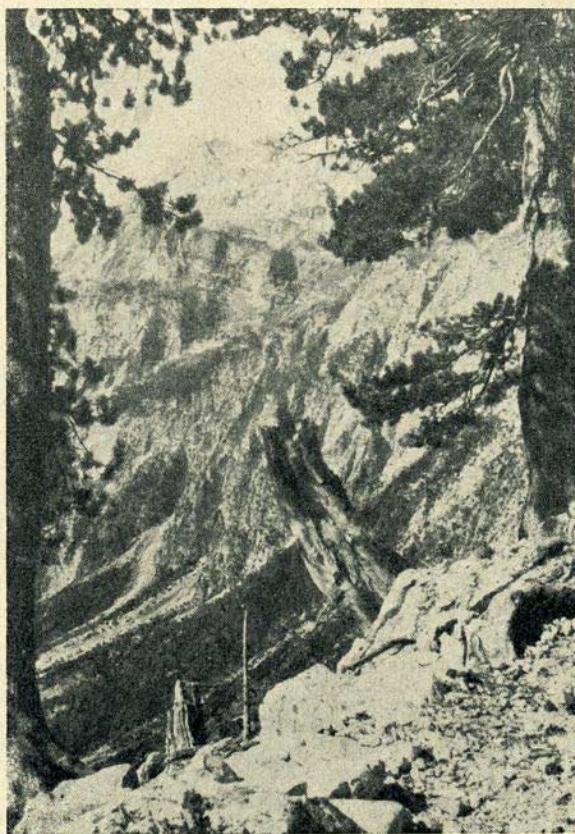
Prvi poznatiji uspon na našu stranu Prokletija izveo je u ljetu 1931. g. Dr. Branimir Gušić sa suprugom i Ing. Elemerom Trepperom. Oni su pošli sa istoka od Dečana, te zahvatili Đerovicu (2656 m) onda još najviše izmjereni vrh u Prokletijama. Dalje su obišli put uz samu državnu granicu preko Maje Spatit, Vujkova Krša i Košutice sve tamo do Čaf Bora, a odavde su kao prvi posjetioc išli na još nepoznati i neposjećivan Bjelič te o tom donijeli prve vijesti.** Iste godine i srpski planinari članovi Srp. P. D. pod vodstvom aktivnog planinara Dr. Spirte Mitrovića prelaze Đerovicu. Iza tog posjeta i srpski planinari često zalaže u Prokletije i Komove. Naročito su aktivni Dr. P. Kostić, Cerović, Ćirić i Stefanović. Godine 1931. upoznaju Komove Dr. Simonović i Dr. J. Poljak, nešto kasnije geograf Milojević.

Prokletije su do toga vremena smatrane kao jedinstveni planinski masiv, koji je čitav po Cvijiću smatran produženjem Dinarida, koje su u Prokletijama doživjelo metohijsko skretanje. No te su tvrdnje počele novim putovanjima slabiti, jer se je pokazalo da Prokletije nisu samo jedinstvene u gradi i smjeru kako se to držalo, već da su tu dva posve oprečna svijeta: stari škriljasti, građen iz prakamenja sa bujnim pašnjacima, prašumama, brojnim izvorima i obiljem tekuće vode i drugi bezvodan i stjenovit. U prvom su divna glečerska jezerca i cirkovi stare glacijacije, zelene livade gdje pasu brojna stada uz stanove i katune albanskih i naših stočara.

* Cozens — Hardy: The Mountains of Montenegro and Albania, Alpine Journal vol. 17. London (ovaj svezak Alpine Journala nisam kod nas uspio nigdje naći).

** Dr. Gušić je svoja opažanja izvjestio planinarama u dva predavanja tokom 1932. g. u Zagrebu (Hrv. planinar 1932. god. br. 2, str. 60-61), a opširnije nas je izvjestio sa svojim putem u Bjelič u Planinskom Vestniku (1935. g. br. 5, 6), koji je nama u Hrvatskoj ostao malo po strani. Dr. Gušić je održao predavanja o Prokletijama tokom 1932. god. u Beču, Pragu i Bratislavi (Hrv. planinar 1932. br. 7 str. 219-226).

Ali već sa crnoga krša Đerovice i travne glavice Maje Spatit, a još bolje iz šumovite Košutice otvara se jedan drugi, posve oprečan planinski svijet. Bijele ogoljeli litice, razbacano i rastureno kamenje otvara nam vrata u svijet vapneničkih planina, čija građa stvara sve one fantastične pojave i oblike u našem kršu. No ovdje je stvoreno još nešto ljepše, veće i divljije.

Maja Radohines (2569 m) sa uspona na Qafa Pejs

Foto: Dr. B. Gušić

Taj oštar prelaz iz ovako dva različita planinska svijeta ima vrlo oštru granicu. Ona teče od Gusinja dolinom Zarunice (Žirovnice) i preko Čaf Bora prelazi na Valbonu i Škilzen, ali tu crtu ipak ne možemo svuda sigurno pratiti. Tako na Maji Popadiji zapadno od Bjeliča i Vezirove Brade nailazimo opet onaj isti stari Škriljevac, potpuno jednak onome na istoku, a malo dalje u Gurikulu opet se oštrom linijom sudaraju sa stijenama bijelog krša. Ali baš ta raznolikost i izmiješanost daje Prokletijama poseban čar, da nam izgledaju tako veličajne i zanimljive.

Od mnogih stranih ekspedicija imamo danas slabih i manjkavih izvještaja. Tako nam manjkaju podaci za točnu obradu naših domaćih i inozemnih uspjeha u usponima.

Znamo da je 1932. g. botanizirao u Prokletijama profesor Dr. I. Horvat. Godinu kasnije (1933) izvršila je uspone u Prokletijama Radohines grupa alpinista iz Linza, ali ne znamo što su ispenjali, Godinu dana kasnije poveo je ekspediciju u centralne i južne Prokletije Dr. Ludwig Obersteiner, alpinista iz Graza. Tu je bio odlični poznavalac Dinarida i Velebita Dr. Bernhard Bauer te prof. Dr. Alfred v. Martin, Robert Hüttig, Raymond Udy i Hansi Obersteiner. Sve najbolji penjači i planinari. Oni su u 20 dana boravka u ovim krajevima izvršili brojne prvenstvene uspone, jer su i laki pristupi ovdje još neispenjeni. Ipak su u svom izvještaju o tome malo pretjerali o prvenstvima, jer je recimo 3 godine prije njih Dr. Gušić prvi izšao na Bjelič i vrh Maje Roshit, a ne oni, kao i na neke niže kote u skupini Bjeliča. Karta što ju je Dr. Bauer izradio nije donijela puno novosti osim nekih manjih detalja u skupini M. Jezerce.

Iste godine boravila je tu ekspedicija D. u Ö.A.V., koju je vodio Rolf Richter, a koja se isto uspela na vrh Maje Jezerce. Ovim usponima konačno je upoznato, da je u tim skupinama i najviši vrh Prokletija. No još uvijek je bilo otvoreno pitanje gdje je zapravo taj Maja Jezerce. Tu se autori nisu složili sve dok konačno Talijani nisu izdali pred rat svoje specijalke i tako riješili duge prepirke. Dr. Bauer je odredio za M. Jezerce aneroidom 2700 m. Neki su držali i manje, a bilo je uvjerenja da su tu visine i preko 2800 m.

Godine 1934. boravila je u Prokletijama poznata slovenska alpinistkinja Mira Marko Debelakova*, a 1933. g. nalazimo tu ponovo Dr. Gušića iz Zagreba.

Godine 1935. opširnije se javio iz Prokletija Srećko Vatovac iz Zagreba. On je prošao gotovo sve gorske skupine južno od Gusinja, a dopro je do pod sam vrh Maja Jezerce, za koji nije bio siguran je li zaista taj vrh, ili kako sam kaže jedan zapadnije od ovoga, a ispod Malog jezera u skupini Brindošes. On se uspeo na Bjelič, ali nije ga prošao uzduž, jer je imao bazu na Čaf Boru. To je iza Gušićevog i Bauerovog posjeta treći nama poznati uspon do Maje Roshit!

Iste godine austrijanac F. Laffman zalazi sa albanske strane i penje se u neke skupine južnih Prokletija. Već idućeg ljeta nalazimo tu zagrebačke planinare sa Dr. Radivojem Simonovićem, odakle potječu prve odlične snimke ovog velikog majstora planinarske fotografije, a Dr. F. Kušan nas izvještava o svom prijelazu iz Dečana na Plav i dalje u Zastan. Iste godine (1936) bio je u južnim Prokletijama zagrebački botanik Dr. Karlo Bošnjak sa Dr. Stjepanom Urbanom, te su botanizirali u području Vezirove Brade, Trojana i Bjeliča, a o tome vrlo lijepo izvijestili i prikazali svoj put u Hrvatskom planinaru. Tu nalazimo već odličnih podataka i priloga za studij toponima, a naročito lijepo odskaču prikazi slika ovoga terena, koje su naši botaničari zapazili skupljajući tu još nepoznato blago ovih planina.

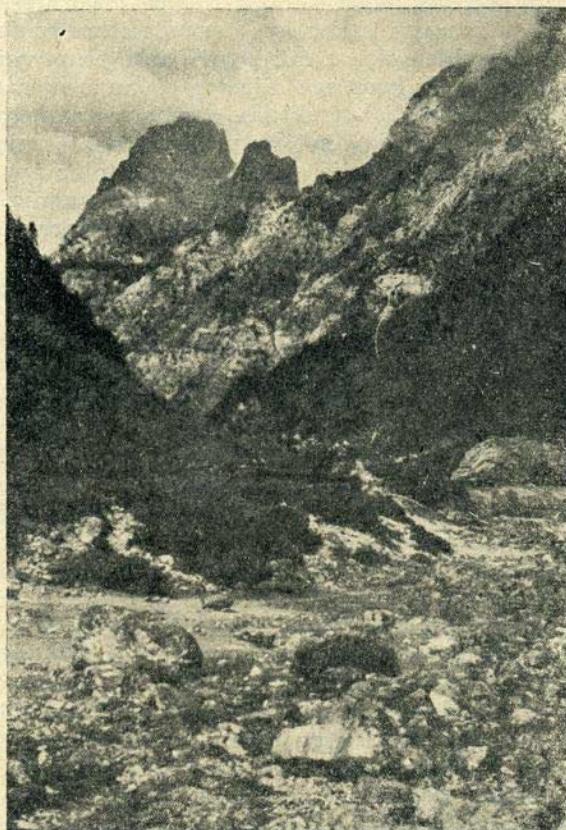
Godine 1938. dao je do danas najbolje naučno djelo o Prokletijama Dr. B. Gušić u svojoj radnji Prilog morfologiji Prokletija i time zaključio neka otvorena pitanja koja su dugo čekala na odgovor.

Pred rat talijanski su topografi premjerili i albanski dio Prokletija i odredili točne položaje i visine brojnih malo poznatih vrhova. Tako su saznali i najviši, onaj 2694 m., koji danas nosi naziv M. Jezerce, iako ga tamošnji svije tako ne zove. Taj vrh pripada Albaniji, i do današnjeg dana od jugoslavenskih planinara bili su na njemu samo Dr. Gušić sa suprugom god. 1933.

Tako su Prokletije završile i svoju drugu fazu historije i ušle u najnovije doba. Riješeni su i oni naučni problemi tektonske i morfološke naravi, koji su

* Oestrr. Alpenzeitung 1934. g. str. 329 sa kartom.

u svijetu geografa dugo bili sporni i podvajali mišljenja. Naročito je dugo zadržana neizvjesnost u pitanju osnovnog problema same morfološke građe Dinarida, jer se dugo držalo Cvijićeve hipoteze o ulančanosti kako Dinarida, tako i Prokletija. Cvijić je bio uvjeren da se iz škriljaste temeljne mase uzdigla masa krečnjačkog sastava i da su Prokletije kao i Komovi i Durmitor kulminacija Dinarida.

Maja That (2400 m) iznad Gornje Valbone

Foto: Dr. B. Gušić

Na osnovu toga on je dalje tvrdio da u Prokletijama možemo pratiti ulančani glavni greben, koji bi trebao ići Bjeličem, Marocem, Neminiom i Škilzenom, iako danas znamo, da takav greben ne postoji. Ta ulančanost grebena Prokletija služila je Cvijiću da prikaže svoju teoriju o metohijskom povijanju dinarskog smjera pružanja.

Ali još prije Cvijića bio je Nopcsa drugoga mišljenja. Razmatrajući kroz dugi niz godina tektonske i morfološke osobine Prokletija stvara zaključak da baš visoke površine čine njihovu gornju građu, u kojoj nema nikakve ulančenosti, jer se cijeli greben masiva križaju i sudaraju bez obzira na dinarski smjer pružanja, te prema tome nema niti metohijskog uvijanja ni glavnog

grebena. Ove su pretpostavke utvrđene kasnije, a najbolje je dokazano već malo boljim pogledom na naše nove karte, gdje je očito da u Prokletijama nema utančenosti, već da su one široka površ razvedenih bila i vrhova.

Danas je izučena i grada i struktura Prokletija. Raspolažemo brojnim podacima, koji tumače postanak i stvaranje raznih (fluvijalno-glacijalnih) oblika erozije, ili pak daje uvid u samu gradu raznih slojeva površi, pa stijena i skupina. Tu vidimo da Prokletije nisu onako prostih i jednostavnih stijena i tvorba kako se to nekada držalo, već da su osim Škriljevca iz gornjeg paleozojka, koji je osnovni materijal stijena na istoku ima posvuda i kremenitog materijala u obliku razno obojenih pješčenjaka, a čak i vulkansko-eruptivnih stijena, naročito u oblasti Maje Rops. Ali kroz ove dijelove i skupine nailazimo i na vapnenički materijal razne starosti i strukture, negdje u tragovima, a negdje kao jedinog predstavnika anorganskog svijeta planine. Sve to prirodno bogatstvo vanjske i unutarnje građe Prokletija, odrazilo se dostojno i u njihovom vanjskom licu, koje pruža jednu skalu raznih ugođaja i raznovrsnih panorama; to su elementi veličajnosti ovih planina, koje vuku nas planinare u krilo svoje tako bogate i pune prirode.

No mnogo toga ima u Prokletijama što mi danas još malo znamo i što bi još valjalo dobro istražiti. Ljudi i narod, pa njihov život i običaji, a naročito stočarski život visokih gora, sve je to još danas predmetom ispitivanja, pa će trebati vremena dok nam i tu izađu pred oči napor takva rada. Iza ovoga rata (1947) bio je Dr. Gušić sa prof. Roglićem u albanskom dijelu Prokletija sa glavnim ciljem da upozna baš neke etnografske, uz, dakako, i planinarsko-turističke momente. Tom su zgodom slovenski alpinisti Dr. Županič i Joža Čop napravili i neke penjačke ture. Rezultati toga rada samo su prethodno objavljeni.

No prevarili bi se naši planinari, kada bi iz ovog kratkog historijskog pregleda zaključili da je u Prokletijama sve jasno i gotovo. Samo u jednom danu ja sam nailazio na poneki detalj koga nema u karti, spomenutog u literaturi, ili opet kakvu zanimljivost o kojoj još nisam nikad čuo. A znao sam opet dugo tražiti i tumarati, a da nisam uspio naći puta, izvora ili potoka koji bi po karti morao da teče. A ako imamo malo smisla za čovjeka i njegov težak život u tim gorama, možemo činiti nove ekskurzije u običaje i rad ovih jedostavnih i pripristih ljudi. Tada će nam izići pred oči golemi smisao istine i saznanja o jednom teškom i napornom životu okruženom samo stradanjima, patnjama i siromaštvom. Nažalost do danas se još nije našao autor jednog takvog kapitalnog djela o životu tih stočara. Dapače, nedugo nazad možemo čitati vrlo nepovoljne sudove i mišljenja »o divljacima što žive u Prokletijama«. Ti su se autori sami neugodno osudili.

Iza rata javio se iz Prokletija mladi zagrebački planinar Dr. Ž. Poljak odličnom radnjom sa Prokletija čiji je dobar dio i prošao. Beograđanin Ing. Božinović zalazio je dosta ovuda isto kao i K. Jončić, a od Slovenaca se zadnji javio Jeglič 1953. g.

Jedno naročito mjesto u najnovije vrijeme zapada vrlo aktivnom društvu planinara iz Peći pod vodstvom Mile Jeftića. Sa svojim brojnim posjetama gotovo svim vrhovima istočnih Prokletija učinili su ovi anonimni i tiki planinari zaista puno, naročito podizanjem skloništa u Bjeluhi, Bogi, i Slanim poljanama, i nekim markacijama.

U Prokletije danas zalaze planinari iz čitave Jugoslavije. One dakako zaoštaju u organizaciji kuća, puteva i markacija, ali svejedno su one danas naše nove i velike Alpe, a oni koji se odluče zaći u njih osjetit će, da su došli u veliki i lijepi kraj, koji zavređuje više nego se može planinaru reći i napisati.

3. KRONOLOŠKI POPIS LITERATURE*

U ovom prikazu nisam uspio da obuhvatim i raznorazne zgode i zanimljive doživljaje brojnih starih putnika i planinara. Imao sam naime već tešku zadaću da nanižem niz imena i godina, da ne ispustim važne činjenice. Planinarima će se zato činiti, da sam trebao ograničiti širinu i bolje uzeti uže područje, te ga prikazati podrobnije. Zato sam odlučio da planinare, koje osobito zanimaju južni Dinaridi, a napose Prokletije, upoznam sa dijelom literature, koja se bavi tim pitanjem. Ovaj popis literature nije potpun. Služio sam se kod sastavljanja djelima koja sam imao u rukama, većinom iz Sveuč. knjižnice u Zagrebu, mojim knjigama i planinarskom knjižnicom P.D.Z. u Zagrebu. Popis osim čisto planinarskog dijela obuhvata i širu geografiju, etnografiju i nešto historije Crnogorsko-Albanske granice. Važnija i planinarima zanimljiva djela štampana su krupnije.

a) Stari izvori, knjige, eseji, članci i prikazi (do 1900 g.)

1. Boué A. : LA TURQUIE D'EUROPE, 4 sveska Paris 1840 (njemačko izdanje 2 Bde. Wien 1889).
2. Grisebach A. : Reise durch Rumelien und nach Brus-sa in Jahren 1839, 2 Bde Göttingen 1841.
3. Hahn J. G. von : ALBANISCHE STUDIEN, Jena 1854
4. Hecquart H. : O Vasojevićima (fr.), Revue de l'Ori-ent de l'Argerie et des colonies 1855.
5. Hecquart H. : HISTORIE ET DESCRIPTION DE LA HAUTE — ALBANIE, Paris 1855.
6. Hahn J. G. von : REISE VON BELGRAD NACH SA-LONIK, Denkschr. der kais. Akad. der Wiss. in Wien, phil-hist. Classe 11, 1861 (2 Aufl. 1868.)
(Prilog 4 karte H. Kieperta)
7. Hecquart H. : Memoire sur le Montenegro, Bulletin de la Société de geographie 1862.
8. Boué A. : Geologie der europäischen Turkei, Sitzungsb. der k. k. Akad. d. Wiss. 19 Bd. Wien 1864.
9. Mackenzie M. G. i Irby A. P. : Travels in the Slavonic Provinces of Turkey — in — Europe, London 1869.
10. Hahn J. G. von : Reise durch die Gebiete des Drin und Wardar im Jahre 1863, Denkschr. d. kais. Akad. der Wiss. in Wien, phil-hist. Classe 15 (1867), 1-188 i 16 (1869) 1-177.
11. Tozer H. F. : RESEARHES IN THE HIGHLANDS OF TURKEY, London 1869.

* Literaturu o Prokletijama (od br. 1 do 30) po autorima iznio je Dr. Gušić u svojoj radnji Prilog morfologiji Prokletija.

12. Boué A.: Notes sur les frontières de la Bosnie de'l Herzegovina et du Montenégro. Excursion au Kom et au Dormitor. Le Globe 1874 str. 20
13. Kapper: Das Fürstentum Montenegro, Unsere Zeit 1875. str. 650
14. Denton W.: Montenegro, its people and their history (str. 292, slike) London, Dalby-Isbister 1877.
15. Yriarte C.: IL MONTENEGRO, 1878 (prilog karta 1:450.000)
16. Schwarz M.: Schilderung einer Reise etc., Leipzig 1882.
17. Schwarz Dr. B.: Montenegro, Leipzig 1883 (karta 1:600.000)
18. Tietze Dr. E.: Geologische Übersicht von Montenegro Wien 1884 (prilog karta 1:450.000).
19. Höernes: Dinarische Wanderungen, Wien 1888.
20. Rovinski: Černogorija v jejo prošlom i nastajšćem. Izd. Imieratorske Akademije (rus. čir., St. Petersburg) 1888..
21. Rački F.: Izvještaj barskog nadbiskupa Marina Bizzia o svojem putovanju god. 1610 po Arbanaskoj i Staroj Srbiji, Starine J. A. 1888 sv. 20.
22. Baldacci A.: Nel Montenegro, Giornale 1891 str. 37
23. Božić D. J.: Arbanija, Glas Hercegovca 1891 (3-12, 21, 44).
24. Hassert Dr. K.: Reise durch Montenegro nebst Bemerkungen über Land und Leute, Wien 1893.
25. Hassert Dr. K.: ZUR KARTOGRAPHISCHEN KENNTHNIS VON MONTENEGRO, Mitt. d. k. k. geogr. Ges. Wien 1894
26. Hassert Dr. K.: Montenegro auf Grund einiger Reisen und Beobachtungen, Verh. d. Ges. v. Erdkund, Berlin 1894.
27. Hassert Dr. K.: BEITRÄGE ZUR PHYSISCHEN GEOGRAPHIE VON MONTENEGRO, MIT BESONDERER BERÜCKSICHTIGUNG DER KARTES, Petermanns Mitteil. Erg. 115, Gotha 1895.
28. Hassert Dr. K.: Die natürlichen und politischen Grenzen von Montenegro, Verh. d. Ges. f. Erdkunde, Berlin 1895.
29. Baldacci A.: Die westliche akrokeranische Gebirgskette Mit. d. k. k. geogr. Gesell., Wien 1896.
30. Baldacci A.: Zrnagora, Bologna 1897.

31. Hassert Dr. K. : Aus den Gebirgsländer der Balkanhalbinsel. Das Fürstentum Montenegro Hochschul — Vorträge 1898.
- 31a. Hassert Dr. K. : Wanderungen in Nordalbanien, Mitt d. Geogr. Gesell. — Wien 1898.
- 31b. Hassert Dr. K. : Streifzüge in Oberalbanien, Verh. d. Gesell. f. Erdkunde, Berlin 1897.
32. Cvijić Dr. J. : Glacijalne i morfološke studije o planinama Bosne, Hercegovine i Crne Gore.
33. Hassert Dr. K. : Glas Srp. kr. Akad. knj. 57 Beograd 1899.
34. Hassert Dr. K. : Reise durch Montenegro im Sommer 1900, Mit. d.k.k. geograph. Ges. 1901.
35. Nušić B. : Gletscherpuren in Montenegro, Verh. d. 13. deutsch Geographentages, Breslau 1901.
36. Hassert Dr. K. : Sa Kosova na sinje more, beleške sa puta kroz Arbanase god. 1894, Kolo, Beograd 1902. Knj. 3 (6-12) i 4 (3-12).
37. Grothe H. : Lo sviluppo della cartografia del principato di Montenegro nel secolo 19. Bull. dela soc. ital., 1903.
38. Cvijić Dr. J. : Durch Albanien und Montenegro.

b) *Novija planinarska i naučna literatura*
(od 1900. do 1955. godine)

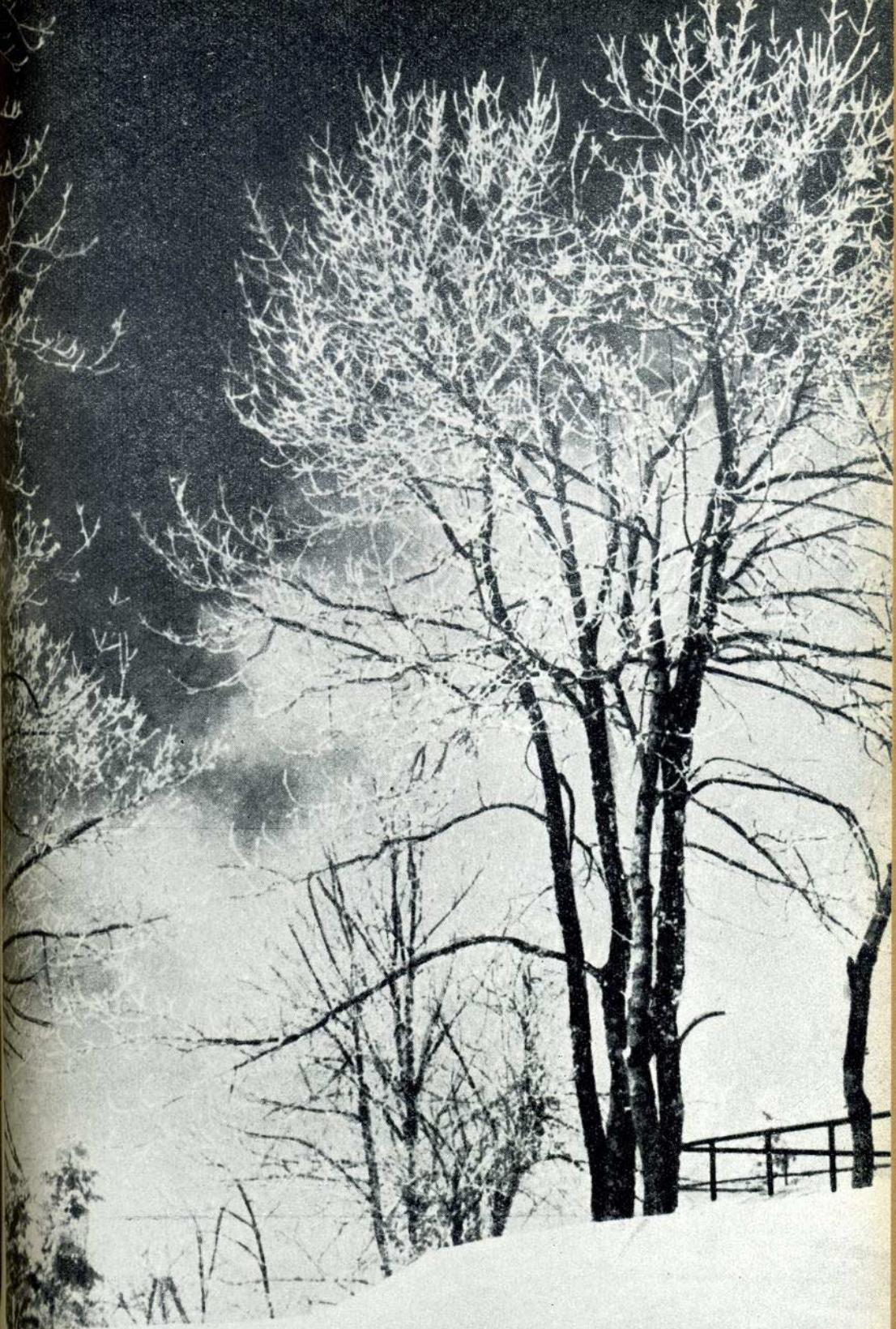
38. Cvijić Dr. J. : Die dinarisch-albanische Scharung, Sitzungsber. d. k. k. Akad. d. Wiss. no. 60 Wien 1901.
- 39 Degrand A. : Souvenirs DE LA HAUTE ALBANIE, Paris 1901.
40. Osservazioni geologiche sul Montenegro orientale e meridionale Bul. Soc. Geol. Ital. 1902.
41. Cvijić Dr. J. : STRUKTURA I PODELA PLANINA BALKANSKOG POLUOSTRVA, Glas Srp. kr. akad. knj. 63, Beograd 1902.
42. Wyon i Prance : The land of the Black Mountain, London 1903.
43. Haardt : Die Kartographie der Balkanhalbinsel in 19. Jahrhundert, Abhandl. der Geogr. Gesellschaft, Wien 1903.
44. Patsch C. : Das Sandschak Berat in Albanien, Wien 1904.
45. Steinmetz K. : EINE REISE DURCH DIE HOCHLANDERGAUE OBERALBANIENS, Zur Kunde Balkanhalb, Wien 1904.
46. Hassert Dr. K. : Topographische Aufnahmen in Montenegro, Petermanns Mitt. Gotha 1905.

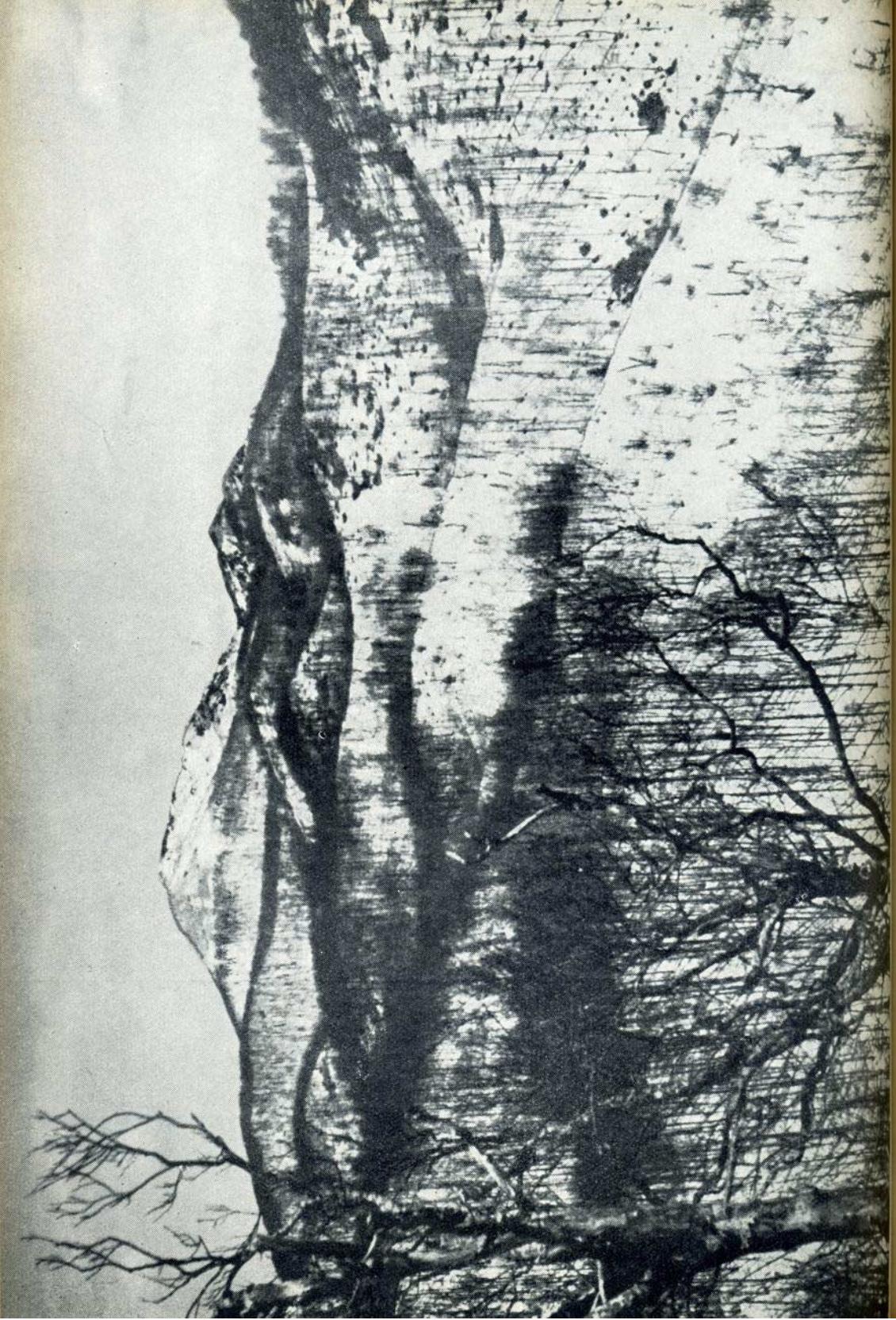
47. Erdeljanović J.: Kuči, pleme u Crnoj Gori. Srp. etnogr. Zbornik S. A. br. 8, Beograd 1907.
 48. Steinmetz K.: EIN VORSTOSS IN DIE NORDALBANISCHEN ALPEN, Zur Kunde der Balkanhalb, Wien 1905.
 49. Nopcsa F.: DAS KATOLISCHE NORDALBANIEN. Eine Skizze. Wien 1907
 (sa kartom)
 50. Steinmetz K.: Von Adria zum schwarzen Drin, Zur Kunde der Balkanhalb. sv. 6 Sarajevo 1908.
 51. Ippen T. A.: Die Gebirge des nordwestliche Albaniens, Abhandl. der k. k. geogr. Gesell. in Wien 1908.
 52. Erdeljanović J.: Prikaz (Nopcsa br. 49), Delo knj. 46 sv. 1. Beograd 1908.
 53. Liebert E.: AUS DEM NORDALBANISCHEN HOCHGEBIRGE, Zur Kunde d. Balkanhalb. sv. 10
 54. Durham M. E.: HIGH ALBANIA, London 1909. (sa kartom)
 55. Hassert Dr. K.: Die räumliche Entwicklung Montenegros Petermanns Mitt. Gotha 1910.
 56. Mihačević L.: Po Albaniji, Zagreb 1911.
 57. Cvijić Dr. J.: LEDENO DOBA U PROKLETIJAMA I OKOLNIM PLANINAMA, Glas srp. kr. akad. knj. 91 (1913. g.) i knj. 93 Beograd (1921. g.) karta.
 58. Jovičević A.: Plavsko-Gusinjska oblast, Srp. etn. zbornik knjiga 21, Beograd 1921.
 59. Gopčević S.: Albanien, Berlin 1914.
 60. Thalloszy L.: Illyrisch — albanesische Forschungen, 2 sveska, München - Leipzig 1916.
 61. Skok P.: Studije iz ilirske toponomastike, Glasnik zem. muzeja 1918, 1919 i 1920.
 62. Handbook of Serbia, Montenegro, Albania etc. London 1920.
 63. Radovanović V.: Sjeveroarbanaška plemena, Glasnik srp. geogr. druš. sv. 9. Beograd 1923.
 64. Cvijić Dr. J.: Geomorfologija, knjiga prva, Beograd 1924.
 65. Kosmat F.: Geologie der Zentralen Balkanhalbinsel, sv. 12, Berlin 1924.
 66. Nopcsa F.: Albanien, Bauten, Trachten und Geräte Nordalbaniens, Berlin 1925.
 67. Jelić J.: Krvna osveta i umir u Crnoj Gori i Severnoj Albaniji, Beograd 1926.
 68. Nopcsa F.: Geografie und Geologie Nordalbaniens, Geologika Hungarika sv. 3 Budapest 1929.

69. Sleeman C. M. : The Mountains of Albania, Alpine Journal vol. 42. London (table i karte)
 70. Kayser : Westmontenegro, Penck's geogr. Abhandl. sv. 4, Stuttgart 1931.
 71. Gušić Dr. B. : Prokletije I. i II. Hrvatski planinar br. 2 str. 60-61. Zagreb 1932.
 72. Poljak Dr. J. : KOMOVI, Hrvatski planinar br. 2, Zagreb 1942.
 73. Koch F. : Prilog geologiji Crne Gore, Vesnik geol. inst. knj. 2, Beograd 1933.
 74. Debelakova M. M. : Prokletije, Oestvr. Alpenzeitung str. 329 god. 1934. (karta)
 75. Pipan L. : Visitor nad Plavskim jezerom, Planinski vestnik, Ljubljana 1934. str. 120, 144.
 76. Obersteiner Dr. L. : Nordalbanische Alpen, Oestvr. Alpenzeitung 1935. (sa kartom Dr. Bauera). U BJELIČU, Planinski vestnik br. 5 i 6 — Ljubljana 1935.
 77. Gušić Dr. B. : Nalazište runolista u s. i. Prokletijama, Hrvatski planinar, Zagreb 1936.
 78. Kušan Dr. F. : Visitor planina nad Plavskim jezerom, Hrvatski planinar, Zagreb 1936.
 79. Ledvinka Ing. J. : U PROKLETIJAMA, Hrvatski planinar, Zagreb 1936.
 80. Vatovec S. : Prokletie, Les Alpes br. 4, 1936.
 81. Laffman F. : PRILOG MORFOLOGIJI PROKLETIJA, Glasnik Hrvatskog prir. društva za god. 1937-1938., Zagreb 1938 (table).
 82. Gušić Dr. B. : Prikaz: Plan. vestnik 1939 str. 247.
 83. Milojević B. Ž. : VISOKE PLANINE U NAŠOJ KRALJEVINI, izd. Geogr. druš. (str. 356, cir) Beograd 1937.
 84. Milojević B. Ž. : Prikaz: Plan. Vestnik (Dr. Brilej) 1940, strana 86.
 85. Milojević B. Ž. : Komovi, Glasnik geogr. druš. sv. 19, Beograd 1933.
 86. Gušić Dr. B. : Simjajevina, Visitor i Zeletin, Geogr. Vestnik let. 11 Ljubljana 1938.
 87. Urban Dr. S. : Iz istočnih Prokletija, Priroda, časopis Hrv. prir. društva Zagreb, 1938
 88. Urban Dr. S. : Prikaz: Plan. Vestnik (Tominšek) 1939 str. 247.
 89. Cerović B. : U predvorju Prokletija, Hrvatski planinar, Zagreb 1938.
 90. Cerović B. : NA VRHOVIMA PROKLETIJA, Hrvatski planinar, Zagreb 1938.
 91. Cerović B. : MAJA HEKURAVE ILI ĐERAVICA?, Naše planine, letnji almanah Srpskog planinarskog društva, Beograd 1939.

90. Cerović B. : Proljetni smuk u Prokletijama, Naše planine, zimski almanah Srp. pl. druš., Beograd 1940.
91. Limić V. : Derovička jezera, Naše planine, letnji almanah Srp. pl. druš., Beograd 1940.
92. Gušić Dr. B. : Naučna ekspedicija u Sjevero-albanske planine, Ljetopis Jug. Akad. knj. 55, str. 93., Zagreb 1949.
93. Božinović ing. M. : Derovica i njena jezera; Kroz planine god. 1 br. 1 i 2, Beograd 1951, 1952.
94. Božinović ing. M. : Ridsko jezero, Naše planine god. 3, Zagreb, 1951.
95. Planinarstvo Srbije, Beograd 1951. (izšlo povodom 50-god. planinarstva Srp. pl. društva).
96. Stefanović ing. R. : Na Komovima, Naše planine br. 1 Zagreb, 1951.
97. Stanojević J. : Sa alpinistima u Prokletijama, Kroz planine br. 2, Beograd 1952.
98. Poljak Dr. Ž. : PROKLETIJE, Naše planine br. 3-4, 5-6, Zagreb 1952. (karta 1:200.000)
99. Jončić K. : Prokletije i Sandžačke planine, Bibl. Bibl. Kolarč. univ. br. 90. Beograd 1954.
100. Marković M. : Đerovica (2656 m.), Naše planine br. 1. Zagreb 1955. (prilog karta 1:50.000).
101. Gušić Dr. B. : Z Prokletiji, Sbornik Češkosl. spol. zemepisne god. 40. Praha 1934 (češ.), Frikaz: Dr. Tominšek Plan. Vestnik 1935 str. 31.
102. Brilej Dr. A. : Komovi, Plan. Vestnik Ljubljana 1953, str. 357.
103. Jeglič T. : Prokletije, Plan. Vestnik Ljubljana 1953, str. 11-12.
104. Lutovac M. : Stočarstvo na severoistočnim Prokletijama, Beograd 1933.
105. Brilej Dr. A. : Komovi, Plan. Vestnik, Ljubljana 1941, str. 180.
- *106. Ivanović R. : Dečansko vlastelinstvo, istor-geogr. obrada Istoriski časopis SAN Beograd 1954.
- *107. Škrivanić G. A. : Mreža puteva prema sv. Stevanskoj (1313-1318) graničkoj (1321) dečanskoj (1330) i svetoarh. povelji: Istoriski časopis SAN. Beograd 1955.
- *108. Škrivanić G. : Vlastelinstvo sv. Stefana u Banjskoj. Ist. časopis SAN. Beograd 1956.
- *109. Markgraf Dr. F. : In albaniens Gebirge. Verl. von Strecer und Schröder. Stuttgart 1930.
- *110. Ghiglione P. : Montagne d'Albania, Tirana 1941.
- *111. Gušić Dr. B. : Iz Albanije. Kalendar Prosveta 1948.

* Označenim knjigama susretljivo mi je dopunio bibliografiju prof. Dr. B. Gušić (M.)

c) Kartografija

112. General-karte von Bosnien, der Herzegowina von Serbien und Montenegro 1:300.000 u 12 sekcija. Izd. k. k. Militär Geogr. Inst., Wien 1876 (sekcija L 12, Skutari).
113. General-karte von Mitteleuropa 1:200.000, list Pljevlje, Novi Pazar, Skutari i Prizren, stare karte od Bečkog geogr. zavoda, a nove iz Beograda.
114. Special-karte von Montenegro 1:75.000 u 19 sekcija, izdanje Beč. geogr. zavoda 1893. Sekcije: Kolašin, Andrijevica, Ipek, Krasinići, Medun i Berani.
115. Peucker-karte von Montenegro, Altserbien und Albanien 1:864.000 2 Aufl. Wien 1903.
116. Karte von Albanien 1:600.000 G. Freytag u Berndt. Wien 1928.
117. H. Louis: Karte von Albanien 1:200.000, Kartogr. Inst. Wien 1928.
118. Jugoslavenske spec. karte. 1:100.000. Izd. vojnogeograf. instituta u Beogradu. Listovi: Peć, Kolašin, Skadar i Prokletije.

Osim navedenih karata značajne su Kiepertove karte i bilješke uz djela Hahna, Hassertove karte u Petermannovom almanahu, karte uz djela Yriarta (1:450.000), Schwarza (1:600.000), Tietzeova geol. karta Crne Gore (1:450.000), Cvijićeve karte i brojne skice i nacrti u novijim opisima.

Tomislav Jagačić, Varaždin

Sličice s Biokova

Kao neka veličanstvena kamena pregrada uzdižu se vrletne stijene Biokova i svojim visokim masivima zaštićuju sa sjevera slikovito Makarsko primorje — prekrasne zelene šume, što se nadviruju nad same plaže ove rivijere, vinograde i sela koja su se nanizala uz samu obalu mora, u središtu zelenog pojasa između mora i neposrednog podnožja kojim vijuga cesta podno samih grebena.

Kada putujemo brodom uz jadransku obalu, nijedna planina ne djeluje tako impresivno, ne zove i ne privlači tako snažno kao Biokovo. Dok se »obični« putnici, promatrajući s palube broda koji brazda površinom plavog mora, jednostavno divi kontrastima, što ih očima pružaju more, zeleni pejsaž i krševiti grebeni — i ne pomicajući, možda, na mogućnost uspona i o vidicima, koji se pružaju s visine onih vrhova, što se u jednom dugačkom nizu pružaju u visini do 1400 metara — planinar će međutim odmah zaželjeti, da se uspne na onu kamenu kosu i vrhove, prve do mora i dalje da prođe kamenitom stazom da samog vrha.

Prvi put sam bio na Biokovu 2. svibnja 1955. g. Došao sam u Brela radi osiguranja i rezervacije camping prostora za planinare iz Kutine. Ne poznavajući još ovaj kraj i markirani put uputio sam se zajedno s jednim svojim đakom od Baške Vode, rano ujutro, prema onom gorskom sedlu, zvanom Motika, (na vrhu sedla uzdigla se kamena stijena oblika motike) što se tako dobro vidi, kada gledamo iz Baške Vode prema Biokovu. Mislio sam, ovuda ćemo se najlakše popeti, izgleda sasvim blizu i, — rekao bih na prvi pogled ne će biti težak uspon.

Kroz maslinike na Baškom polju, ograđene ogradom od naslaganog kamena stigli smo najprije u selo Bast, a zatim smo se odmah počeli uspinjati. Svježu vodu s uredenog gorskog izvora, ispod jednog drveta nalili smo u naše čuturice. Najprije po stazi u cik cak smjeru, a onda iz kamena na kamen polako smo napredovali zastajući počesto, da se odmorimo i vratimo pogled unazad na zeleno Baško polje, bijele krovove kuća u Bastu, Baškoj Vodi i susjednom otoku Braču. Što smo se više uspinjali, a najteže je bilo po siparu, gdje su cipele klijile zajedno s kamenjem, svaki pogled i osrvt na more bio je ljepši. Kada smo poslije dvosatnog napornog penjanja stigli na vrh sedla — sam prilaz do vrha stepenasto je ureden, te vam se čini kao da ulazite do najviše stražarske kule nekog ogromnog dvorca — izabrali smo mali proplanak odakle se pruža otvoren pogled prema moru i na visoku, kamenu biokovsku gredu koja se izdužila iznad mora s desne strane. Pogled ulijevo zaustavlja se na otoku Braču. Ovdje smo se kratko vrijeme odmarali.

»A gdje je vrh«, znatiželjno smo se pitali gledajući na krševito more bijelosivog kamena u smjeru sjeveroistoka. Pošli smo na prvi vrh. Ako to nije onaj pravi, sigurno će se sa njega moći dogledati kraj, najviši vrh Biokova Sv. Jure (1762 m).

Tako smo išli dalje, s jednog vrha na drugi, kroz uvale i vrtače, s jednog kamena na drugi, dok nismo najposlije u daljinu na jednom vrhu opazili kamenu kućicu. Bilo nam je jasno, da je tamo krajnji cilj našeg puta. Sunce je vraški pripeklo, a nama je ponestalo vode. Poslužili smo se snijegom, koji se u narimetima i stranama zaklonjenim od sunca zadržava na Biokovu i do svibnja.

Stigli smo na vrh. S krova kamene kućice, pomoću geografske karte, prepoznavali smo mjesta na našem horizontu. Sa sjeverne strane oči zaokuplja dugačko Imotsko polje s naseljima, u blizini Imotskog jasno se vide udubljenja Crvenog i Plavog jezera, a još više prema sjeveru vrhunci bosanskih planina. Na jugu, more s otocima.

Očito je da smo odvalili tek jedan dio puta. Kojim putem da se vratimo? Razmišljali smo i dogovarali se. Vraćati se istim putem kojim smo došli bilo bi i suviše naporno? Konačno, tu je markacija! Slijedit ćemo crveno bijele kružice. Oni će nas sigurno dovesti do planinarskog doma i do Makarske. Tako je i bilo. No nažalost, poslije skoro dva sata hoda, u planinarskom domu nismo našli opskrbnika. Produžili smo dalje, kad nam se odjednom, podno Vošca, otvorio divan pogled. Dolje, gotovo pri dnu našeg vidika kupala se na suncu Makarska. Prepoznajemo otoke. Vidimo jasno svaku kuću, drvo, stazu, put. U sumrak smo stigli u selo Makar. Kratak odmor zasladili smo kod prve kuće hladnim kozjim mlijekom. Dvojici umornih planinara koji su na nogama od pet sati ujutro, ovo hladno mlijeko olakšalo je svladati preostali dio puta, cestom od Makarske do Baške Vode. Iscrpli smo na tom dugom putu zadnje rezerve svoje snage, ali, poslije uspješnog puta. I bili smo ponosni zbog toga!

S OMLADINOM NA DRAGOJ PLANINI

Drugi put sam pošao na Biokovo 21. srpnja iste godine. S manjom grupom daka uputio sam se iz Brela poslije podne brodom za Makarsku. Naš plan je bio, da stignemo oko devet sati uvečer do planinarskog doma, gdje bi prenoćili, a drugi dan ujutro nastavili put za najviši vrh. Uspinjali smo se, sada već poznatim serpentinama kroz selo Makar. Visoko pred nama uzdizao se Vošac osvjetljen večernjim suncem. Moja mlada ekipa išla je na planinarsko »krštenje«. Pripovijedao sam im o planinama, upozoravao na vidik prema moru i otocima

nad kojima se sve više gasio dan, a na moru pojavljivali ribari sa »svičama« na čamcima. Činilo nam se, da su ove mnogobrojne svičarice refleksi brojnih zvijezda koje su iskitile cijeli nebeski svod. Kada se spustio potpuni mrak, hotel »Jadran« u Tučepima s rasvjetljenim prozorima izgledao je kao veliki usidreni brod.

Umorna ekipa stigla je poslije dva i pol sata hoda na sedlo podno Vošca. Najednom je noćni mir prekinuo lavež pasa. Znao sam, da ovi glasovi dopiru iz doline gdje noće pastiri. Tu se nalazi i planinarski dom. Žurili smo se, gladni i umorni, da što prije stignemo tamo. — Marine, Marineeee — zvao je netko od

Pogled na Biokovo iz Brela

Foto: T. Jagačić

pastira. Stojeci pred vratima doma, pošto se nije opskrbnik javio, odlučio sam, da se obratim pastiru koji je zvao. Pitao sam ga, da li je opskrbnik u domu, i kako se zove?

Upravo je legao. Zove se Marin. Udarite još jače po vratima, — odgovarao mi je glas iz suprotne strane. Shvatio sam sada, da je i onaj prvi poziv bio upućen Marinu. Pastir je čuo da netko dolazi prema domu. Udario sam snažno o vrata.

— Marine, Marine — povikao sam. Otvori vrata! Planinari ovdje! Ubrzo zatim otvarao se prozor na katu doma.

— Evo me odmah, — javio se Marin.

Sjećam se dobro, kako smo s Marinom brzo sklopili prijateljstvo. Topli čaj bio je gotov prije nego smo se nadali. Kao da nas je Marin očekivao. Večera je prijala kao nikada dotada. Pjevali smo zajedno s njime. Drugi dan uspeli smo se na vrh Sv. Jure. Divan pogled nagradio je naš dotadanji napor.

Na povratak Marin nas je dočekao toplim ručkom, pripovijedajući nam o Biokovu, što smo mi rado slušali, listajući knjigom utisaka.

Jedina mi je želja na rastanku bila, da se ponovo vratim na Biokovo. Čim prije!

ISPUNILA MI SE ŽELJA

Čekao sam dviye godine, da se ponovo sastanem s biokovskim stijenama i opskrbnikom planinarskog doma, drugom Marinom Mendešom.

Ove godine provodio sam godišnji odmor u Brelima. Izabrao sam mjesec rujan, kada je sve puno grožđa i jesenskih boja.

Pošao sam opet poslije podne brodom prema Makarskoj. Gledao sam s broda sivo-bijele stijene čije su vrhove na mahove prekrivali oblaci. Prepoznao sam put prema Vošcu.

Hoću li naći još uvijek uslužnog opskrbnika Marina? Za svaki slučaj javit će se kod njegove kuće u Makru. Dobro sam učinio. Marin je spremao grožđe u podrum. Prepoznao me odmah i ponudio slatkim moštom. Prihvatio sam njegov prijedlog, da kod njega prenoćim i ujutro zajedno s njime pođem u planinu.

Rano ujutro nismo ja, Marin i njegov magarac bili jedini putnici na biokovskoj »autostradi«. S nama zajedno uspinjala se kolona makarskih »ledonosaca«. Saznao sam od njih mnoge pojedinosti o tome kako oni u toku ljetne sezone, od 1. svibnja do 15. listopada, opskrbljuju ugostitelje u Makarskoj ledom iz biokovskih ledenica. Ima ljudi, koji se stalno bave poslom. Na Biokovu ima mnogo jama različitih dubina, ali se u svima ne zadrži led. Danas ih je 36 u eksploriranju. Najpristupačnija je ledenica Studenci, duboka oko 60 metara.

Naporan je to posao. Da bi se došlo do leda, potrebno se po konopu spuštati duboko, sjeći komade leda i transportirati ih pomoću vitla na površinu, pa u vreće i t. d. Nije za zdravlje neopasno spuštati se s površine, gdje čovjek može boraviti i bez košulje, u jamu gdje se kopa led.

— Reumatizam je naš najveći neprijatelj, — rekao mi je jedan seljak iz Makra. U vrijeme letnje sezone svakog dana nosači leda prenesu na svojim mazgama u Makarsku po 2 i pol do 3 tone leda. Na svaku mazgu može se natovariti 120-140 kilograma leda upakovanog u vreće. Ove godine kretala se cijena ledu po kilogramu od 25-28 dinara.

Oboružan color filmom mislio sam, da će mnoge ljepote uspjeti »ukrasti« danas na Biokovu, ali zbog magle i oblaka, koji su prekrili vrh i zastrli svaki vidik, ostao sam cijelo prije podne u domu. Razgovarao sam s Marinom i listao knjigom utisaka, čitajući, što su sve brojni posjetioc Biokova kroz nekoliko godina zabilježili.

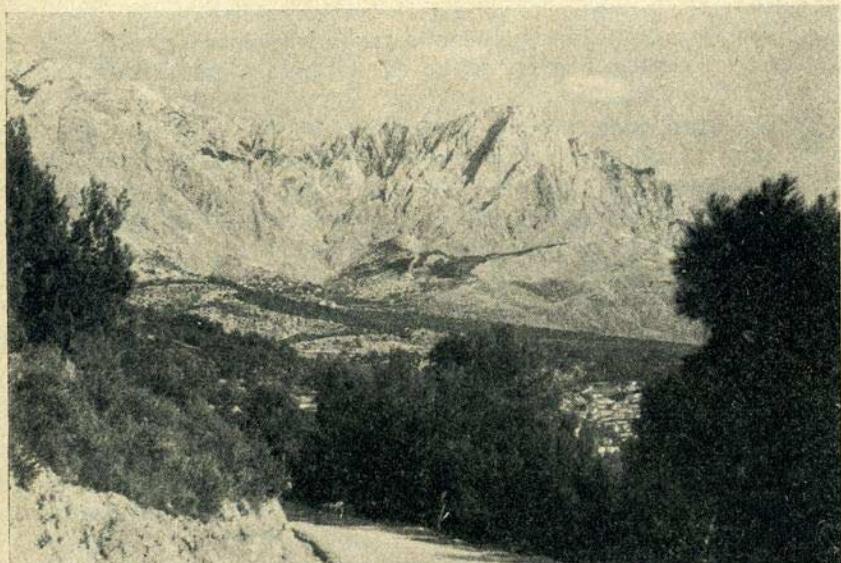
Kada je nakon dva dana zasjalo sunce, nisam mogao odoljeti. Uputio sam se ravno iz Brela preko sela Basta na sedlo Motiku, a odatle do V. Štrbine, pa preko sela V. Brda natrag cestom u Brela. Dan je bio prekrasan. Put je bio naplaćen. Snimao sam do mile volje u coloru. Žao mi je samo to, što sam ponovo sâm, uživao u lijepim vidicima hodajući po grebenu između vrha Šibenika, iznad Basta i Vošca. Ponio sam uspomenu na Biokovo u prizorima i vidicima, koji su mi se pružali i otkrivali na ovom putu.

BIOKOVSKIE BOMBE

Od prvih dana okupacije Biokovo je bilo uporište hrabrih partizana. U planinarskom domu, koji je sagrađen 1934. g. bila je neko vrijeme partizanska bolnica i radionica oružja. Tu su borci izradivali čuvene biokovske bombe, zvane »štrombuni«, koje su se bacale pomoću metka iz puške. Kada je neprijatelj saznao, da se u domu zadržavaju partizani uputio je iz Mostara avion. Jedna bomba oštetila je 1942. dom, ali su ga partizani ponovo koristili. Nijemci

su konačno u vrijeme V. neprijateljske ofenzive 1943. godine u svom nadiranju od sela Zagvozda miniranjem potpuno porušili dom i onesposobili ga za svaku upotrebu.

Narod iz biokovskih sela još se dobro sjeća talijanske ofenzive na Biokovo 1942. godine. Oko 7000 talijanskih vojnika, uz pomoć svekolikog pješadijskog i artilerijskog oružja i oruđa, a pomagali su ratni brodovi vatrom s mora i avioni, napadalo je prema Vošcu, koji nije branilo ni tridesetak partizana. Tri dana i četiri noći vodila se borba. Talijani nisu uspjeli, ali su svejedno lagali u svojim novinama, da je prilikom spomenute akcije ubijeno 170 partizana, a zarobljeno 80. Jedan talijanski oficir, sa stanom kod Mate Puharića iz

Biokovo iznad Basta

Foto: T. Jagačić

Makarske, koji je lično u ovoj akciji sudjelovao, čudio se i smijao ovoj novinskoj vijesti, kad on nije video »ni živa ni mrtva partizana«.

Poslije Oslobođenja, na starom mjestu dom je ponovo izgrađen i otvoren 1951. godine. Spomen ploča u predvorju blagovaonice govori svakom posjetiocu, da je na ovom mjestu stajao dom u kojem je za vrijeme NOBe bila smještena partizanska bolnica i radionica oružja.

MARIN MENDEŠ, OPSKRBNIK PLANINARSKOG DOMA »PARTIZAN« NA BIOKOVU

Obećao sam Marinu, da će nešto i o njemu napisati. Htio bih mu tako javno zahvaliti za sve one usluge i svestranu brigu koju Marin ukazuje svakom posjetiocu Biokova, koji navrati pod krov ovoga doma. Ja to ne činim pisanim putem prvi. Ako kada dođete na Biokovo, posvetite samo desetak minuta spomen knjigama. Gotovo svi planinari, turisti iz naše zemlje i inozemni gosti ne

zaboravljuju uz ljepote Biokova spomenuti i Marina. Pogledam u svakom planinarskom domu u spomen knjigu, ponekad se piše i neozbiljno. U nijednoj nisam našao toplih riječi o opskrbniku.

Marin nije obični opskrbnik, kakve nažalost prečesto susrećemo u našim domovima i o kojima često raspravljamo na našim društvenim sastancima. Marin Mendeš je opskrbnik, planinar. Od 1932. g. on je član P D »Makarska«, a sve od 1934. g., kada je dom otvoren pa do rata, njegov domaćin. Poslije Oslobođenja, čim je razrušeni dom ponovo sagradjen, Marin se vratio na svoju staru dužnost. Rodom je iz sela Makra, a sada ima 48 godina. Ne bi mu toliko dao, jer izgleda puno mlađi.

Mnogo je toga doživio Marin u svojoj dugoj praksi opskrbnika.

»Vraćam se ja iz svog sela, prije dvije godine, u dom«, počeo je pričati. »Na putu sam sreo dva čovjeka u prilično veselom raspoloženju. Bilo mi je odmah nešto sumnjivo. Zapitao sam ih, toliko da stupim s njima u razgovor, da li se negdje u blizini nalazi izvor?«

— Što će vam voda, — odgovorio je stariji. — Imate u domu svega što želite. Mi smo sad bili gore, sami smo otvorili dom i dobro se poslužili...«

— »Pa, kako ste se to usudili, zar vas nije stid, upitao sam ih.« Dvojica nepoznatih sada su tek shvatila kakav su drski prestup učinili. Molili su Marina i zaklinjali ga da ništa ne poduzima, oni će sve nadoknaditi. Kada je Marin došao u dom, imao je što vidjeti. Oveća grupa omladinaca obilato se u domu častila. Marin je cijeli slučaj prijavio, ali se nije nikom ništa dogodilo. Bila je to jedna ekskurzija na čelu sa svojim nastavnikom. Takvih slučajeva moglo bi se još nabrojiti. Ali, bilo je daleko više ljepših dogodovština.

Marin ima veliko povjerenje u ljudе koji dolaze u dom. Često mnogi ne mogu platiti prehranu zbog toga, jer su u Makarskoj zaboravili u hotelu novac.

Dva Austrijanca, iznenadeni ovakvim gostoprимstvom, ostavili su novac kod portira u hotelu, a Marinu su na povratku u domovinu poslali paket. Oni su oduševljeni ljepotama naše domovine i našim ljudima, a u domovini su ih uporno odgovarali od Jugoslavije.

Jedan liječnik iz Francuske, pohvalno se izražavao o Marinu u Francuskoj, evocirajući uspomene iz Jugoslavije i Biokova.

Možda se nijedan planinar ne može takmičiti s Ludwigom Zrennerom, apotekarom iz Münchena. Od 1925. g. on je svake godine, osim u doba rata, na odmoru u Makarskoj, pa i na Biokovu. Star je 81 godinu. Kroz tako dugo vrijeme naučio je i naš jezik.

Marin Mendeš je svojevrsni rekorder. Preko tisuću puta se on već uspijao na Biokovo. U zimi obilazi dom svake nedjelje. Put od Makarske do doma, za koji planinari normalno trebaju pješačiti tri sata, Marin je 15. kolovoza 1934. prošao za 1 sat i 5 minuta, 1936. godine prevadio je isti put za 1 sat i 7 minuta, a 1946. g. za 1 sat i 16 minuta.

Vidi se, Marine, da stariš, dobacim mu ja u šali. Trebao si 1946. g. 11 minuta više nego 1934. godine.

LISTAM KNJIGOM UTISAKA

Tko bi komentirao sve one misli koje su ostale zabilježene u knjizi utisaka planinarskog doma na Biokovu. Najinteresantniji su zapisi onih, koji su prvi put došli gore.

— Za mene kažu, da sam mala i slaba — napisala je Dobrinka Ivanović iz Beograda — »da ne ču uspjeti i da ču se vratiti najkasnije sa pola puta. Uspjela sam na iznenadenje svoje i društva. Vrijedi sve vidjeti ovdje. Tako je lijepo...«

Kogovšeg Franc iz Ljubljane nije mogao izdržati u Makarskoj, gledajući svakog dana Biokovo. U knjizi je zapisao: »Oduševljen krasotama dalmatinske planine nisam mogao izdržati, da se ne bih potruđio na Biokovo«. Drugi jedan planinar je zabilježio: »Da je lijepa naša zemlja, Biokovo je samo jedan dokaz više...«

— »S veseljem se spominjem mojega prvoga izleta na planinu Biokovo« — čitamo iznad potpisa: Rojs Vanja iz Domžala.

Žužul Karlo, gimnazijalac iz Imotskog prvi put je ugledao more s Biokova.

— »E hvala mu, stigla sam i na ovo mjesto, što nikada u životu nisam mislila. Tko god dode neka se osjeća ovako dobro kao mi.« To je zapisala Margita Šnajder iz Subotice. I t. d., i t. d.

Koliko napisa, naprimjer, govori o Marinu! Spomenut ću samo jedan. Grupa planinara iz Zagreba na povratak sa Biokova zabilježila je u knjizi: »Uzorno vođena kuća i drag, srdačan domaćin upotpunjuju savršenu prirodu. Šteta da opskrbnici iz drugih naših planinarskih kuća ne posjećuju Biokovo«. Planinari iz Zagreba dobro znaju zašto su ovako napisali.

NA ADRESU PLANINARA U MAKARSKOJ

Drugovi planinari, iz Makarske!

Kada se čovjek vraća s naše, s vaše drage planine i kada vidi na propagandnom ormariću vašeg društva u kojem se, začudo, još uvijek nalazi poziv na Slet planinara u Prokletijama, neke stare slike — nalijepljen plakat nogometnog društva, onda se mora neugodno iznenaditi.

Ne postoji nikakva propaganda za posjet Biokovu u Makarskoj, jedino je markiran (stara markacija) put od Makarske do doma i do vrha, na domu su potrebni popravci, društvo nije ove godine organiziralo ni jedan izlet, nema pionira ni omladine u društvu i t. d.

Nema u Makarskoj planinarskog poleta ni incijative. Pa ni za takve akcije gdje nije potrebno mnogo novaca.

Sve bi se moglo izmijeniti i popraviti na bolje. Kada bi samo jedan planinar vodio brigu o propagandnom ormariću, on bi barem svaka tri mjeseca mogao biti ispunjen svježim materijalom, a u sezoni češće. Samo to bi pojalo interes za Biokovo. Ne vjerujem, da se između prosvjetnih radnika na školama u Makarskoj ne bi našao jedan, koji bi oko sebe okupio dvadesetak mlađih planinara. Ne! Ne vjerujem!

Možda bi se mogla u Makarskoj urediti servisna planinarska služba. Mislim to, da društvo raspolaže izvjesnim brojem planinarskih rezervišta, koje bi se uz odštetu pozajmljivale svima onima, koji bi jedan dan svog godišnjeg odmora u Makarskoj željeli posvetiti Biokovu.

O svemu tome bi trebalo na godišnjoj skupštini, planinari iz Makarske, ozbiljno i samokritički razgovarati.

Planinari Jugoslavije, svi oni, koji osjećaju nešto za planine, nestrpljivo će čekati kad zima prođe, da mogu ponovo doći na Biokovo — u nadi da će oživjeti rad planinarskog društva u Makarskoj.

Tako lijepa planina kao što je Biokovo zavređuje puno više pažnje i planinarske ljubavi.

Povodom I. Sleta mladih planinara Hrv. Zagorja

OMLADINU U NAŠOJ ORGANIZACIJI OKUPLJAJU
PLANINARSKE AKCIJE

INICIJATIVA P D »RAVNA GORA« IZ VARAŽDINA

Ne ču, vjerujte mi, nikada zaboraviti Ivančicu...

9. lipnja 1957. To je bio dan, sunčan i lijep, kada smo našim pogledima s piramide i ostalih razgledišta Ivančice obuhvaćali pitomu panoramu Hrvatskog Zagorja, zelene pejsaže šuma, vinograde i kleti, sela i zaseoke, što ih bijele ceste povezuju i s južne i sjeverne strane ove naše drage zagorske planine. Oživjela je Ivančica. Sa svih strana: od Ivanca, Budinšćine, Zajezde, Lepoglave, Hrašćine stizale su kolone mladih i starih planinara, izviđača, kolone ljubitelja prirode različitih profesija. Ukrzo se kod planinarskog doma sabralo preko tisuću mladih ljudi. Imao sam osjećaj, kao da se slavi jedna velika pobjeda poslije bitke, koja je bila teška i naporna. Činilo mi se tako. Jer svuda, kuda god se ogledam, radost, smijeh, pjesma i ponos.

Jest, upravo je tako započeo prvi Slet mladih planinara Hrv. Zagorja...

KAKO OKUPLJATI OMLADINU — TO JE NAJAVAŽNIJE

Dozvolite mi, dragi planinari, da se — baš ovdje — na I. Sletu posvećenom omladini, gledajući ovu mladost koja je ostavila gradske ulice i školske klupe u tempu završetka jedne školske godine, ne razmišljajući ovog časa kakve će ocjene biti u godišnjoj svjedodžbi — malo porazgovorimo. Želio bih vam reći nešto o planinama i omladini. O tome, kako bi trebali više brige posvetiti pridobijanju naših pionira i omladine za planine i za sve ono, često neizrecivo lijepo i korisno, vrijedno, humano i plemenito, što nas odrasle planinare veže za planine i neodoljivom snagom zove, kad god smo slobodni, na planinarske pohode.

Tko se više treba približiti našim planinama, tamo gore, gdje su naši djevoji i očevi hrabro i osvetnički dočekivali neprijatelja i svetili nevino prolivenu krv, pobojdama naplaćivali tegobe i stradanja? Tko se više može ohrabriti i naučiti u našim planinama, ako ne naša mleta generacija koja dolazi i polako nas zamjenjuje na planinarskim i partizanskim stazama!

Kada bi nam planine davale samo ove moralne vrijednosti, isplatilo bi se njihovo prijateljstvo. Međutim, one nam pružaju još i više.

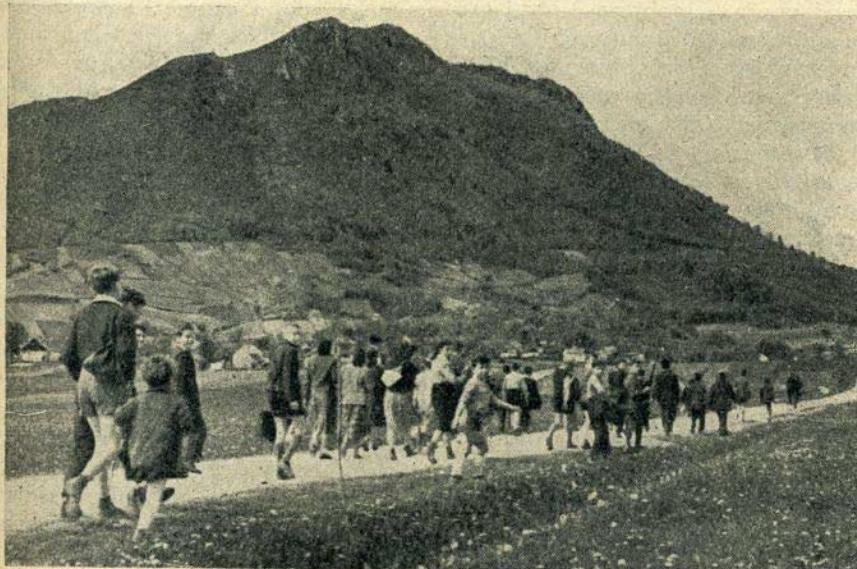
Već su mnogi planinari umočili svoje pero, zapisali i istakli u našim planinarskim časopisima što planine daju omladini. Možda si i ti, prijatelju, već odlučio, da ove retke ne dočitaš, bojeći se jednog ponavljanja? Tā, to si već toliko puta čitao i slušao na sastancima, plenumima i skupština! Možda se i ja u velikoj mjeri s tobom slažem...

Nama bi više koristili susreti i razgovori, kako na primjer okupiti omladinu, kakve organizacione forme razvijati i kakve izlete organizirati, da se naša omladina okupi oko nas i pode s nama. A kada naša omladina pode s nama, dignut ćemo im zavjesu, a iza te zavjesa, iz pohoda u pohod, omladina će sve više razumjeti planine i otkrivati svoje sposobnosti.

Kažu, da knjiga oplemenjuje čovjeka, a koliko to čine planine dobro znaju i osjećaju planinari.

PLANINARSKE VEČERI — JEDAN OBLIK RADA

P D »Ravna Gora« iz Varaždina spada u najstarija planinarska društva u našoj zemlji. Ova godina obilježena je u ovom društvu pojačanom brigom oko okupljanja pionira i omladine. Zahvaljujući inicijativi i podršci nekoliko prosvjetnih radnika-planinara uspjelo je u društvo organizirati blizu tri stotine učenika varaždinskih škola. Svi nisu jednako aktivni, razumljivo, ali već se

Kolona planinara ispod Čeva

Foto: T. Jagačić

stvorila jedna solidna jezgra koja se sve više širi i jača. Za hladnijih dana, četvrtkom uvečer, okupljaju se mladi planinari u društvenim prostorijama. Ovdje su im stariji planinari pomoću slika i geografskih karata rekonstruirali svoje izlete, osvježujući uspomene različitim doživljajima. Ponekad bi se pročitao koji lijepi članak iz »Naših planina«, razgledao album slika, prikazao film...

Odmah s proljeća došli su na red izleti. No ovi naši omladinski izleti uvelike se razlikuju od naših dosadašnjih izleta.

PLANINARSKI SUSRETI OMLADINE U PLANINAMA

Tako bi se najpravilnije mogli nazvati najznačajniji izleti omladinske sekcije P D »Ravna Gora«. Dogovorili smo se, da se na istaknute vrhove i razgledišta našeg kraja ne ćemo uvjek upućivati sami, nego ćemo se prethodno dogоворити sa susjednim planinarskim društvima ili školama. Pripremit ćemo zajednički izlet. Izlet će tako svakako biti zanimljiviji, kad se sastanemo i

upoznamo s mladim planinarima iz drugih mesta i škola. Osim toga na taj način ne aktiviziramo mi samo našu omladinsku sekciju i naše društvo, nego i susjedno. Jer svako društvo želi poslati što bolju i brojniju ekipu. Tamo gdje omladinska sekcija nije aktivna ovakvi »izazovi« pokrenut će njezinu aktivnost. Drugdje opet, gdje ne postoji planinarsko društvo, stvaraju se temelji za osnivanje društva. Znali smo još u toku priprema, da je svaki takav izlet, planinarski susret puno značajniji i pedagoški vredniji. Mladi planinari će se međusobno upoznati, izmijeniti pozdrave, simbolične darove i uspomene, organizirati neko takmičenje, obogatiti svoju člansku iskaznicu prigodnom spomen štambiljom... Bez sumnje, da će svaki takav izlet biti masovniji i da će dulje ostati u sjećanju. Jedan ovako dobro pripremljen izlet, uz prigodno planinarsko predavanje, nepobitno će biti zov na drugi izlet i ponovni susret. Organizaciju omladinskih planinarskih susreta, pored drugih, redovnih izleta upravni odbor je povjerio omladinskoj sekciji. Tako je najposlijе izrađen plan susreta. Predvidjeli smo u ovoj godini: planinarski pohod na Kalnik i susret s mladim planinarama iz Križevaca i Novog Marofa, planinarski izlet na Čevo, gdje bi se mladi planinari iz Varaždina sastali sa svojim drugovima iz Beletinca, Podvečeva, Novog Marofa i okolnih mesta u podnožju Čeva, planinarski susret na Strahinčici s omladinom iz Krapine, na Hrašćinskom humlju s mladim planinarama iz Hrašćine, na Ravnoj Gori održat će se susret varaždinskih planinara s učenicima okolnih škola.

Za ovu godinu predvidjeli smo još planinarski susret s mladim planinarama zagrebačkih društava i škola na Sljemenu. Bit će to značajna manifestacija i afirmacija planinarstva, kada će od Stubice krenuti mlađi planinari iz Varaždina, a od Šestina i Gračana mlađi Zagrepčani.

Odmah u počeku smo dobro znali, da će ekipe biti sastavljene najviše od naše srednjoškolske omladine pa smo zbog toga zamolili punu podršku prosvjetnih radnika-planinara. Svi smo mi već otprije primijetili, da roditelji imaju veliko povjerenje u prosvjetne radnike i nekako se bolje i sigurnije osjećaju, kad znaju, da su njihova djeca na brizi kojeg učitelja ili nastavnika. Najprije smo pošli na naš legendarni Kalnik.

SVEČANOST NA KALNIKU

Da bi naš pohod na Kalnik i susret uspio, trebalo je uspostaviti vezu s P D »Kalnik« iz Križevaca i P D »Greben-grad« iz Novog Marofa, izvršiti propagandu u samom gradu preko planinarskog ormarića i lokalnih tjednih novina, izraditi prigodnu spomen štambiljku, osigurati zračne puške za takmičenje u gađanju, za najbolje strijelce osigurati darove, a za mlađe planinare iz Križevaca, domaćine na Kalniku, pripremiti jednu spomen zastavicu. I kada je sve bilo uređeno, mogla se ekipa od tridesetak mlađih planinara ukrcati u subotu popodne na vlak za Novi Marof. Pješačili smo najprije do rudnika Ivanopolje uz žičaru, kojom se do željezničke pruge transportira ugljen, zatim kroz polja, šume koje su se zaodjevale u zeleno ruho, uz potocić, sve bliže, prateći bijele kružiće na crvenim poljima prema Kalniku.

Sunce je sve više tonulo na zapad i zasjenjene padine Ivančice i Čeva, iza nas, izgledale su kao na platnu naslikane.

— Kalnik! — povikao je netko u prednjem dijelu naše »partizanske« kolone.

— Je li ono Kalnik? — zapitao me jedan pionir, kad smo, penjući se šumskom stazom, stigli na mali proplanak.

— Da, ono je Kalnik. Pogledaj, kako se pružio kao jedna dugačka kamena greda. Eno gore, vidiš li, — nastavio sam tumačenjem, — onaj mali kameni stupić. Tamo je vrh, najviši vrh Kalnika...

Na kalničkim grebenima primijetili smo već neke planinare. Sigurno su već stigli drugovi iz Križevaca pa nas ne mogu dočekati...

Ivančica — Omladinci na sletu

Foto: T. Jagačić

Grupa iz Novog Marofa stići će nešto poslije nas, to znamo. Požurili smo. Evo, stari grad na kojem je Zub vremena ostavio svoje tragove. I najposlije — planinarski dom.

Stigli smo prvi, a malo poslije nas oveća grupa iz Novog Marofa. Posljednji su stigli drugovi iz Križevaca, delegat Planinarskog saveza drug Ive Bujan i predstavnik P D »Zagreb«. Obavezno upoznavanje, večera i spavanje.

Drugi dan je osvanuo sunčan, vedar i lijep — kakvog uvijek priželjkuju planinari pripremajući svoje izlete. Ujutro je organizirano takmičenje u gađanju zračnom puškom. I. mjesto Novi Marof, II. mjesto Varaždin, a III. Križevci. Zatim smo pošli na sam vrh. Ovdje sam održao mladim planinarima predavanje o Kalniku spominjući postanak ove planine, prikazao sam ulogu kalničkih grebena kao barikade u prošlim stoljećima pred narodima, koji su nadirali sa

sjevera, ulogu Kalnika u NOB, kao planine u kojoj su se zadržavali naši parti-zani pripremajući svoje akcije i napade na neprijateljska uporišta. Kalnik je pružao našim borcima uporište, kada su napadali, Kalnik je štitio partizane, kada su morali uzmicati.

Na završetku predavanja istaknuo sam važnost i vrijednost planinarenja za omladinu, a zatim je priređena mala svečanost kojom prilikom su mladi planinari iz Novog Marofa i Varaždina predali planinarima iz Križevaca dvije spomen zastavice. Križevčani su uzvratili lijepim, velikim, uokvirenim slikama Kalnika.

NEZABORAVNI POGLEDI SA ČEVA

Uspjeli izlet i planinarski susret na Kalniku s kojeg smo ponijeli lijepе utiske i uspomene potaknuo nas je na novi pohod. Izabrali smo Čevo. Ako se vozite vlakom od Zagreba prema Varaždinu, malo dalje od željezničke stanice Novi Marof, u času kada vlak prelazi preko rijeke Bednje opazit ćete s lijeve strane, kako se nekoliko kilometara daleko, poput devine grbe, uzdiglo jedno brdo. To je Čevo, 564 m. Planinari Varaždina češće navraćaju na Čevo. Više puta sam pomiclao, zašto se ne bi, tamo na vrhu, sastali s mlađim ljubiteljima prirode i naših planina iz okolnih sela, podno Čeva. Tu je Podevčovo, Novi Marof, Završje, Beletinec i druga mjesta. U Beletincu bi, na primjer, mogla organizirano raditi planinarska sekcija ili ograna našeg društva. Upravitelj Osmogodišnje škole, Zdravko Žabčić, načelno se složio s našim prijedlozima i pretpatio već školu na naš planinarski časopis »Naše planine«.

Kada je sve bilo dogovorenog, pošla je u nedjelju grupa od tridesetak mlađih planinara iz Varaždina vlakom do željezničke stanice Krušljevec, a zatim pješke prema Čevu. U Beletincu nam se pridružila oveća grupa izletnika.

Uspon na Čevo je lagan i lijep, staza poširoka. Čevo je idealno uzvišenje — planinar to može odmah zaključiti — za gradnju jednog omanjeg planinarskog doma. Zbog blizine, iz Varaždina je lako organizirati jednodnevne izlete. Dok smo se odmarali na jednoj šumskoj čistini, u sjeni drveća, stigla je grupa iz škole Podevčovo. Najveće je iznenadenje za nas bio nastup plesne grupe Osmogodišnje škole Beletinec. Nismo ni primijetili, kako su buduće mlađe planinarke i planinari iz Beletinca ponijeli u svojim naprtnjačama i »cekerima« narodnu nošnju svoga sela.

Bili smo radosni i zadovoljni. Stekli smo nove prijatelje, korisno smo i planinarski ispunili opet jednu nedjelju. Za naš planinarski ormarić ponijeli smo nove snimke.

DOJMOVI S I. SLETA MLADIH PLANINARA

Vratimo se na naše sletište kod planinarskog doma na Ivančici. Inicijatori I. sleta mlađih planinara Hrv. Zagorja su planinari »Ravne Gore« iz Varaždina. Ovu planinarsku ideju prihvatili su i podržali planinari iz Ivanačića, domaćini Sleta. Trebalo je izvršiti cijeli niz predradnji. Osigurati pokroviteljstvo nad sletom, odštampati plakate, obavijestiti planinarska društva i škole, radne kolektive, izraditi prigodnu štambilju, osigurati prenoćište za učesnike iz udaljenijih mesta, uređiti sletište, a planinarski dom snabdjeti s dovoljno hrane i pića, obnoviti markacije, pripremiti planinarska predavanja, organizirati informativnu službu, vodiče i t. d. Sve su poslove sporazumno raspodijelili planinari iz Varaždina i Ivanačića.

Oživjela je Ivančica. Na prostoru oko planinarskog doma i između doma i piramide niknule su kućice od platna, njihovi domaćini su izviđači iz Vinice i Varaždina, planinari iz Sarajeva, Banja Luke i drugi. Vrijeme je lijepo i svi se vesele.

Još nikada nije bilo na Ivančici toliko ljudi, kao danas — reče mi Drago Karažinec, tajnik P D »Ivančica«. Jedan mali jazz-orkestar smjestio se na malu terasu doma i svira i, tek što su se naprtnjače skinule s leđa, nešto popilo i pojelo, mogao je za najvatrenije plesače početi ples.

Svečanost je održana kod piramide na čijem vrhu na vjetru vijore dvije zastave. Na dosta uskom prostoru zabilje se preko tisuću ljudi. Predsjednik P D

Planinari Varaždina i Ivanačica primaju poklone planinara Samobora

Foto: T. Jagačić

»Ivančica«, drug Levanić, oko podne otvorio je slet i pozdravio delegate planinarskih društava iz Splita, Sarajeva, Banja Luke, Maribora, Ptuj, Zagreba, Samobora, Podsuseda, Čakovca, Krapine, Varaždina, Ivanačica, Hrašćine, Zajezde, zatim učenike brojnih škola, izviđače i sve ostale učesnike. Slet je također pozdravio drug Slavko Daraboš, predsjednik Kot. komiteta Nar. omladine, delegat Planinarskog Saveza Ive Bujan — odajući priznanje Saveza organizatorima Sleta, predao je domaćinu sleta, P D »Ivančica« na dar jedan šator. Govorili su i ostali delegati, a najljepši je utisak ostavio na okupljene planinare »najstariji« delegat P D »Mosor« iz Splita, drug Igor Ujdurović. Njega su dva odrasla planinara podigli na ramena, da bi ga svi mogli vidjeti i čuti. Sad znate, koliko je bio velik i koliko star. Dr. Georgijević, jedan od najstarijih planinara na sletu i jedan od osnivača P D »Ivančica«, održao je predavanje o odgojnoj ulozi planinarstva u radu s omladinom.

Svečani dio programa završio je mješoviti pjevački zbor i plesna grupa RKUD »Sloboda« iz Varaždina. Dolazak i sudjelovanje ovog kulturno umjetničkog društva toplo su pozdravili svi učesnici.

Vraćao sam se te nedjelje posljednji s Ivančice, onda, kada su se već svi razišli, a ostali su samo planinari iz Ivanca s mladim Sarajlijama, Banjalučanima i Splićanima. Spuštao sam se preko Konja prema selu Prigorcu, sam. U daljini, iz šume, čula se pjesma omladinska. Sunce je zadnjim tracima milovalo zagorski pejsaž. Zastajao sam više puta i svraćao pogled na ravnicu koja se pružila na sjever. Razmišljao sam o sletu, ponovo su mi pred oči dolazili

Susred mladih planinara na Kalniku

Foto: T. Jagačić

veseli mladi planinari. Znam, da veliki dio njih nisu organizirani planinari i da ne će možda odmah po povratku kući tražiti planinarsku iskaznicu. Ali, ako takvim radom nastavimo, sigurno je, da poslije ovako organiziranih planinarskih manifestacija mladi ljudi prestaju biti indiferentni prema planinama. Imamo dovoljno mladih planinara u svakom mjestu, ali nemamo dovoljno starijih planinara, koji bi se brinuli oko planinarske omladine. Naša omladina u planinarskoj organizaciji želi a c i j e! To je, mislim, najkraći i najbolji odgovor na pitanje, kako da u našim redovima okupimo omladinu.

Doviđenja na II. Sletu mladih planinara Hrv. Zagorja, ukoliko nas vi prije ne pozovete na slet mladih planinara vašega kraja.

Kasni povratak s planina

»Pogledaj, kako je počelo sniježiti, mislila sam, da će se Petar vratiti prvim popodnevnim vlakom kad je tako loše vrijeme. Čekala sam ga« — rekla je žena, majka petoro djece svome mužu, koji se upravo vratio iz službe.

»Je li rekao da će se baš danas vratiti?« — upita muž.

»Da. Tako je rekao pred odlazak.«

»Onda će sigurno doći drugim vlakom u pola šest.«

Cijelo popodne sipio je gust sitan snijeg. Izgledalo je da će mnogo napadati.

»Pripremit ću dobru večeru i to ranije; Petar će nam sigurno doći gladan« — kazala je majka.

Zidni sat pokazivao je šest. Cijela je obitelj očekivala da se svaki čas otvore vrata, da zalupaju cipele dok će Petar sa njih otresati snijeg.

»Sada bi već mogao biti ovdje. Vlak je sigurno stigao« — zabrinu se mati.

»Vlak vjerojatno kasni kad tako pada snijeg« — pokušao ju je umiriti otac. Kazaljka na satu pomiciće se prema pola sedam, sina još nema.

»Da mu se nije što desilo...«

»Znaš da je u planinama lijepo i kad pada snijeg. Mladić je tako zaljubljen u brda, da mu se sigurno ne žuri kući. Stići će vjerojatno zadnjim vlakom u pola deset« — tješio je otac, koji se i sam počeo brunuti.

Starija sestra i tri mlada Petrova brata, prije živahni, umuknuše. Kao mōra legla je briga teška na čitavu obitelj. Večera netaknuta.

»Tata, podi do načelnika Gorske reševalne službe; posavjetuj se s njim i zamoli ga da reševalci pođu u potragu još noćas« — zahtijevala je majka.

»Čekat ćemo još do zadnjega vlaka.«

»Mogla ga je zasuti lavina; bio bi spašen; ako ga brzo otkriju.«

Oštar je vjetar fijukao. Pahuljice su se zabudale u lice ocu, koji je išao prema načelniku Gorske reševalne službe.

»S teškom ti vijesti dolazim, stari planinski druže. Sin mi Petar otišao pred dva dana u brda i morao se vratiti danas. Nije stigao ni prvim ni drugim vlakom. Snijeg jako pada. Zabrinusmo se. Moglo bi mu se što desiti.«

»Ne možemo tražiti u mraku i još po takvom vremenu. Počekajmo; možda će se vratiti u deset. Ako ne stigne, krenut ćemo ujutro.«

»Zabrinuti smo jako. Mogli bi noćas otići bar do planinskog skloništa, tako da se već u rano jutro započne traženjem.«

»Ciril se danas vratio iz Martuljkove skupine i veli da je izdaleka vidio Petra kako gazi snijeg prema Sirokoj Peći. Mladić nije dobro uradio što je krenuo po tako lošem vremenu pod okomite stijene gdje se mogu otisnuti lavine« — pričao je načelnik.

Ova se je novost oca još više dojmila, i nije odustajao sve dok mu nije bilo obećano, da će načelnik sa još jednim reševalcem krenuti noćas u jedanaest vlakom, ukoliko se do tada ne vrati Petar.

Te večeri u pola deset sastao se otac na željezničkoj stanici sa rešavalcima. Petra nije bilo i rešavalci su pošli.

Obitelj se malo utješila, ali umiriti se nije mogla. Djeca su krenula na spavanje, no dugo nisu mogla usnuti. Stariji su još ostali u kuhinji. Rijetko su govorili. Nisu mogli glasno izreći svoje strašne slutnje. Petar je bio najstariji sin i dobar student. Imali su mnogo brige s njim, prateći ga kroz osam gimnazijskih godina. Kasno su legli. Proživljavali su užasnu noć. Već su gledali sina zasutog lavinom ispod Široke Peći. To bi načas ublažila poneka svjetla misao; da je zakasnio na vlak, da živi. Snježna oluja divljala je i dalje izazivajući sve strašnija prividjenja. Od vremena do vremena uhvatilo bi ih san, ali su se naglo budili, jer ni snovi nisu bili lakši. Trebalo se pripremiti za strašnu mogućnost.

Prvu noć je Petar prespavao u planinarskom skloništu. Slijedeći je dan krenuo prema Širokoj Peći usprkos jakom vjetru koji je cijepao snježne magle. Kad je bio na sredini puta počeo je padati snijeg. Išao je dalje i stigao na vrh velike planine. Kad je počeo silaziti, lavine su se već spuštale preko strmih stijena. Polako se kretao zasneženim policama.

Čekao ga je zadnji najopasniji dio puta po uskoj pukotini preko dvadeset metarske okomite stijene. Na kraju pukotine je široka polica, koja vodi koso dolje. Ispod police ruši se opet strma stijena, a sasvim dolje prostrlo se široko snježište. Na strmim padinama iznad obiju stijena nakupilo se mnogo snijega. Petar je znao da se ovdje pokreću lavine. Zabio je klin u jednu pukotinu, prevukao uže i počeo se spuštati. Vjerovao je da će se na taj način sigurno izvući iz stijene. Iznenada je nešto iznad njega snažno zašumilo. Lavina! Svom snagom uhvatio se za uže i već su preko njega jurile gomile teškog mokroga snijega. Izdržao je dok su količine bile manje. Ali udarci sve debljih slojeva snijega bivali su sve jači. Lavina ga je ponijela preko stijena. Srećom, zbacio ga je zadnji dio lavine, tako da je ostao zatrpan samo do vrata. Sačuvao je prisobnost; odmah se počeo spasavati iz snijega i uskoro je imao ruke slobodne. Znao je da se nalazi na vrlo opasnom mjestu. Svaki je čas mogla dojuriti nova lava. Uz tešku muku uspio se riješiti snježnoga oklopa. Brzo se otisnuo niz veliku snježnu gomilu i bježao od nesretnog mjesta. Čim se malo udaljio, dojurila je nova lava i povisila snježni briješ. »Ovaj put sam imao više sreće nego pameti« — kazao je sam sebi.

Sada, kad se našao na sigurnom, osjetio je da ga boli cijelo tijelo, naročito rame i prsni koš. Disao je teško i pljuvao krv. Kretao se sporo i morao se često odmarati. Jedva se dovukao do planinskog skloništa. Zadnji vlak iz Martuljka već je davno otišao. Spustio se na ležaj. Nije zaspao; previše se zbilo u tom danu. Što sada misle njegovi? Sigurno se brinu. Netko je zakucao na vrata.

»Tko je?«

»Reševalci, otvori!«

Ušla su dva njegova druga, Uroš i Maks. Začuđeno i ljutito ga pogledaše. Uroš je osorno zapitao:

»Zašto se nisi vratio kući? Strašnu si brigu zadao roditeljima. Cijelu noć neće oka sklopiti!«

»Dohvatila me lava. Sav sam slomljen. Jako sam hodao i zakasnio na zadnji vlak.«

Ljutina je nestala sa lica reševalaca. Ispitivali su ga o nesreći. Ispričao im je sve. Petar je znao kako se njegova majka boji za njega. Pješice bi krenuo kući da je mogao, samo da roditeljima skrati muke. Zašto sam samo kazao da će se vratiti danas? Drugi put ću reći za dan kasnije.

Otišao je na stanicu mnogo prije vlaka. Nemirno je koračao gore-dolje i nestručljivo ga očekivao.

Bližio se kraj strašne noći.

»Podimo na zrak. Ne mogu više izdržati. Da pogledamo na stanicu. Ako se Petar ne vратi, poči ćemo i mi u Martuljk tražiti dečka« — kazala je majka.

Još je uvijek snježilo. Vjetar im je nosio pahuljice u lice i zastiro pogled. Išli su prema stanicu.

Kao prividjenje izdvojila se prilika iz polumraka. Čovjek sa cepinom u ruci. Po hodu je bio sličan Petru, ali nisu mogli vjerovati svojim očima. Sreli su se. Petar je stajao pred svojim roditeljima. Bili su kao okamenjeni, kao da im je sin ustao od mrtvih.

»Petre, zašto si nam to učinio?« — u plaču je promucala majka, obgrlivši ga.

»Oprostite, molim vas« jedva je govorio Petar. Riječi su mu zastale u grlu. Gauće ga je savladalo.

Marko Butinar, Jesenice

Tri uspona u Durmitoru

(crtice iz dnevnika)

I. 17. VII. 1956. Južni grebenski vrh Bobotovoga Kuka (2522 m) — smjer u zapadnoj stijeni

Na nebu su blijedile zadnje zvijezde, kad smo moj drug Ljubo i ja išli uskom, slabo ugaženom stazom prema zapadnoj stijeni Bobotovog Kuka. Kada smo došli do kraja jezera, stazica se je izgubila u strminama obraslim klekovinom i travom. Lagano smo kretali uz brdo. Sunce je uskoro užarilo vrhove nad nama. Klekovina je ubrzano prešla u travnate strmine, a ove u neugodan sipar. Konačno smo pod stijenom. Navezali smo se i Ljubo je ušao u kosu gredinu, koja siječe cijelu stijenu sa lijeva na desno. Ljubo si je uredio stajalište u crvenoj udubini, a ja sam ga ubrzao slijedio. Držali smo se gredine još tri dužine užeta poslije čega smo krenuli prema gore. Odovuda nam se otvorio lijep pogled u dolinu. Osiguravao sam Ljubu, koji je visoko nadu mnom svladavao strmu lomljivu ploču. Kamenje je fijukalo pokraj moga stajališta u dolinu. Skoro neprimjetno puzilo je uže preko ramena, kroz dlanove prema drugu. Konačno se uže brže pomaknulo. Krenuo sam za njim. Ono me je vodilo strmo gore. Slijedeći rastežaj nas je doveo na široku gredinu. Prijatelj je krenuo malo udesno te se popeo po strmoj stijeni pod strehu. Slijedio sam ga izbijajući klinove. Stajalište smo uredili na polici pod strehom, gdje smo podigli malu kamenu piramidu. Ljubo je zatim odupiranjem prešao prislonjenu ljudsku i došao na gredinu gdje si je uredio stajalište. Krenuli smo za jednu dužinu užeta po polici gore a zatim se popeli na gredinu, koja nas je dovela u kut pod kupolom vrha. Priječili smo po strmim lomljivim pločama udesno te se po strmo osipini popeli na rub stijene. Postavili smo drugu piramidu i popeli se na greben. Ovdje smo se sastali sa Petrom i Bertijem, koji su prepenjali čitav greben u prvenstvenom usponu. Po putu, koji vodi po grebenu ubrzao smo došli na vrh Bobotovoga Kuka — najvišeg vrha Durmitora. Pod srušenom triangularnom piridom našli smo malu kamenu piramidu sa potpisima. Među potpisanim bili su i Celjani, koji su nas prošle godine tako lijepo dočekali kod Crnog jezera. Panorama je bila lijepa i pogled je lutao po poznatim i nepoznatim vrhovima.

vima i dolinama pod nama. Šutjeli smo stoeći, dok smo razgledavali stijene Sljemena i Bandijerne. Glatke barijere presječene strmim kaminima oduševile su nas i mi smo odlučili da ih što prije posjetimo.

Napustili smo vrh i krenuli prema dolini. Brzo smo silazili južnim grebenom i ugledali Zeleni vir nad kojim se diže strmi i glatki, ali nažalost dosta niski stupanj poznatih Zubaca. Zagledali smo se u strmi zid južne stijene Mininog Bogaza. Po siparu i preko velikog kamenja došli smo do jezerca. Kao izgubljeni zeleni smaragd leži to maleno jezerce među stjenovitim velikanima, koji ga okružuju sa svih strana. U sjeni pod velikim kamenom napravili smo limunadu i krenuli dalje prema sedlu Samar. Na prijevoju smo ugledali Šarenne Pasove. Oni su zaista vrijedni svoga imena, jer imaju poseban valoviti oblik, a razdijeljeni su na pojaseye trave i stijena. Penjali smo se strminom i ujedno razgledavali južno stijenje Bobotovoga Kuka i Mininog Bogaza. Ukrzo smo došli do sedla Samar. To je uski prijevoj između Šarenih Pasova i Bobotovog Kuka. Pogled na dolinu Škrke i vrhove oko nas bio je divan. Po strmom travnatom terenu spustili smo se dolje i otišli stazom prema jezeru. Na proplancima među klekovicom bilo je mnogo bikova, koji su sagnutim glavama kružili oko nas. Kako nismo htjeli da se naš pohod svrši na rogovima bika, brzo smo se pokupili u sigurnije krajeve. Sunce je grijalo kao da hoće nadoknaditi zakašnjenje. Znojni smo prispjeli u naš logor. Čekao nas je hladan kompot i izdašan ručak. Popodne je prošlo u debatama i namakanjima u hladnom jezeru. Duboko u noć pucketala je vatra među šatorima. Mjesec se došuljao iz planina i razlio svoju blagu svjetlost nad jezerom. Polako smo se uvukli pod šatore i umorni zaspali.

Lijep dan sa novim doživljajem bio je za nama.

TEHNIČKI OPIS: Ulasa sa snježišta na kosu gredinu koja priječi stijenu od lijeva na desno gore (4 dužine). Ravno gore po lomljivom terenu na gredinu (2 dužine). Desno po strmoj stijeni (oko 30 m) pod strehu (+IV). Lijevo 2 m tehnikom odupiranja na vrh ljske (+IV). Dalje 30 metara po polici gore lijevo na gredinu. Po njoj desno gore pod kupolu vrha. Dalje lijevo na južni greben. Po njemu na put, koji vodi na vrh Bobotovoga Kuka.

Visina: oko 250 m.

Ocjena: III., +IV

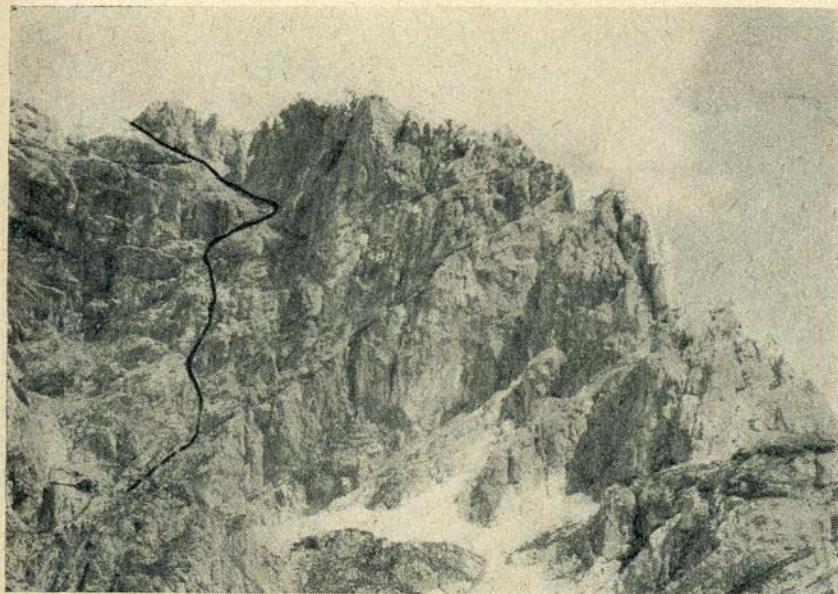
Vrijeme: 3 sata

Penjali 17. VII. 1956. članovi AO Jesenice, Ljubo Junan i Marko Butinar.

II. 19. VII. 1956. Jugozapadna stijena Bezimenog vrha — krajnje istočni smjer.

Preznojeni smo stajali pod stijenom. Iza nas je bio put kroz klekovicu i preko sipara, a nad nama 400 metara stijene. Navezujemo se na staru izguljenu najlonku i pričvršćujemo za pojas klinove i karabinere. Čekić u džep, stisak ruku i počinjemo — Ljubo penje po naznačenoj polici ulijevo i zaustavlja se na dnu okomitoga kamina. Po kaminu smo penjali dvije dužine užeta do nekakvoga rascjepa, kojega smo slijedili do kraja. Ljubo je priječio uz pomoć klinova preko glatkih ploča i uredio stajalište pod crvenim strmim kaminom. Oprezno sam penjao gore preko naslaganih blokova i nesigurnih ljsaka. Na uskoj polici sam uredio stajalište. Za sigurnost se pobrinuo dug poprečni klin. Ljubo me brzo slijedio. Krenuli smo gore lijevo. Poslije dviju dužina penjanja zaustavili smo se na gredini u zadnjoj trećini stijene. Greda je završila pod strmim ukliještenim kaminom. »To ćeš ti prepenjati«, odlučio je Ljubo. Jednom nogom sam se

uklješto u pukotini, drugom sam upirao u glatku stijenu dok sam se rukama vukao gore. Uz pomoć klina gmizao sam po trbuhi i po kaminu ispenjao na policu. Prepenjali smo još izvanredno tešku prečnicu pod strehama i već smo bili u škrbini pod vrhom. Još par koraka i mi smo na vrhu. Povjetarac je hladio zagrjano tijelo. Puškomet ili dva se je nad rasječenim grebenom dizao mračan vrh Čirove pećine (Bobotov Kuk). Na njezinom vrhu ubrzo smo opazili ljudе. Kasnije smo saznali da su to bili mariborski alpinisti. Duboko pod nama lješkala su se jezera u dolini Škrka. Bio je lijep pogled na najveće Durmitorsko jezero — Crno jezero — koje leži sakrito među gustim crnogoričnim šumama.

Zapadni smjer u zapadnoj stijeni Bobotovog Kuka

Foto: Jaka Ćop

Krenuli smo grebenom prema Planinici. Izbjegavajući nasute police stigli smo ubrzo do klekovine. Sunce je strašno peklo. Svakli smo vjetrovke i natrli se kremom protiv sunčanih opeketina, ali sve zajedno nije dovoljno pomagalo. Po travnatim vrhovima došli smo na vrh Planinice, koja je do vrha obrasla klekovinom i travom. Bila je grobna tišina. Ukrzo je do nas doprla otužna pjesma pastira iz Ališnice. Spustili smo se u strmi žlijeb, koji je polako prešao u travnate strmine, po kojima smo došli u logor. Međutim su se vratili i momci koji su izviđali južnu stijenu Prutaša. Neprepenjivo — bio je sud većine. Nanećer, kod logorske vatre dogovorili smo se da idući dan napustimo Škrke i krenemo preko Planinice i kroz gornju Ališnicu preko sedla Dočvan u Valoviti do. Otuda ćemo se spustiti u dolinu k jezeru Lokva. Malo smo još popričali te se uputili na **zaslužen odmor**.

TEHNIČKI OPIS: Ulaz, iz najviše točke sipara desno od stupa po kojem vodi smjer Lipovšeka i drugova. Iza kuta oko 50 m lijevo gore u kamin. Po njemu dvije dužine užeta do rascijepa. Po desnom dijelu gore. Preko glatkih ploča

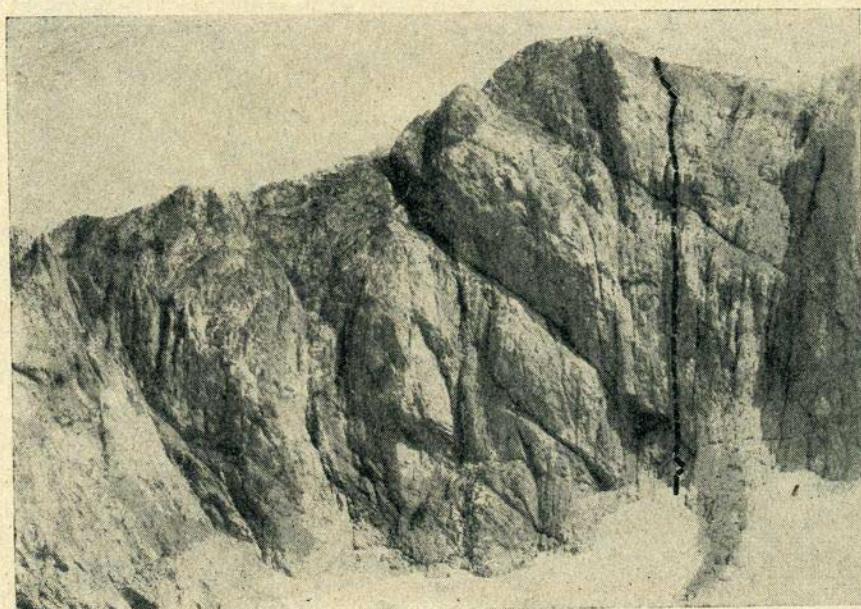
desno gore pod crven krajnje lomljiv kamin. Po njemu pod velike strehe. Lijevo gore dvije dužine na gredinu u gornjoj trećini stijene. Gredom desno gore do vrha. Kroz gladak, težak, ukliješten kamin gore. Dalje još 30 m gore na policu. Po njoj lijevo na rub stijene 20 m istočno od najviše točke Bezimenog vrha.

Visina: oko 400 m.

Ocjena: IV, mjestimično +IV.

Vrijeme: 3 i pol sata.

Penjali Ljubo Junan i Marko Butinar, članovi AO Jesenice.

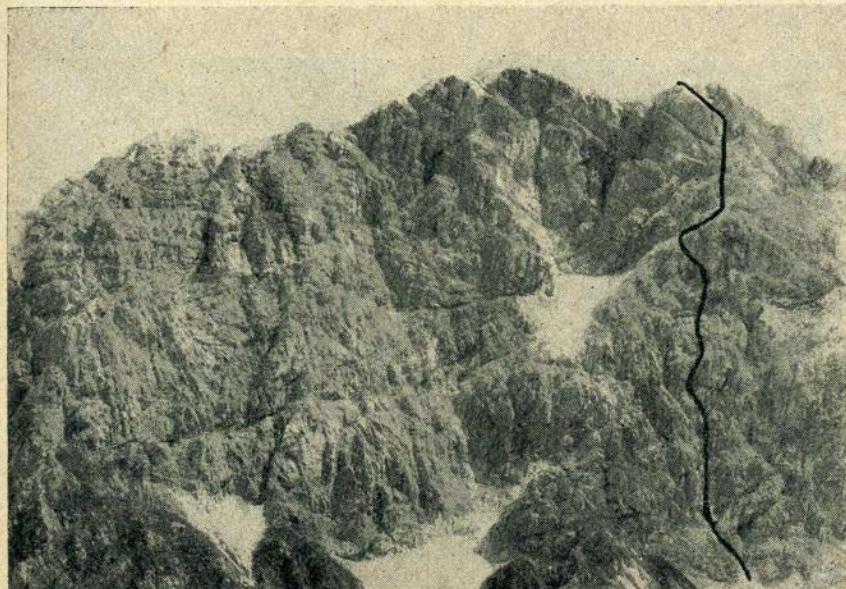
Sjeverna stijena Šljemena — kaminski smjer

Foto: Jaka Čop

III. 21. VII. 1956. Sjeverna stijena Šljemena — zapadni dio kaminski smjer.

Zagrijani smo se zaustavili usred snježišta pod stijenom. Kao ogroman sivi zid nad nama se dizala stijena. Pogled se zaustavio na strmom kamenu desno od velikih streha i previsa. Dogovorili smo se da ćemo ga prepenjati. Brzo smo krenuli gore, preskočili krajnju pukotinu i stigli u stijenu. Istom ovdje, ispod samih kamina mogli smo barem približno ocijeniti kakve teškoće nas čekaju. Sve je govorilo da će biti vrlo teško. Ljubo je počeo. Prvi metri su zahtijevali prve klinove. Moj drug si je uredio stajalište ispod velikih streha. Slijedeću dužinu smo penjali preko strmih ploča kod strehe. U dnu kamina smo zabili klinove za osiguravanje. Ljubo je ušao u previsan kamin i po njemu stigao do nekakve uske, ali visoke udubine. Marljivo sam izbjiao klinove, koji su virili iz glatkih ploča desne i lijeve strane kamina. On je zatim, uz pomoć klinova, penjao previs i nestao u previsnom kaminu. Uže je drhtalo, maknulo se brže i opet polako klizalo kroz izguljene dlanove, kroz karabinere prema drugu.

Razumio sam ovaj nečujni jezik užeta. Negdje visoko nad mnom borio se on s kaminom. Odozgo je do mene dopirala samo pjesma klinova i čekića. Kada je Ljubo završio, iza ruba se začuo Janezov čekić, a poslije ovoga je nastavio Janko. Tako je to išlo neprekidno kroz nekoliko sati. Kratak trzaj užeta kazao mi je da krenem. Polako sam penjao. Izbio sam sve klinove osim jednoga, koji je ostao iznad najtežeg mjesta u kaminu. Kada sam izbjiao zadnjega, nekoliko metara pod stajalištem, klin mi je izmakao iz ruke, sa fijukom poletio u dubinu i nestao u pukotini između snijega i stijene. To je put onoga koji izgubi. Ljubo je uz pomoć klinova penjao strm, lomljiv dio i na gredini pod previsom uré-

Jugozapadna stijena Bezimenoga vrha — smjer Junan—Butinac

Foto: Jaka Cop

dio stajalište. Krenuo sam. S teškoćom sam prepenjao strme lomljive ploče i pričvrstivši se na dobro zabiti klin preuzeo osiguranje. Kao mačak se je Ljubo ustremio na previs. Zabio je dosta klinova pa se uz pomoć zamki polako micao naprijed. Uže je ubrzo pošlo brže i za četvrt sata smo bili opet zajedno. Stijena je postala manje strma, a kamin je polako prešao u travnati žlijeb. Još tri dužine užeta i mi smo sa stisnutim rukama stajali na vrhu stijene. Taj stisak je govorio mnogo više, nego obilje izabranih riječi. Sjeli smo na hrpu zamršenih užeta i odmorili se. Negdje iza ruba javljalo se stado ovaca. Vjetar, koji je duvao preko grebena, mrsio je osušenu travu i hladio naša zagrijana tijela. Počeli smo običan posao naveza poslije uspona. Savijali smo uže, ispravljali klinove čiji je oblik govorio o čestoj upotrebi.

Planine su bile u suncu, samo je Bobotov Kuk sa susjedima imao sivu hrpu oblaka. Pogled je lutao po Karlici, popeo se na Medžed, skliznuo u Lokvu i tako obišao sve doline i vrhove. Najduže se je zadržao u dubini pod nama. Na nju nas je vezalo mnogo lijepih uspomena. Napustili smo vrh i krenuli prema Bandijerni. Najednom smo ugledali Janeza i Tončka u stijeni. Kada su ispenja-

li, pošli smo zajedno u dolinu. U stijeni je utihnula pjesma klinova, a sa vrhova čuli su se radosni povici. Samo još u zapadnom dijelu Šljemena brujali su klinovi i pjevao čekić. Janko sa supenjačem majstorski utire put prema vrhu. Pratimo ih u mislima želeći im sreću.

Kroz sat ili dva smo se opet svi sakupili. Šest novih uspona smo danas prepenjali. Materijala za razgovor nije nedostajalo. Još kasno u noć smo pričali oko logorske vatre o današnjem danu. Hladnoća i umor su nas potjerali u spačave vreće pod drhtavim platnenim krovovima.

Opet je knjiga lijepih doživljaja u planinama za jedan list deblja.

Na Zelenom viru pod Zupcima

Foto: Lj. Junan

TEHNIČKI OPIS: Ulaz u okomici sa vrha iz najviše točke snježišta na lijevoj strani stjenovite pregrade, koja se duboko udire u snježište pod stijenom. Ravno gore pod velike strehe i prečnica desno na strme ploče kod strehe; preko njih ravno gore pod kamin (V+). Po kaminu gore, pod previsom na lijevo nad njim u kamin i dalje do stajališta. Preko previsa (5 m, klin sa obručem, V+) i dalje po kaminu gore preko skokova na dobro stajalište. Po kaminu do vrha na otvoren teren do stajališta. Ravno gore na gornju gredinu i dalje preko previsa (6 m) na stajalište u kaminu (V+). Ovdje kamin prelazi u položitiji žlijeb. Po njemu još tri dužine užeta ravno gore na rub stijene.

Visina: oko 300 m.

Ocjena: -V., +V.

Vrijeme: 5 sati.

Penjali Junan Ljubo i Marko Butinar 21. VII. 1956., članovi AO Jesenice.

Svi opisani usponi bili su izvedeni za vrijeme pohoda AO Jesenice u planine Durmitora.

Snježni i vulkanski vrhovi Anda u Južnoj Americi

Prerađeno iz članka »James Ramsey Ullman: Snow Peaks and Fire Peaks: The Andes of South America«, objavljenog u knjizi istog pisca »The age of Mountaineering« izdanje J. B. Lippincott, Company, Philadelphia 1954. H. B.

Ogromni kontinent Južne Amerike odlikuje se sa tri osnovna obilježja: Centralni i sjeveroistočni dio unutrašnjosti kontinenta pokriven je najvećom džunglom na svijetu, sa preko 7,5 milijuna km² tropskih prašuma u bazenima rijeka Amazonke i Orinoka.

U jugoistočnom dijelu prostiru se nepregledne površine pampasa (travnaci bez stabala), a na zapadnom dijelu duž cijele obale, u duljini od oko 8000 km, proteže se u neprekinitom nizu lanaca i grupa gorje, koje je poznato pod zajedničkim imenom Ande ili Kordiljeri.

Međutim, Ande ili Kordiljeri nisu jedine planine u Južnoj Americi. U sjeveroistočnom dijelu kontinenta uzdiže se Gvajansko gorje, koje se odlikuje divljinom svojih područja, a najviša, džunglom pokrivena, je planina Mount Roraima. Nadalje se u istočnom dijelu kontinenta našao Brazilsko visočje nazvano Sierra Roncador (planine »koje hrču«), a luka Rio de Janeiro okružena je kamenitim kupolama i tornjevima, koji međutim nisu visoki.

Veliki lanac Anda, zapravo niz gorskih lanaca, po svojoj duljini nema prema na cijelom svijetu. Sjeverni izdanci prostiru se uz obale Karibskog mora na području Kolumbije i Veneuele, a na jugu se niski ogranci Anda protežu skoro do rta Horn, usmjereni prema Antarktiku. Između ovih dviju krajnjih točaka, a u udaljenosti od oko 70 stupnja geografske širine, prostiru se Ande duž cijele duljine najduljeg kontinenta na svijetu — Južne Amerike. Ande međutim nisu samo najdulji gorski lanac na svijetu, nego su poslije Himalaje i u najviši. Najviša planina Aconcagua (6960 m) smještena je u blizini obale Pacifika, a razasuto na područjima država Peru, Bolivije te uzduž granice Argentina—Chile, smješteno je mnoštvo drugih planina i vrhova, sve visine od preko 3350 m. Međutim visina većine ovih vrhova nije do danas još točno izmjerena.

Protežući se od tropskih i subtropskih zona do južne umjerene zone i skoro do Antarktika, gorski lanci Anda se medusobno vrlo razlikuju, po sastavu i formacijama, biljnom carstvu kao i klimatskim prilikama. Predjel pustinje Atacama u sjevernom Chileu jedan je od najvrćih i najsuših na svijetu, a granica vječnog snijega nalazi se ovdje na visini od oko 6000 m. U hladnoj Patagoniji, u kojoj pušu čestebure, ima mjesta gdje snijeg ili kiše padaju u godini prosječno 300 dana. U tim krajevima se linija vječnog snijega spušta čak do ispod 800 m. Kroz Kolumbiju, Venezuelu i Ecuador istočni obronci velikih planina uzdižu se iz ekvatorijalnih tropskih prašuma u području Amazonke, te su sve do velikih visina pokriveni vegetacijom. U jezerskom području južnog dijela države Chile zemljiste i klima slični su zemljisti i klimi evropskih Alpa. U prostranom centralnom Altiplanou sjevernog Chilea i Bolivije protežu se preko površine od hiljada četvornih kilometara vrhovi i platoi na kojima ne raste niti trava, a kamo li stabla. Mnoge od naivažnijih grupa i dijelova gorskih lanaca vulkanskog su podrijetla, a neki od njihovih najviših vrhova još su i danas aktivni vulkani.

Ande su vršile izvjestan utjecaj na čovjeka i njegovu civilizaciju. Mnoga područja, osobito u tropskom pojusu sjevera i zaledenim i pustim predjelima juga, danas se ubrajamaju među najrjedje naseljene, kao i najmanje poznate krajeve svijeta.

S druge strane su velike centralne visoravni u državama Peru i Boliviji bile već mnogo stoljeća gusto naseljene. Na ovim mjestima su urođeni Indijanci plemena Inka razvili srazmjerne visoku kulturu. To su područja u kojima su Španjolci svojim krvavim osvajanjima najprije uspostavili svoj dominion u Novom Svijetu. Smede uvzidine kod mjesta Cuzco bile su protkane stazama i prokopane rudničkim hodnicima već u vrijeme, kada doline rijeka Hudson i Mississippi nisu još bile naseljene nego su to još bili predjeli netaknutih divljina.

Danas, kao i za proteklih 400 godina, Ande su sa ekonomskog gledišta najvažniji planinski predjel na svijetu. Suha zemlja i stijene njegovih centralnih lanaca neiscrpna su vrela rudnog blaga — zlata, srebra, željeza, cinka i bakra... Od

vremena konkvistadora do danas rudarstvo je ostala najvažnija i najunosnija industrija u državama Chile, Bolivija i Peru. Visoki planinski vrhovi pusti su kao i ostali visoki planinski vrhovi na svijetu, ali dolinama koje leže u njihovim sjenama vrve ljudi i strojevi. U istinu, u ovim naseljenim područjima gorskog lanca živi danas više od četvrtine pučanstva, koje proizvodi skoro trećinu blagostanja Južne Amerike. Za rudare i iskorištavatelje rudnog blaga Ande su bile odavna pravi »El Dorado«. U tim krajevima su se međutim tek u nedavnoj prošlosti počeli pojavljivati planinari. Tek nedavno su izvršeni usponi, ili pokušaji uspona, na neke od najviših planina. Kao i kod osvajanja drugih visokih planina na svijetu, rijetko je koji od prvih pokušaja uspona izvršen od urođenog stanovništva okolnih područja. Vrhove Anda osvojili su u prvom redu planinari iz Engleske, Njemačke i Italije, a u zadnje vrijeme i iz Amerike. Kod potonjih je naročito razvijen smisao za planinarenje i istraživanje.

Tridesetih godina ovog stoljeća, za razdoblja ekspanzije Nacista, njemački planinari bili su naročito aktivni. Opremanje brojnih ekspedicija imalo je jasnu političku pozadinu. Poslije rata planinarsku aktivnost vršili su Europejci, kao i sjeverni i južni Amerikanci.

Prvi planinari usredotočili su svoju aktivnost na velike vulkane, prvenstveno na one, koji su smješteni u blizini gradova na obali Pacifika, pa su stoga poznatiji i pristupačniji. Poslije su došli na red planinski vrhovi koji su smješteni dublje u unutrašnjosti kontinenta, dok konačno nisu na red došli t. zv. »skriveni« lanci i vrhovi. To su planine, koje su tako udaljene od ljudi i civilizacije, da se u nekim slučajevima nije niti znalo za njihovo postojanje. Značajniji među ovima su neki od unutrašnjih gorskih lanaca u državi Peru, koji su bili cilj nedavno izvršenih ekspedicija američkih planinara, koje su ustanovile, da se radi o najimpresivnijim i za uspon najtežim planinama na kontinentu.

Prvi planinski vrhovi koji su u tom području istraženi i osvojeni nalaze se u državi Ecuador. Ovdje se u kompaktnom predjelu malo južnije od ekvatora, gusto zbijeni, uzdižu najviše vulkanske planine svijeta. Preko 30 viših vrhova razmještenih kao stražarnice uzdižu se iz dugih zaobljenih gorskih grebena Kordiljera. Padine su im obrasle prašumom džungle, a snijegom pokriveni vrhovi (snježne kape) izgledaju daleki i bijeli, kao da vise iz plavog, tropskog neba. Visoko nad ostalim susjedima dominiraju dva najviša vrha: Chimborazo i Cotopaxi. Ove planine imaju svoju historiju. Chimborazo, stražarnica svemira, kako ju je nazvao Simon Bolivar, čuvena je granica još iz vremena španjolskih osvajača, a predio oko podnožja planine bio je dobro poznat putnicima i istraživačima za razdoblja kolonijalizma. Između god. 1736. i 1744. bio je središte ekspedicije dobro opremljenih geografa i prirodoslovnaca, koje su predvodili Francuzi Bouger i La Condamine, kao i Španjolci Ulloa i Juan Jorge. Na temelju njihovih istraživanja, koja su izvršena u vrijeme kada još nije bila upoznata Himalaja, a niti više planine južnih Anda, Chimborazo je kroz tri četvrtine stoljeća bio smatrana najvišom planinom na svijetu. God. 1802. pojavio se u tom predjelu mnogo odličniji gost, njemački prirodoslovac Aleksandar Humbolt. On se sa svojim suradnicima nije bavio samo znanstvenim promatranjima, nego je pokušao da se uspone na vrhove planina Chimborazo i Cotopaxi. Iako ovi pokušaji uspona nisu uspjeli, pismena zapažanja pojedinih članova ekspedicije učinila su ova dva vulkana najčuvenijim planinama na svijetu. Međutim, prošlo je daljnjih 70 godina do osvajanja vrhova ovih planina. Konačno je god. 1872. njemački geolog Wilhelm Reid sa suradnikom A. M. Escobarom izvršio uspon na Cotopaxi, a god. 1880. se je E. Whymper uspeo na vrh Chimborazo. E. Whymper je 15 godina poslije svoje epske borbe sa Matterhornom bio još uvijek veliki planinar. On je ujedno prvi od najpoznatijih evropskih alpinista koji je posjetio Ande. Njegove ekspedicije u području Ecuadora dale su podstreka za razvijanje aktivnosti na organiziranju planinarskih uspona na planine južne hemisfere. Osim Chimboraza, na koji se uspeo dva puta, on se je uspeo na Cotopaxi (peti uspon), i izvršio pionirski planinarski rad na oko 6 susjednih planina. Zanimljivo je da je ove uspone izvršio u suradnji sa Jean Antoine Carrelom, odličnim alpskim vodičem i svojim ogorčenim rivalom u danima osvajanja Alpama.

Posljednjih godina nije često vršen uspon na ove dvije planine. Ovi se usponi i danas smatraju jednim od najnapornijih i najopasnijih u Andama. Od ove dvije planine Chimborazo je sa 6264 m viša, a Cotopaxi je visoka 5893 m. Chimborazo visokim podnožjem, kao i masivnošću i neobičnim oblikom, umanjuje snagu utiska, dok je s druge strane Cotopaxi planina skoro legendarne ljepote. Uzdižući se preko

3000 m u visinu iznad zelenilom pokrivenih rubova svojih dolina, njegov čunj je simetričnih proporcija, a obrisi snježne kape na vrhu čine savršen bijeli trokut na plavoj pozadini neba. Cotopaxi je živi vulkan, jedini živi vulkan u Ecuadoru, a najviši na svijetu. Kad postaje aktivan, onda niz njegove ledom obložene padine teče rastaljena lava, a oblaci pare obavijaju cijeli gornji dio planine. Whymper je izvjestio da je i za vrijeme mirovanja vulkana crni pepeo lave uz krater tako vre, da mu je spratio podlogu (donji dio) šatora.

Sjeverno od Ecuadora pojas vulkanskih planina, u koji su uključeni i Chimborazo i Cotopaxi, proteže se južnom Kolumbijom, kulminirajući u blizini Bogote, 5620 m visokim vrhom planine Tolina, na koji je god. 1926. izvršen uspon. U nastavku nestaju vulkanske planine, a Ande sjeverne Kolumbije i Venezuele proširuju se i dijele na razne manje planinske lance i grupe. To su većinom tipična ekvatorska brda, koja se uzdižu iz jako šumovitih predjela, obraslih džunglom i poludžunglom. Svega je nekoliko vrhova, koji se uzdižu do granice vječnog snijega.

Između njih proteže se jedinstveni gorski lanac Sierra Nevada da Santa Maria, koji se prostire na krajnjem sjeveru Kolumbije uz obalu Karibskog mora. Godinama su putnici sa parobroda promatrali snježne kape ovih planina, a tek god. 1939. grupa američkih planinara, predvodjena Walterom A. Woodom prodrla je kroz divlu prašumu i uspela se na nekoliko najviših vrhova. Članovi ove ekspedicije nemalo su se iznenadili, kad su ustanovili da je visina većine ovih vrhova viša od 5500 m, te se prema tome mogu svrstati među najviše obalne planine na svijetu. Iako je ovo područje posjetilo još nekoliko ekspedicija, o njemu nam još manjkaju mnogi osnovni podaci.

U predelu Perua i Bolivije te visoke granice između država Argentina-Chile, zbio se jedan od velikih dogadaja planinarstva u Andama: prvi uspon na Aconcagua, najviši vrh zapadne hemisfere.

Planina Aconcagua smještena je u istočnom dijelu ovog međunarodnog gorskog lanca; vrh se nalazi na području Argentine, a zapadna padina planine podiže se iz obalnih nizina u državi Chile. Snježno bijela kapa na vrhu planine (6960 m) može se za lijepog vremena vidjeti sa Pacifika u udaljenosti od preko 200 km, kako lebdi osamljena visoko u nebū. Čileanski gradovi Santiago i Valparaiso leže doslovce u sjeni ove ogromne planine, a prometna cesta Santiago-Buenos Aires prolazi kroz Ande nekoliko kilometara južno od podnožja ove planine. Aconcagua nije stoga samo najveća nego i najbolje upoznata planina na kontinentu. Ona je vulkanskog podrijetla, ali sama nije vulkan. Kao i mnoge planine u Andama ona je ogromna i po visini i po prostranstvu, uzdižu se sa neprekidnih padina krhkog i razmravljenog stijena, a u višim je slojevima pokrivena ledom i snijegom. Izvještaji raznih planinarskih grupa, koje su uspjele da se uspnu na njen vrh, jednodušni su u ocjeni u pogledu uspona da je to jedna od najprivlačnijih planina koju planinar može zamisliti. Ovdje se planinaru u smislu Alpa ne suprotstavljaju gotovo nikakve zapreke, te planinari-penjači ne moraju biti nikakvi stručnjaci u penjanju. Međutim, ogromna visina na kojoj vlada velika hladnoća, koju još pojačaju česte bure, čine uspon jednim od najstrašnijih iskušenja za planinare.

Prvi pokušaj uspona bio je izvršen god. 1883. Voda ekipe bio je Paul Güssfeldt, dobro poznati njemački alpinist. Sa znatnim naporom planinari su se uspeli do oko 400 m ispod samog vrha, ali uslijed jakih bure nisu više bili u stanju da prevale ova mali dio puta, pa su se vratili. Slijedećih godina je b'io nekoliko puta ponuđavan, ali je tek u zimi (u južnoj hemisferi ljeti) god. 1896/97. izvršen prvi uspon. Članovi ekipe bili su pretežno Englezi. Voda je bio Edward A. FitzGerald, kojeg su podvizi u Alpama i Novom Zelandu donijeli slavu najčuvenijeg planinara svog vremena. Niemu se je pridružio mladi engleski planinar Stuart Vines, kao i mala grupa prirodoslovaca i švicarsko-talijanskih planinara vodiča, koje je predvodio čuveni alpski vodič Mathias Zurbriggen.* Svi su sačinjavali jaku, dobro opremljenu grupu, što je za njih bila sva sreća, jer se je Aconcagua pokazala izvanredno tvr-

* U početku planinarenja po visokim planinama sve ekspedicije, dapače i one u najudaljenije krajeve na zemlji, služile su se profesionalnim pomoćnicima. Vidjeli smo da je Whymper kod uspona na području Ecuadora bio u društvu sa alpinistom Carrelom, a usponi Conwaya u Boliviji kao i drugi, bili su izvršeni u pratnji švicarskih vodiča. Na isti način bili su izvršeni i usponi na Kavkaz i Himalaju. Kasnije, međutim, bila je težnja svih ekspedicija, da izvrše uspon bez profesionalne pomoći, a u nedavnjim ekspedicijama planinari su ujedno bili vlastiti vodiči, a za pomoć su iz urođenog stanovništva birali nosače i pomoćnike.

dokornom, pa su planinari morali uložiti krajnji napor volje i fizičkih snaga kako bi ovu tvrdokornost savladali.

Prije svega, bila im je postavljena ne mala zagonetka u pronaalaženju podnožja planine. Iako se obrisi planine, gleđajući sa Pacifika, ističu jasno i prkosno, podnožje planine je skoro izgubljeno u ogromnoj zbrci drugih, manjih planina. Prošli su tjedni dok su članovi ekspedicije, dolazeći s juga i istoka, pronašli put do najnižih padina planine. To je bilo u decembru, dakle na početku ljeta u tim krajevima. Iz nepromjenljivo vedrog neba bez i jednog oblačka, sunce je peklo nesmiljenom snagom, a vrući vjetar koji je puhao pustim dolinama, nepodnošljivo ih je mučio, zasipavajući ih vrelom prašinom, koja ih je pekla i gušila. Ispitujući puteve jedan za drugim, planinari su konačno doprli do dubokog klanca, nazvanog »Horcones«, koji se je u spiralama na izgled penjao do same planinske jezgre. Dan za danom oni su se tim klancem uspinjali napornim marševima po suncu bez zaklona, bez vlage i vegetacije. Ljudi i mazge spoticali su se po padinama, pokrivenim razmrvljenim kamenjem. U toj isušenoj, kamenoj prirodi jedina živa bića koja su zapazili, bili su kondori koji su nebom zloslutno plovili.

Konačno, oko 20 decembra izašli su iz klanca i uspeli se na početak glečera Horcones, u blizini zapadnog podnožja planine. Ovdje, u visini od oko 4260 m, postavili su bazu kampa. Međutim, tek sada su ih očekivala prava iskušenja. Iznad njih protezala se je, razmrvljenim kamenjem pokrivena, planinska kosa od oko 2 i pol kilometra u visinu, koja je formirala čunj gornjeg dijela planine. Neizrecivim naporom planinari su dan za danom ubitačno jednoličnim penjanjem metar po metar savladali visinsku razliku. Vjetar je postajao sve jači, a hladnoća sve veća. Doline su tonule u tami, a u daljinu se razabirala velika, ravna površina Pacifika.

Prvi uspon na Aconcagua može se označiti kao opsjedanje. Nije se toliko radilo o penjanju koliko o tome, tko će dulje izdržati: planina svojom visinom, jakim vjetrovima i velikom hladnoćom, ili planinari fizičkom kondicijom i naporom volje. Pobjednici su često bili pri kraju svojih snaga i vrlo blizu porazu.

Dapače i u bazi kampa trpjelo je više članova grupe od tjelesne iscrpljenosti visinske bolesti, pa je uskoro preostalo samo nekoliko planinara koji su još bili u fizičkoj kondiciji da nastave put. U potonje su se ubrajali FitzGerald, Stuart Vines, Zurbriggen i talijanski vođa Nicolo Lanti. Oni su se s mukom penjali uz padinu iznad glečera, pokrivenu razmrvljenim kamenjem. Svaki metar uspona bio je postignut sopćući, isušenim grlom i upaljenim plućima od pomanjkanja kisika u razrijeđenom zraku. Na svaka tri koraka naprijed sklizali su se na razmrvljenom tlu dva koraka natrag, jer im tlo pod nogama nije davalo čvrsto uporište. A vjetar, koji ih je u nižim predjelima svojom vrelošću palio, sada ih je bijesno šibao lednom hladnoćom. No, usprkos tome oni su tvrdokorno napredovali korak po korak. Drugi dan su se uspeli na široko gorsko sedlo, visoko na zapadnom obronku planine, a treći dan su se uspeli za svega 150 m više na grebenu vrha.

Ovdje, u visini od blizu 6000 m FitzGerald, Vines i Lanti bili su već sasvim iznemogli. Smrzavajući se, proveli su noć gušći se od kašljia i pomanjkanja zraka. Sutradan ujutro bili su preslabi čak i da jedu, a kamoli da nastave usponom. Jedino željezna konstitucija Zurbriggena nije popuštala. Pošavši sam, on je izvadio vjetrom šibane nagibe i nakon nekoliko sati napornog penjanja stigao na točku, oko 400 m ispod samog vrha, gdje je pronašao piramidu od kamenja, koju je mogao složiti samo čovjek. Ispod kamenja bila je smještena limena kutija u kojoj se je nalazila posjetnica Karla Güssfeldta, koji je pred 14 godina izvršio prvi pokušaj uspona. Ona kamera piramida označavala je najvišu točku do koje se je uspio.

Međutim to je bila, barem predbjeko, najviša točka i za Zurbriggena. Blizu stanja potpune tjelesne iscrpljenosti on se je teturajući vratio svojim drugovima. Slijedećeg dana svi su se vratili u kamp u dolini Horcones, da se oporave kao i da obnove svoje zalihe hrane. Tako je završio prvi pokušaj uspona na vrh.

Drugi pokušaj uspona također nije uspio. Danova su se uz krajnji napor penjali i, prešavši kamp na visini od blizu 6000 m, nastavili uspon prema vrhu, koji je još za preko 900 metara viši. No, bili su već u tolikoj mjeri tjelesno iscrpljeni, da su na uzbrdici padali, spotičući se i klizeći po razmrvljenom kamenju. Međutim, usprkos ulaganju krajnih napora, oni se nisu približavali vrhu planine, koji je sada iznad njih već bio vidljiv. Uto je ledeni vjetar počeo puhati s pojačanom snagom, rušeći iscrpljene planinare često na koljena, i otežavajući im dihanje. Usljed toga svu je četvoricu počela boliti glava, a gpla su im postala bolna i potpuno suha. Kada je Zurbriggen uslijed niske temperature i ledjenog vjetra počeo u nogama osjećati znakove ukočenosti od smrzavanja, uslijed čega nije niti uz krajnji

napor volje mogao nastaviti usponom, svi su se odlučili na povratak. Pri silaženju su prema svojim snagama pružili pomoć Zurbriggenu. Teturači, vratili su se u svoj kamp »6000«.

Ponovo su se vratili u dolinu, ovaj put u očajnom duševnom raspoloženju. Tjeslesno su svi bili gotovo potpuno iscrpljeni. Zurbriggen je k tome imao i rane od ozeblina, a osim toga boljela ga je i povreda u ramenu, koju je bio zadobio u nezgodi sa mazgom. Međutim usprkos tome svi su bili tvrdoglavu odlučili da još najmanje jednom pokušaju uspon.

Po treći put oni su pošli na dugi put uz brdo, pa su u noći 12. januara FitzGerald, Vines, Zurbriggen i Lanti opet bili šćućureni u njihovom šatoru na visini od blizu 6000 metara. Kroz tamnu noc ledeni je vjetar šibao nesmiljenom žestinom.

Ove noći ih je pratila sreća, jer je temepratura porasla do ništice. Iduće jutro prosljedili su putem ubitačnog uspona. Ulaganjem vanrednog napora uspeli su se na visinu od oko 6400 m. Sunce je utonulo u sivoj magli, a ledeni vjetar je opet počeo šibati po nezaštićenoj nadini. Sada je FitzGerald bio na redu: činilo mu se da će ga osušeno grlo zagušiti, a noge su mu postale teške kao olovo i otkažale mu poslušnost. Već blizu nesvjestice, on se je teturači vratio u kamp, podržavan od Vinesa i Lantia.

Zurbriggen je opet sam nastavio put. Krivudajući u cik-cak liniji, on se je borio protiv visine, prešao svoju najvišu točku kod kamene piramide Güßfeldta, i uspeo se konačno na greben, sa kojeg je mogao osmotriti cijeli vrh planine. Koje li ga je iznenadjenje ovajčekalo!

Vrh, na koji su se uspinjali, i za osvajanje kojeg su uložili tolike napore, uopće nije bio najviši vrh planine, jer se greben dalje prema istoku najprije spuštao do nazupčanog sedla, a onda se je uzdizao do još više visine — do pravog vrha planine Aconcagua.

Loše ocijenivši udaljenost do vrha u omjeru prema svojim preostalim snagama, Zurbriggen je nastavio napredovanjem te je uspio da prodre do nazupčanog sedla, ali nije više smogao snage za daljnji uspon. Iznemogao i očajan započeo je sa silaženjem. U kamp je stigao tek u noći, fizički tek u neznatno boljem stanju od FitzGeralda.

Slijedećeg dana ponovili su pokušaj uspona. Ovaj, četvrti put svu je četvoricu ubroj uhvatile nesvjestica i mučnina, pa su na visini od 6440 m morali otpočinuti, jer nisu više imali snage niti za povratak. Poslije odmora vratili su se u kamp duševno vrlo potišteni. I u samome kampu njihov položaj nije bio ružičast. Preostala količina hrane dostajala je svega za jedan dan, dakle još jedan pokušaj uspona.

Osvanulo je jutro 14. januara, sivo i oblačno. Iza doručka su se jedan sat odmarali kako bi sakupili potrebnu snagu da se odupru »visinskoj bolesti«. Nakon odmora pošli su, po peti put, na mučno penjanje po krhkom kamenju, kroz ubitačnu studen, koju je ledeni vjetar još pojačavao. Ovog puta su bolje napredovali, jer su se nakon pet sati uspeli na domak pravog, istočnog vrha, t. j. na visinu od oko 300 m ispod samog vrha. Ovdje su otpočinuli i uspjeli da nalože malu vatrlicu, uz koju su pojeli nešto hrane. Ali to je bila velika pogriješka, jer je FitzGeraldu odmah nakon jela tako pozlilo, da je postao nesposoban za daljnje penjanje. Nekoliko puta je pokušavao da ustane i da krene, ali bi svaki put pao na koljena, osjećajući mučninu i sopćeni od uzdržanog nagona na povraćanje. Bio je gotov. Opet su ga pri povratku podržavali Vines i Lanti, fizički potpuno iscrpljenog, a duševno utučenog. Međutim, taj sivi dan još nije prošao. I po treći put se je Zurbriggen sam uputio prema vrhu. Sat za satom on je naporom volje napredovao tek korak po korak. Osjetila su mu već bila sasvim otupila, a noge su se automatski micale mehaničkim koracima... Odjednom opazi da nema više kuda da se penje, jer se nalazi na najvišoj točki, najvišoj točki obaju američkih kontinenata. U večernjem sumraku vratio se je svojim drugovima, ostavivši u dokaz pobjede na vrhu svoj cepin.

Aconcagua je bila pobijedena. Međutim, ova planinarska avantura još nije bila završena. FitzGerald, Vines i Lanti još su uvijek bili prožeti željom da se uspnu na vrh, pa su u toku slijedećih tjedana još dva puta pokušali izvršiti uspon na vrh. Prvi put ih je svaladala jaka snježna vijavica, iz koje su se jedva spasili. Pri drugom pokušaju Vines i Lanti su doduše mučno, ali nezadrživo napredovali, dok nisu kasno poslije podne ugledali cepin Zurbriggena. Jadni FitzGerald, jedini od njih četvorice, nije imao sreće da okusi slast pobjede. Začetnik i voda ekspedicije, čije zdravo prosudivanje i osobna hrabrost su bili oslonac cijele ekipe. On je možda u većoj mjeri od sviju zasluzio ovu pobjedu. Međutim, pri zadnjem pokušaju, kao i ranije, mučnina i tjelesna iscrpljenost toliko su ga svaldale, da nije bio u stanju

nastaviti usponom. Sa posljednjeg pokušaja vratio se je u duševnom stanju, kako je sam izjavio, koje je bolje ne opisivati.

U godinama poslije 1897. izvršen je često uspon na vrh planine Aconcagua. U tim planinarskim pothvatima sudjelovali su alpinisti mnogih zemalja, učinivši time najviši vrh Anda »međunarodnim«. Od tih pothvata neki su neobični. God. 1934. uspela se je na vrh grupa talijanskih planinara, koju su pratila dva psa. Godine 1951. Planinski odred argentinske vojske sagradio je malu kolibu u visini od 6705 m. To je i danas još najviša koliba na svijetu.

Planina koja je već jednom savladana, nije više tako »strašna« kao planina, na koju se još nitko nije uspeo. Međutim, ne smijemo niti pomisliti, da je ova »divovska« planina Južne Amerike postala za uspon laka. U toku proteklih 50 godina na svaki uspjeli pokušaj uspona otpada po nekoliko neuspjelih pokušaja, a ne mali broj pokušaja završio je tragično. God. 1941. izvršila je pokušaj uspona veća ekspedicija, od koje su 4 člana uslijed potpune tjelesne iscrpljenosti umrla. Aconcagua je još uvijek najviši vrh zapadne hemisfere, a planinari kod uspona na visinu od 6960 m finoraju na toj planini savladati zapreke krhkikh kamenih gromada i sipline, snijega, leda, vjetra i hladnoće.

Obično se smatra da Aconcagua leži u dalekim južnim Andama. Međutim, od Aconcague na jug Ande se još proteže u duljini od preko 2400 km. U tom ogromnom prostranstvu, prirodno postoje velike razlike sastava tla kao i klimatskih prilika. Općenito, međutim, klima je u ovim predjelima vlažnija, a planine više, nego u sjevernim predjelima.

Pozadina grada Santiago de Chile, koja je omedena transkontinentalnom željezničkom prugom, u pogledu športa i razonode je najrazvijeniji predjel u Andama. Mnoštvo planinarskih kućica, prenoćišta i hotela za odmor i razonodu, omogućuju — slično kao u evropskim Alpama ili američkom Stijenjaku — skijanje i planinarenje svake vrste, težine i trajanja. Među stanovništvom gradova Santiago i Valparaiso je u nedavnoj prošlosti planinarstvo bilo vrlo aktivno, osobito među brojno naseljenim Nijemcima. Kao posljedica te aktivnosti posljednjih su godina izvršeni pokušaji uspona na sve planine ovog područja.

Dalje na jug predjeli gorskog lanca ponovo postaju pusti i nenastanjeni. Ovdje se uzdiže masivni, glečerom obloženi trup planine Tupungato (6797 m), na koju su se g. 1897. prvi uspeli Vines i Zurbriggen, nekoliko mjeseci poslije njihovog napornog ali uspješnog uspona na vrh planine Aconcagua. Nastavno započinje treći pojas velikih vulkana Anda, koji se u pravcu Patagonije proteže u duljini od preko 800 km. Viši vrhovi ovog planinskog lanca svrstavaju se po visini između 3650 i 6000 m, a neki od tih vrhova su danas najaktivniji vulkani na svijetu. Na oko 40 stupnja južne geografske širine, gorski lanac ulazi u pojas vlažne klime predjela jezera na jugu države Chile, uslijed čega se naglo mijenjaju klimatske prilike. Ovaj se predjel opisuje kao »Švicarska« Južne Amerike, te je hvaljen alpskim pejsažima i uslovima za planinarenje, koji su ljepši i bolji nego gdje drugdje u Andama. Vrhovi planina naglo se uzdižu, a glečeri su brojni i prekrasni, i što je najznačajnije, okolne planinske kose pokrivene su šumama i zelenim livadama.

Područje jezera, slično kao i područje u blizini Santijaša dalje na sjeveru, postalo je posljednjih godina stjecište skijaša i planinara. Planinske kose oko Valdivia, Osorno i Bariloche zimi vrve od skijaša, a ljeti od planinara raznih narodnosti. Tridesetih godina ov. stolj. ovaj predjel je bio poprištem planinarskih pobjavlja po alpskom uzoru »pobjeda ili smrt«. Prekrasni vrh El Tronador (3352 m) bio je naročito čuven kao neka vrst Andskog »Eigerwanda«. Sredinom tridesetih godina konačno je osvojen vrh planine Tronador, ali preostaje još mnoštvo neosvojenih vrhova u drugim predjelima ovog gorskog lanca.

Predjel čileanskih jezera zadnje je naseljeno područje Anda. Dalje na jug prostiru se Ande kroz predjele planinskih divljina u duljini od preko 1500 km kroz Patagoniju sve do najjužnije točke kontinenta. Ovaj dio gorskog lanca primitivno je divlji, ispresjecan dubokim fjordovima, pokriven gustim, neprohodnim šumama, zasipavan bez prestanka kišom, i šiban stalnim i jakim vjetrovima. Od stotina planinskih vrhova u ovom području malo ih dosiže veću visinu, ali su svi nepristupačni i obavijeni velikim glečerima i snežnim poljima. Malo ih je ubilježeno u zemljopisnim kartama, a usponi na vrhove ovih planina nisu još vršeni. Većina ih nema niti imena.

Magellanov prolaz probija između dva oceana put kroz brdovite predjеле Anda. Južno od prolaza Ande se ponovo uzdižu i prostiru dalje na jug zapadnom obalom Ognjene zemlje (Tierra del Fuego). Ovdje se uzdiže posljednji viši vrh kontinenta

Mount Sarmiento, koji u usporedbi sa sjevernije smještenim planinskim divovima nije visok, ali je zato jedna od najljepših, ledenih pokrivačem obavijenih planina.

Krajem prošlog stoljeća bilo je izvršeno više pokušaja uspona na vrh ove planine (2164 m). Prvi je pokušao g. 1890. tada čuveni engleski planinar W. M. Conway. Međutim, strmi obronci i kose vrha planine, po kojima ledeni vjetar puše neumoljivom žestinom, predstavljali su za planinare dosada nesavladive zapreke, pa je vrh do danas ostao neosvojen.

Sjeverno od planine Aconcagua planinski lanac Anda proteže se duž granice Argentina—Chile u pravcu država Bolivija i Peru. U ovom oko 1300 km dugačkom sektoru mnoštvo planinskih vrhova premašuje visinu od 6000 m, među njima Mercedario, Ojos del Salado, Dos Corros, kao i za izgovor teški Illaullaco. Većina je ovih planina, slično kao Aconcagua, oblika piramide i vulkanskog podrijetla, ali davno ugaslih vulkana, čije su padine pokrivene razmrljenim kamenjem i kamnom sipinom. Na sjeveru države Chile gorski lanac prolazi pustinjom Atacamom, doličnom rivalu Sahare, a uz to najsušem području na zemlji. Na mnogim točkama pustinje tokom godine ne padne niti jedna kap kiše, tlo pustinje je pokriveno pijeskom i raspuklim stijenjem, a planine, puste brdske mase, spadaju vjerojatno među najjednoličnije i najdosadnije planine svijeta. Na tim planinama nema vode tekućice, nema šume ni glečera, a usprkos visine sam vrh im je pokriven srazmjerno malom količinom snijega. U protekle dvije dekade izvršen je uspon na neke od tih vrhova. Uspinjanje nije postavljalo nikakve zahtjeve u pogledu tehnikе uspinjanja. To su zapravo bile vježbe u pogledu izdržljivosti.

Od pustinje Atacama gorski lanac prelazi u Boliviju, gdje je poznat pod nazivom Cordillera Occidental. I u ovim su predjelima planine jednolično puste, a po njihovim sivim padinama, koje se uzdižu iz pustinja bez vegetacije, sunce prži nesmiljenom žestinom. U ovom je predjelu najviši, bijelom kapom pokriven vrh Sajama, koji je sa 6530 m najviši planinski vrh države Bolivija. Poslije nekoliko neuspjelih pokušaja uspona, god. 1939. uspeo se je na vrh Sajama njemački planinar Joseph Prem, u pratinji talijanskog planinara Piera Ghiglione. Uspon je bio naporan, proveden tvrdokornom izdržljivošću. U ovom planinskom predjelu je izvršen srazmjerno malen broj planinarskih pothvata. Sjeverno i istočno od Cordillera Occidental prostire se velika bolivijska visoravan — Altiplano, u kojoj se nalazi jezgra Anda. Ovdje, između 15. i 20. stupnja geografske širine, planinski lanac postaje najširi, prostirući se preko područja od skoro 200.000 m². Sama visoravan, jedno od najviših naseljenih područja na svijetu, sjedište je na najvećoj visini smještenih gradova Bolivije, kao i važnih rudarskih industrija cinka i bakra. Planinski vrhovi koji omeđuju sjevernu stranu visoravni, nazvani su Cordillera Real, a planinarima su bolje poznati od planina južnog dijela. Među njima je spomena vrijedna planina Illimani, koja dominira iznad grada La Paz.

O historiji planine Illimani postoje protuslovlja. Poslije nekoliko neuspjelih pokušaja uspona, vrh planine je osvojio god. 1898. Martin Conway, koji se je uspeo na južniji od dva vrhova blizanaca. Bio je uvjeren da je taj vrh viši, i to se je vjerovanje održalo sve do god. 1950., kada su mjerena izvršili planinari, koji su se uspeli na oba vrha. Na temelju tih mjerena ustanovljeno je da je sjeverniji vrh planine viši, a ne južniji, kako je Conway ustvrdio. Međutim, točna visina obaju vrhova nije ni do danas utvrđena, ali se smatra da se kreće oko 6460 m.

God. 1938. je grupa njemačkih planinara izvršila unatoč jake bure uspon na južni vrh, te ga je odmah okitila svojom zastavom lukastog križa. Nekoliko dana poslije uspela se je na isti vrh grupa engleskih planinara, koja je zastavu sa lukastim križem smjestila skinula.

Sjeverno od planine Illimani smještena je nešto niža planina ogromne mase poznata pod nazivom Illimani, koji je na sjeveru dva vrha Aconcagua i Illimani, koji je na jugu. Zapadno od njih leži na visini od 3810 m jezero Titicaca, najviše smještena vodena masa na zemlji.

Nastavno se prostiru peruanske Ande koje su u ovom predjelu nekoć nastavali Indijanci plemena Inka, a dostižu kulminaciju raznolikosti i komplikiranosti. Planinski lanci i vrhovi nižu se jedan za drugim u mnoštvu koje zbutnjuje. Neke od planina, usprkos visine, ne postavljaju naročitih zapreka za uspon, pa su stoga bile već davnio osvojene. Međutim, većina planina te grupe je »strašna«, i to u većoj mjeri od planina u drugim predjelima Anda. Pokušaji uspona ili čak samo približavanja tim planinama skopčani su mnogim zaprekama.

Među za uspon »lagane« planine možemo ubrojiti one na krajnjem jugu države Peru, između jezera Titicaca i obale Pacifika, a poznatih pod nazivom Cordillera

Occidental (u svakoj od država Južne Amerike počev od Meksika pa do rta Horn ima najmanje po jedan gorski lanac naziva Cordillera Occidental). Cordillera Occidental države Peru zapravo su nastavak pustinjskog lanca Atacama, pa su planine — slično kao u lancu Atacama — isušene, bez drveća i očajno puste. To je druga od tri vulkanske zone, ali, uz rijetke iznimke, u vis stršeće planine davno su već ugasili vulkani. Ovim predjelom dominira ogromna, osakačena masa planine Coropuna (6614 m), koja se uzdiže u osamljenoj veličini iz pustе divljine. Uspon na Coropunu prvi put je izvršila god. 1911. malena grupa planinara, koju je predvodio Hiram Bingham, tadašnji profesor univerziteta Yale, a kasnije senator Sjed. država. Uspon nije iziskivao naročite spretnosti u tehničkom pogledu, ali izgleda da je bio vanredno naporan i iscrpljujući.

Od ostalih ugašenih vulkana u jugoistočnom dijelu države Peru značajni su Ampato, visine od preko 6400 m, i El Misti, dominirajuća planina iznad grada Arequipa. Na El Misti je izvršen uspon već god. 1878., a mnogo godina je na grebenu bio postavljen opservatorij, čiji rad su održavali astronomi sa univerziteta Harvard. Usprkos visine od 5841 m, granica vječnog snijega je na planini tako visoka da se uspon na vrh može izvršiti u sedlu mazge. U crnom krateru jednog drugog vulkana u blizini grada Arequipa, punom vulkanskog pepela, arheolozi su otkopali ruševine hrama, koji je bio podignut još u prehistorijskom razdoblju.

Cordillera Oriental, u jugoistočnom dijelu države Peru, za planinare je najzanimljivija. Uzdiže se iz brdovitog predjela oko mjesta Cuzco i čuvenih ruševina Machu Picchu. Ovaj predjel bio je nekoć središte civilizacije Indijanaca u Novom Svijetu. Na nižim planinskim kosama i padinama nalaze se mnoge terase i drugi tragovi ostatka kula osmatračnica, starih mnogo stoljeća. U većoj visini nalazi se skoro netaknuto carstvo kamena i snijega: doista pravi alpski predjel u Andama. Najviši vrh je prekrasni Salcantay (6271 m), na koji se je god. 1952. prva uspela grupa američkih i francuskih planinara. Uspon je bio težak, većinom po snijegu i ledu, sa čestim manevriranjem između lavina, glečerskih pukotina, visecihih streha od ogromnih snježnih masa nad ponorima, kao i visečih dijelova glečera. Blizu 500 m planinskog užeta bilo je učvršćeno uz planinu, a (u grupi se je nalazio i statističar), točno 1291 stepenica bila je usječena u led. Iz te grupe uspjelo je šestorici planinara da se uspnu na uski, bijeli tornjic u vrha Salcantay.

Preko južnih Cordillera, otrpilike u geografskoj širini grada Lime, proteže se veliki konglomerat planinskih lanaca, koji se međusobno isprepliću u zrcbi planinskih čvorova, nazvanih »nudos«. U ovom predjelu ističe se malen broj planina, ali centralna visoravan, koja tvori jezgru uzvisina, ogromnih je razmjera i velike visine. To je, moglo bi se reći, beskišni predjel, svijet planinskih pustoši. Usprkos tome ovaj predjel je jedan od najgušće naseljenih u Andama, jer tvori jezgru rudarske industrije države Peru. Neplodni brežuljci oko naselja Cerro de Pasco, Oroya i Huancayo bili su vjekovima jedan od glavnih izvora za dobivanje bačkra i srebra.

Pruga Centralne željeznice države Peru, koja prolazi između Lime i Oroya na visini od 5029 m, smatrala se je kod puštanja u promet god. 1893. jednim od svjetskih čuda. I danas je to najviša željeznička pruga na svijetu.

Glavni gorski lanac u Andama u tom predjelu je najuži. Udaljenost između grada Lima na obali Pacifika, i područja džungle u bazenu pritoka Amazonke na istoku, iznosi jedva 140 km. Prema sjeveru, međutim, opet se prostiru visoravni, a vrhovi planina naglo se uzdižu iz velikih gorskih masiva centralnog Perua. Ovi gorski lanci »Cordillera Oriental« nisu vulkanskog podrijetla, a izgrađeni su iz ledom pokrivenog granita sa obiljem kamenih tornjeva, provalija i glečera, skoro himalajskih razmjera. Među njima su dominirajući Cordillera Blanca, te gorski lanci Raura i Huagoruncho, kao i Cordillera de Huayhuash. Od ovih gorskih lanaca je Cordillera Blanca najširi i najpoznatiji. U tom predjelu se ističu mnogi planinski vrhovi, a naročito 6767 m visoki Huarascan, najviši vrh u državi Peru. Huarascan je u povijesti planinarstva zanimljiv, jer je to jedan od rijetkih visokih planinskih vrhova na koji se je kao prva uspela žena-planinar. Osvajač je bila Annie S. Peck, tada čuvena planinarka po svojoj vanrednoj izdržljivosti, iz grada Providence (Rhode Island), koja je kroz 9 mjeseci godišnje na koledžu Smith i sveučilištu Purdue predavala latinski, da bi ostala tri mjeseca provela u penjanju na vrhove Alpa, Meksika i Anda. A. Peck se je na planini Sorata u Boliviji uspela do visine od 6248 m. God. 1908., u starosti od preko 50 godina, ona se je ponovno uputila u Ande, te se je uspela na sjeverni od dvojnih vrhova planine Huarascan.

U planinskom području Cordillera Blanca bila je do god. 1932. vršena neznačajna planinarska djelatnost, sve dok velika grupa njemačkih planinara nije izvršila

isprljući naporno istraživanje u ovom predjelu. Uz ponovni uspon na planinu Huarascan, oni su se prvi uspeli na oko 20 planinskih vrhova visokih između 4880 i 6400 m, i u visini od 6096 m postavili najviši astronomski opservatorij na svijetu, na grebenu vrha snježne kape planine Hualcan. God. 1939. boravila je u tim predjelima druga ekspedicija njemačkih planinara, koja se uspela na Huarascan kao i na druge visoke planinske vrhove. U razdoblju poslijе rata ovaj planinski predjel postao je centar veće aktivnosti planinara raznih narodnosti.

Ostali gorski lanci u državi Peru nisu tako dobro poznati, a do nedavno nisu uopće bili istraživani. Na malen je broj planinskih vrhova »Raure« izvršen pokušaj uspona. Neosvojiv je i masiv Huagoruncho, koji se u glavnom sastoji iz 5749 m visoke istoimene planine. Međutim, Cordillera de Huayhuash je prije nekoliko godina bila poprište jednog od najljepših uspona u historiji savremenog planinarstva.

U predjelu ovog malenog, ali kompaktnog gorskog lanca od svega 24 km duljine, caruje 6636 m visoki vrh planine Yerupaya, poznat također pod nazivom »Carnicer« (mesar). Prvi pokušaj uspona izvršila je grupa njemačkih planinara, koja je vršila planinarska istraživanja u obližnjem gorskom lancu Cordillera Blanca. Međutim, njihov pokušaj uspona izjavio se je u visini od oko 600 m ispod samog vrha planine. Na sam vrh se je prva uspela grupa američkih planinara god. 1950. Što su osvojili vrh planine i vratili se živi natrag nemaju zahvaliti samo svojoj planinarskoj vještini i izdržljivosti, nego i sreći. Yerupaja se je pokazala za uspon jednom od najtežih i najopasnijih planina.

Ta grupa planinara bila je organizirana kao ekspedicija sveučilišta Harvard u Ande, iako su pojedini članovi ekspedicije dolazili iz raznih krajeva Sjed. država. Značajno je, da je svega jedan član ekspedicije bio stariji od 30 godina, a ipak ih je većina prošla visoku planinarsku specijalizaciju i školu odvažnih penjača, nazivajući često sami sebe »inženjerima uspona po stijenama«. Međutim, na planini Yerupaja nisu se penjali po stijenama nego po snijegu i ledu, i to u najopasnijim oblicima. Vrh planine je nevjerljivo strm, a bočne plohe te strmine svaki dan upijaju rastapajuće zrake tropskog sunca. Uz to su stijene i grebeni prave klopke uslijed čestih rušenja lavina i visičih streha od snijega i leda. Može se reći da se planinari nisu morali čuvati samo od opasnosti, da se s planine ne sruše u dubinu, nego i od isto toliko opasnosti da se planina ne sruši na njih, ili im se pod nogama tlo ne raspadne.

Usprkos tим opasnostima oni su lijepo napredovali, a vrijeme se na sreću nije pogoršavalo. Uspinjući se stazom koju su njemački planinari prije 14 godina bili istražili, oni su, sijekući u ledu stepenice, napinjući učvršćena užeta, povlačeći pomoću užeta opremu u vis, i postavljajući kampove u sve većoj visini, uspjeli da se usponu na ledenu klisuru na istočnoj strani planine. Nakon oko tri tjedna ovakvog rada oni su postavili svoj najviši kamp u visini od 6279 m, u blizini samog vrha. Međutim, iako ih nije zadesila nikakva nezgoda, visinska bolest (izraz u Andama je »soroche«), kao i druge boljetice toliko su ih izmučile, da su od cijele ekipe samo dvojica bili sposobni da nastave usponom. To su bili David Harrah sa sveučilišta Stanford i James C. Maxwell sa sveučilišta Harvard, obojici stari po 24 godine.

Pošto su proveli nekoliko dana u najvišem kampu i oni su imali svojih nepričnika, osobito sa nogama, koje su često bile blizu stanja smrzavanja. Međutim, oni nisu dozvolili da ih ova smetnja zadrži u dalnjem usponu. Dne 1. jula, nakon prethodna dva neuspjela pokušaja, oni su odlučno započeli usponom na vrh. Jedini mogući put do vrha vodio je duž bijelog ledene grebene do najviše točke, koja se je uzdizala još za nešto manje od 700 m iznad njih. Sam greben nije bio naročito strm, a na početku je bio prilično širok, ali je pod nogama popuštao poput šljunka. Znali su da ih polovina puta vodi preko snježnih streha, koje su visile nad zapadnom stranom grebena. To nije bila solidna podloga, ali pošto se je istočna strana grebena skoro okomito rušila u dubinu, to nisu imali drugog izbora, jer bi samo jedan pogrešan korak na grebenu mogao završiti po njih tragično.

Polako i oprežno oni su stopu po stopu napredovali prema vrhu. Uz greben nalazila se je u duljini od blizu 100 m pukotina glečera. Spustivši se u pukotinu u namjeri da po njenom dnu prevale ovih 100 m, osjetili su da im se snijeg pod nogama zlokobno mrvi. Brzo su se povratili na greben. Napokon su dospjeli do neke vrsti podnožja kamene piramide vrha, pa su mogli prvi put na kratkoj relaciji izvršiti uspon po čvrstoj stijeni. Poslije izvršenog uspona naišli su na greben, pokriven snijegom i ledom, koji se je polako uzdizao do samog najvišeg vrha, koji je bio uzak i pokriven ledom i snijegom, kako je Harrah kasnije izvjestio. Budući da su se nalazili tako blizu vrhu i na tako opasnom mjestu, mogli su tu točku na-

zvati vrhom. Smatrali su međutim, da polaganim napredovanjem, uz učvršćivanje, mogu prevaliti preostali dio puta do najviše točke.

Pokušali su i — uspjeli. U 17.30 sati oni su, jedan po jedan, kratko vrijeme nesigurno stajali na malom grebenu najvišeg vrha planine Yerupaja, boreći se protiv vrtoglavice.

Ali nekoliko minuta poslije...?

Spuštali su se oprezno niz greben, međusobno vezani užetom. Zaustavili su se na maloj platformi s koje se je Maxwell pripravljao da učini fotosnimak. Platforma, kako ju je Harrah opisao, bila je široka nešto preko 2 metra i izgledala je čvrsta, ali je postojala opasnost da se uruši u lavinu na istočnu stranu, ili da se kao streha otkine na zapadnu stranu grebena.

Dogodilo se je potonje. Bez ikakvog škripanja ili drugog znaka opomene, snijeg se je pod nogama Harraha urušio, a u idućem trenutku on je zaronio niz zapadnu strminu u ponor. Uže koje ga je vezalo uz Maxwella bilo je dugačko 36,5 metara, pa je cijelu dužinu užeta proletio zrakom. Međutim, baš ta duljina užeta ih je obolio spasilja, jer je Maxwell u tren oka uspio zabiti cepin u led na grebenu, omotati oko drška uže i zauzeti čvrst stav. Na njihovu sreću je pod njim izdržala snježna podloga, a isto tako i led u koji je cepin bio do drška zabijen. Tada je uslijedio strašni trzaj užeta, pa drugi slabiji, i još jedan treći. Opet na njihovu sreću uže je bilo najlonsko, pa je svojom elastičnošću donekle ublažilo oštرينju trzaja, jer bi od običnog užeta Harrah po svoj prilici bio prelomljen, a oštri trzaj bi Maxwella sigurno isčupao iz čvrstog stava.

Pad je bio zaustavljen, ali je dolje Harrah visio nad ponorom iznad glečera, dubokim preko 1200 m. Maxwell ga nije mogao izvući, a on sam nije mogao da dokuči izbočinu u boku planine. Morao se po užetu podići 3 metra, što je već samo po sebi zapanjujući pothvat, imajući na umu ono što je čas prije proživio. Na taj način dokučio je ledenu izbočinu, pa je sa tog uporišta u roku od 45 minuta mučnog i napornog uspinjanja po ledu uspio da savlada uspon na povratku do grebena.

Duševno potreseni a blizu stanja potpune fizičke iscrpljenosti, oni su započeli mučnim spuštanjem. Nekoliko minuta kasnije umalo da nije došlo do druge nezgode, kada je pod nogama Maxwella popustila snježna podloga. Međutim, on je u zadnjem trenu uspio da odskoči i time izbjegne pad. Uskoro zatim spustila se noć. Iako su nastavili sa spuštanjem sve do ponoći, nisu uspjeli doći do kampa, pa su ostatak noći proveli šćućureni u jednoj udubini u ledu. Ukrzo su ustanovili da im ovdje prijeti još veća opasnost od one u kojoj su se nalazili, jer su im se sada počele noge smrzavati, a dugim satima trljanja i zagrijavanja nisu uspjeli da u nogama uspostave normalnu cirkulaciju krvi. Dočekavši u takvom stanju jutro, oni su uspjeli otpuzati do kampa, u kojem su se 24 sata odmarali. Ali ovaj odmor im je bio od male koristi, jer im je sa nogama postajalo sve gore. Oticale su, pa su jedva mogli da navuku cipele. Kad su krenuli na povratak, jedva su bili u stanju da hramljajući nastave put. Kad su već bili blizu stanja potpune iscrpljenosti, prihvatali su ih na sreću njihovi drugovi iz ekspedicije, koji su im iz kampa pošli u susret, te su im pomogli da prevale preostali dio puta niz planinu.

Planina Yerupaja je osvojena, ali ne bez žrtve, jer je Harrah izgubio sve nožne prste, a Maxwell dijelove od tri prsta. Zanimljivo je napomenuti, da se je pothvat Yerupaja odigrao samo nekoliko tjedana poslije povratka ekspedicije francuskih alpinista na Annapurnu na drugom kraju svijeta. To je bila slična pobeda sa sličnim žrtvama. Da li su u ovim i sličnim slučajevima pobjede vrijedne podnesenih napora i žrtava pitanje je, o kojem će se razglasabati dok je planinā i ljudi.

Danas nastaje razdoblje »zračnog« planinarstva, a posve je sigurno da će planinarska aktivnost u predjelima visokih i udaljenih planina Andu postati življiva. Predstoji još težak i ogroman planinarski rad, jer su još neosvojeni brojni i visoki planinski vrhovi. Računa se da u samim peruaanskim Andama ima oko dvadeset neosvojenih planina visine od preko 6100 m, od kojih je većina uistinu »strašna», kao na primjer planine Jirishanca u lancu Cordillera de Huayhuash i Chacraraju u lancu Cordillera Blanca. Ovima se priključuje i nešto niža planina Huagoruncho, koja se smatra za uspon jednim od najtežih, još neosvojenih vrhova.

U toku sljedećih godina planinarstvo u Južnoj Americi će još dugo obuhvaćati uz tehniku syladavanja visine i uspona i elemente čistog istraživanja. Mnoga velika planinska područja još su i danas nedovoljno poznata, a broj neosvojenih planinskih vrhova danas još znatno premašuje broj planina na koje je uspon izvršen. Na potonje je uspon izvršen većinom samo jedamput, ili je izvršen samo jednim putem. Ande pružaju planinarima takve mogućnosti razvoja planinarske aktivnosti, koje premašuju jedino planine Centralne Azije.

Nesreća u stjeni Eigera

Eiger, vrh visok 3974 m, nalazi se u skupini Finsteraarhorn u Bernskim Alpama, jugozapadno od turističkog mjesta Gwindelwald.

Prvi uspon na njegov vrh izvršio je Englez Charles Barrington sa dva vodiča 1858. god. Priječenje ledenjaka Eiger izvršeno je 1859. godine. Jugozapadni greben svlađan je 1874., a južni 1875. godine. Istočni greben poznat pod imenom Mittelelegi pređen je u silazu 1885. god., a u usponu prepunjao je taj greben istom 1921. god. jedan Japanac u pratnji dvojice vodiča.

U okolini Eigera ima i viših vrhova (Mönch, Jungfrau, Schreckhorn, Wetterhorn), ali osobitu pažnju svih alpinista privlačila je njegova sjeverna stijena, visoka približno 1800 m. Dugo vremena bio je to najveći penjački problem u Centralnim Alpama. Postala je gotovo pojam nemogućnosti. Alpinisti su rješavali problem za problemom (Grand Jorasses, Sjeverna stijena Matterhorna, Cima Grande di Lavaredo), dok je Eiger stajao nepobijeden.

Mnogi iskusni penjači vraćali su se pobijedeni iz stijene i prije nego je konačno svlađana, sedam mladih ljudi ostavilo je u njoj živote. Švicarske vlasti stavile su zabranu uspona, službe spasavanja najavljuju odbijanje pomoći ubuduće stradalima u stijeni. Ništa nije pomoglo. Godine 1938. sastala su se u stijeni dva naveza i to jedan austrijski i jedan njemački, koji su ušli u stijenu bez dozvole. Udrživši se, zajedničkim naporom uspjeli su nakon što su proveli tri noći u stijeni, slaviti pobjedu prvenstvenog uspjeha. Junaci tog podviga bili su Anderl Heckmair, Wig-gerl Vörg, Fritz Kasperek i Heinrich Harrer.

Nakon Drugog svjetskog rata bilo je do sada nekoliko uspjelih penjanja u toj stijeni. Među pobjednicima su poznati Francuzi sa Annapurne Lachenal i Terray, te Švicarac Seiler. Daleko veći broj iznosili su neuspjeli pokušaji a i tragedije. Uvezši u račun i ovu posljednju u stijeni je stradalo životom svega (18) osamnaest ljudi. Stijena je mamila smjele penjače, ali i tražila svoje žrtve.

Nakon rata zbog učestalih nesreća, švicarske vlasti su ponovile svoju zabranu penjanja u toj stijeni.

Ove godine spremili su se u stijenu Eigera nakon duljih priprema Talijani Claudio Corti (29 g.) i Stefano Longhi (44 g.) iz mjesta Lecco u sjevernoj Italiji.

Proučivši dalekozorom stijenu, koja ima tri karakteristična snježišta, od kojih se najgorje naziva »Pauk«. U hotelu na ledenjaku podno stijene, čekali su povolno vrijeme za uspon.

3. VIII. još za mraka krenuli su prema stijeni. U svitanju dana započet je uspon i to u desnom dijelu stijene. Nisu se držali smjera Kasperek-Harrer već su tokom uspona počeli skretati ulijevo, t. j. prema sredini stijene. Napredovanje je bilo teško i postignuta visina relativno malena, a dan je bio pri kraju. Oko 19 sati počeli su spremati prvi bivak.

Drugog dana t. j. 4. VIII. nastavili su usponom. Tokom dana susreli su u stijeni njemački navez Günther Nothdurft (22 g.) iz Reutlingen i Franz Meyer (21 g.) iz Rottweilla. Ovaj navez tog dana za svitanja, ušao je u stijenu približno u smjeru Heckmair-Vörg. Sada su oba naveza prosljedila u pravcu prvog snježišta, no napredovanje bilo je sporo. Još uvjek nisu dosegli visinu, gdje su pobjednici Heckmair i drugovi nočili prvi put, a dan je bio na kraju. Došli su pod prvo snježište, te su počeli spremati prvi zajednički bivak, koji je počeo loše. Dok su namještali bivak, Nijemci se omaknula uprtnjača te kliznula niz stijenu u nepovrat. Klinovi za stijenu i led, te sva hrana, nalazili su se u njoj.

Zbijanje u stijeni praćeno je dalekozorom iz hotela Bellevue u Scheidegg. Vlasnik hotela Fritz Almen, nekada poznati planinar i skijaški as, koji dnevno dalekozorom promatra okolne vrhove i stijene Eigera, primijetio je tri siluete kako se kreću u pravcu prvog snježišta. U kretanju nije primijetio ništa zabrinjujućeg, te dalje nije promatrao.

5. VIII. oba naveza spojili su se u jedan od četvorice. Nijemci su za izgubljenu opremu i hranu ostali ovisni o Talijanima!

Nastavili su penjanjem u 4, 30 sati. Vodio je Corti, a slijedili su Meyer, Nothdurft i Longhi. Pravac penjanja je prvo snježište uz lijevu stranu klisura zvanih »Rote Fluh«.

Vrijeme se počelo kvariti, kiša i snijeg zatekli su penjače na prvom snježištu, ali oni su nastavili napredovanje cijelog dana kroz vodu i mokri snijeg. Dospjeli su podno drugog snježišta iznad stijena »Rote Fluh«, gdje su bivakirali treću noć na uskoj polici. Mjesta za sjedenje nije bilo, te su cijelu noć prostajali, mičući se, dok se voda slijevala preko stijene i kvasila im odjeću i obuću.

Almen je tokom dana promatrao stijenu i vidio usječene stepenice u prvom snježištu. Pomakavši dalekozor ugledao je četvoricu penjača. Kretali su se laganim korakom, promatrujući klisure i nepogodan izgled snijega, te tražili put. Cijelo prije podne promatrao je kretanje, koliko su dozvoljavali oblaci, koji su obavijali stijenu. Poslije podne promatrano nije više bilo moguće.

6. VIII. dakle četvrti dan, nakon teško provedene noći nastavili su usponom u 10,30 sati. Tog dana izvršili su prečenje uljevo preko drugog snježišta. Nijemci su počeli pokazivati prve tragove iscrpljenosti. Iznad snježišta podno klisure zvane »Gelbe Fluh« morali su ponoviti iskušenje prošle noći, t. j. bivakirati stojeci ili čučeti.

Iz doline su promatrani za vrijeme prečenja snježišta, te su se sada nalazili u polovici stijene.

7. VIII. nastavljeno je penjanje sa lijeve strane »Gelbe Fluh«. Svladavši uspon provode petu tešku noć u stijeni. Uspon je praćen dalekozorom punih 6 sati.

8. VIII. penjanje se nastavlja u vertikalnom smjeru, za razliku od prvih penjača, koji su iznad »Gelbe Fluh« traverzirali udesno na dno trećeg snježišta, zvanog »Pauk«. Očito je bila namjera izvršiti traverzu udesno na vrh snježišta »Pauk«. (Kasnije se ova pretpostavka pokazala točnom.) Svladali su relativno malu visinu i pred skretanjem u traversu, bili su prisiljeni na svoj šesti bivak.

Iz daljine je nastavljeno promatranje, ali zabrinutost je rasla. Davno se je pronio glas o penjačima u stijeni. Stotinu gostiju promatrao je iz doline njihove napore. Tog dana stigao je iz Interlakena Svicarac Robert Seiler, zanimanjem bravari, koji je 1950. god. prepenjao ovu stijenu zajedno s još trojicom zemljaka. Seiler koji je član službe spasavanja, video je po kretanje penjača, da su u opasnosti i zatražio od svojih drugova pružanje pomoći. Kada su službeni vodiči iz Grindelwalda odbili organizirati pomoći, (pod njihovu teritorijalnu nadležnost spada Eiger) poslao je brzojave njemačkom i austrijskom planinarskom društvu. Svi su bili uvjereni, da su penjači Nijemci i Austrijanci. Poslije podne uzletio je poznati alpski pilot Hermann Geiger i izviđao stijenu. Video je svu četvoricu i javio, da ostavljaju utisak dobrog stanja.

9. VIII. započelo je priječenje udesno spram istočnog dijela snježišta »Pauk«. U vodstvu bio je Corti. Nakon nekog vremena, čula su prva trojica povike Longhia, koji je bio posljednji. Dobio je napadaj straha. Jak potez užeta izbacio bi ih iz stajališta, međutim bili su dobro osigurani. Longhia se više nije vidjelo, kliznuo je iz stajališta niz stijenu i pao oko 15 metara niže, na usku, koso ležeću polici. Promuklo je odgovorio, da je ranjen i da neće nastaviti uspon. Corti je spustio njegovu uprtnjaču u kojoj je bila sva preostala hrana i šator. Nijemci su mu spustili još jedno uže za osiguranje, koje su zabilili u stijenu. Još nekoliko povika ohrabrenja i ostala trojica krenuše dalje.

Prešavši snježište »Pauk« u najgornjem dijelu skreću već utvrđenim pravcem spram izlaza na istočnom grebenu ispod samog vrha. Kasno poslije podne kamenje je povrijedilo Cortiju glavu, koji je tada počeo gubiti snagu i nije htio krenuti dalje. Nijemci su mu povezali glavu i ostavili svoj šator, te nastavili dalje, jer se je vrijeme ponovo pogoršavalo. Corti je ostao na uskoj polici i provodio svoju sedmu noć u stijeni, koju je ponovo zahvatila olujna mečava.

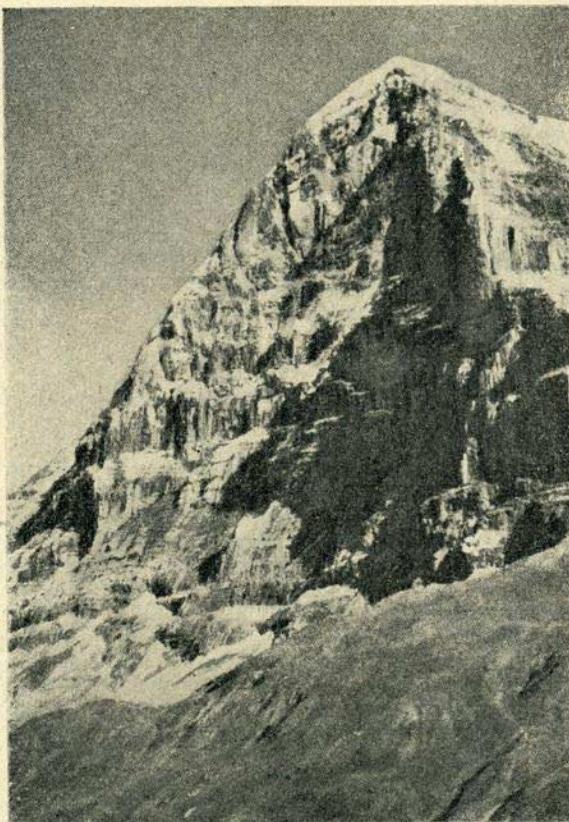
Kretanje penjača pratilo je Almen i opazio, kako je jedan zaostao (Longhi) a ostali pokušavaju sa napredovanjem. Pilot Geiger je ponovno uzletio, da izviđi stanje u stijeni. Penjači su živahno mahali a Longhi je davao znakovne komadom crvene tkanine.

U međuvremenu su se počele odvijati pripreme za spasavanje. Iz Münchena stiglo je devet alpinista članova bavarskog Crvenog križa. Među njima i Ludwig Gramminger, penjački vodič, koji je donio specijalni kolotur izrađen za ovakve svrhe. Iz Gründelwalda došlo je osam Poljaka, koji su ponudili svoju pomoći. Došao je također Francuz Lionel Terray u pratnji holandskog geologa Tom de Booya. Iz Thuna i Biela stiglo je posebnim vlakom 28 švicarskih alpinista.

Spasavanje je započelo 9. VIII., kada je 30 Švicaraca natovarenih užetima, koloturima, opremom za bivakiranje, čeličnim užetima i ostalom spremom krenulo put vrha. Terray i de Booy krenuli su čiva sata kasnije i izabrali sjevero-zapadnu trasu

za razliku od Švicaraca, koji su išli zapadnim pravcem. Krećući se brzo i okretno stigli su prvi na vrh (Terray i de Booy su uvježban par, jer Terray već nekoliko godina prati de Booya na njegovim istraživanjima), te su odmah započeli izviđanja. Dva sata iza njih stiglo je osam švicaraca pod vodstvom Seilera. Ostala 22 su znatno zaostala, te je vođa Friedli naredio povratak. Prva grupa noćila je na vrhu.

Za vrijeme duge vjetrovite noći, dva čovjeka (Corti i Longhi) očajno su se borili za život, dršćući na svojim skromnim sjedištima. Nijemcima se je zameo svaki trag, nakon što su ostavili Cortia.

Sjeverna stijena Eigera

10. VIII. ponovo su krenuli Švicarci na vrh, praćeni dvojicom Talijana koji su stigli iz Lecca. Pošli su trasom Terraya i u 16 sati stigli na vrh. Uskoro za njima došlo je 9 Nijemaca iz Münchena i 8 Poljaka. Ukupno se na vrhu našao 51 spasavalac.

Odmah se pristupilo radu. Oko 35 m ispod vrha uređen je bivak, iskopani su jarnici, koji će štititi ljudе od vjetra i služiti kao prolaz za vrijeme spasavanja, za vodenje uzeta i čelične žice.

Sav rad promatran je iz doline dalekozorom, a Almen bio je malom radio-stanicom povezan sa grupom na vrhu.

U 18 sati pokušao se je Seiler unatoč velike hladnoće spustiti do iznemoglih penjača (oko 150 m ispod izlaza). Spuštanje nije uspjelo, jer se prema obavijesti Almena, penjač Corti nalazio oko 75 m udesno. Zadržavši se dugo u stijeni počeli su mu se smrzavati prsti na nogama, pa se morao popeti natrag i odmah spustiti u dolinu. Oko 19 sati spustio se je Friedli, također bez uspjeha, jer nije našao Cortia.

11. VIII. u 8,15 sati započeo je spuštanjem Alfred Hellepart iz Münchena. Čelična žica polako je otpušтana, a Hellepart je držao pravac prema uputama, koje je primao putem malog radio aparata, smještenog na ledima. Upute je davao iz doline Almen, koji je sjedio za dalekozorom. U 8,35 sati stigao je do Cortia. Našao ga iznemoglog i pružio mu čokoladu, što je bila prva hrana nakon 60 sati. Spuštena je još jedna čelična žica radi osiguranja. U 9,30 sati Hellepart premješta radio na prsa i počinje spremati Cortia. Obavivši sve pripreme, natovario je Cortia pomoću sjedišta za spasavanje, zajedno sa njegovom uprtnjačom na svoja leđa. U 10,30 sati dao je znak ekipi na vrhu, da se započne sa izvlačenjem. Uspinjanje je teško polako, korak po korak i trajalo je satima. U međuvremenu tragalo se posebno za Longhijem i za Nijemcima, ali bez uspjeha. Kada se je Terray htio još jednom spustiti, zatajila je radio-stanica na vrhu.

Konačno je u 15,15 Corti iznešen na vrh, koji je već bio u oblacima. Sat kasnije započela je oluja, te je vođa spasavanja Friedli naredio prekid i otpremanje Cortia u dolinu.

Oko 17,20 oluja se počela stišavati i iz doline dalekozorom vidjeli su nesretnog Longhia sa ispruženim rukama i licem u visinu, kao da kretnjama traži konac svojih muka. Stijenu je opet zakrio oblak.

Sutradan 12. VIII. u 7 sati dalekozorima promatram je Longhi. Nije se više nalazio na polici, nego je visio oko 5 m niže na užetu. Geiger uzlijeće još jednom i nalazi Longhia nepomičnog, okrenutog licem, rukama i nogama spram dubine. Muke su dovršene, bio je mrtav. Spasiti se je mogao samo lješ, jer je život prestao.

H. B.

Povodom nesreće u Sjevernoj stijeni Eigera

Švicarski časopis »Die Alpen«, u broju 9-septembar 1957. donio je između ostalog materijala o nesreći u Eigeru također i slijedeće konstatacije:

»Dnevna štampa stvorila je senzaciju ne samo od uspona na planine nego i od specijalnih akcija za spasavanje na Mont Blancu i Eigeru. To se nije smjelo dogoditi. Nesreća u planinama i tragediju koju ona u sebi krije, trebalo je primiti sa tihom sućuti, a ne od nje stvarati senzacionalne članke u dnevnoj štampi.

Nesreća u sjevernoj stijeni Eigeru postala je drama, koja se — nadamo se — ne će pretvoriti u tragediju za preživjele. Neka nam ova nesreća posluži za pouku: da se planinari kao i ekipi za spasavanje osiguraju i snabdiju potrebnom opremom, te da imaju na raspolaganju ljuče, koji će moći u slučaju potrebe poduzeti akciju za spasavanje i na najtežem terenu. A planinar neka uvijek ima dovolino poštovanja prema planini kao i osjećaj odgovornosti za svoje partnere, kolikogod bila velika njegova ambicija i želja za pustolovinama.«

U namjeri, da našu planinarsku javnost temeljitije informiramo o ovoj nesreći, kao i o problemu vršenja uspona u sjevernoj stijeni Eigeru, donosimo u prevodu dva zanimljiva članka, koja je objavio službeni list SAC (Alpinističko društvo Švicarske) »Die Alpen« — broj 9—1957.

Izvještaj šefa Gorske službe spasavanja u Blümlisalpu

»U petak dne 9. augusta oko 10 sati telefonirao je iz Berna novinar P. W. Bonnot, te je zatražio čelično uže sa opremom za pružanje pomoći četvorici planinara, koje su već unazad 5—6 dana promatrali na sjevernoj stijeni Eigeru. Razni promatrači ustanovili su nedvojbeno da je jedan planinar od četvrtka ostavljen na mjestu bivakiranja, dok su ostala trojica uspjeli da se uspnu još samo malo više uz stijenu.

Oko 11,30 sati telefonirao je i Seiler iz Böningena te je zatražio izdavanje opreme za spasavanje za istu svrhu. Istovremeno su autom iz Berna stigli Bonnot i jedan drugi novinar sa namjerom da preuzmu čelično uže sa opremom. Nije bilo jasno da li ovo vrše po nalogu Službe spasavanja ili Roberta Seilera. Ispostavilo se je međutim da niti jedan od njih nije znao rukovati sa opremom za čelično uže te sam smatrao neodgovornim da opremu bez dalnjega izručim.

Nešto poslije 12 sati upitao sam telefonski stanicu za spasavanje Grindelwald šta oni kane poduzeti. Gospoda Balmer dala je na moj upit vrlo određen odgovor, rečavši da je njezin suprug rekao »da Grindelwald ne će ništa poduzeti, jer je nemoguće tamo gore nešto učiniti.«

Pošto je Robert Seiler insistirao da se čelično uže sa opremom dopremi u Interlaken, odakle bi otpremu dalje izvršio glečerski pilot Geiger, te sam Bonnotu i njegovom pratiocu izdao opremu i uže uz uvjet, da se za posluživanje zatraži ospobljeni osoblje iz baze depot-a Thun. Seiler mi je istodobno obećao da će me telefonski obavještavati o dalnjem toku događaja.

Alarmirao sam smjesta jednu ekipu ljudi iz baze depot-a Thun, pojačanu sa ljudstvom Stanice za spasavanje Thun, koji su bili opremljeni sa potrebnom opremom, uključujući radio-opremu i dr. Budući da do 15 sati Seiler nije telefonirao, odlučio sam se na poduzimanje akcije te sam izdao nalog momčadi da otpotuje u Interlaken. Tamo se je ispostavilo da je Seiler sa svojim drugovima iz Biela već otpotovao, i da je sa sobom ponio opremu sa užetom kao i vreću sa medicinskom opremom, koju sam ja bio naručio. Naša kolona od 21 čovjeka stigla ih je u Lauterbrunenu, gdje smo se upravo još dospjeli ukrcati na zadnji vlač prema stanici Kleine Scheidegg. Za vrijeme kratke vožnje do stanice Wengen morali smo stvoriti odluku da li ćemo željeznicom putovati do stanice Eigergletscher ili do stanice Jungfraujoch. Budući da je vladalo vrlo loše vrijeme pa su bile nabačene sumnje u pogledu puta uz zapadnu stijenu (zasipavanje kamenjem, opasnost od lavina kao i velika visinska razlika), to sam odlučio da stazom od stanice Jungfraujoch preko Mönchsjocha izvršimo uspon na Eiger. Iako je ova staza u tehničkom pogledu teža, ona nam se je sada činila sigurnijom. U 23 sata smo stigli na stanicu Jungfraujoch. Usput smo još jednom telefonski upitali stanicu za spasavanje u Grindelwaldu, ali smo ponovo primili isti negativan odgovor.

Dne 10. augusta u 2 sata u jutro krenuli smo sa stanice Jungfraujoch. Vrijeme se bilo sasvim neočekivano promjenilo. Hladna bura sa sjeverozapada rastjerala je oblake, ali je prouzročila pad temperature. Naša staza uspona se uslijed toga zaledila. Pod ovim uvjetima bi staza preko zapadne stijene bila za uspon svakako povoljnija. No usprkos tome stiglo je na vrh Eigera 12 ljudi sa mnogo tehničkog materijala i vrećom sa medicinskom opremom, prva grupa već oko 10 sati. Budući da je prelaz preko spajnog grebena kod Eigerjocha uslijed nastale bure bio opasan, to su se ostali (9 ljudi) morali vratiti, da na Eigergletscher prođu preko Jungfraujocha.

Na vrhu Egiera već nas je čekao Lionel Terray sa svojim holandskim pratiocem. Najprije smo na grebenu postavili neku vrst zaštite od vjetra. Potom smo istražili i pripravili sidrište za čelično uže. Pri tome smo morali probiti led na grebenu. Vjetar nam je nemilice šibao u lice usitnjeni led.

Nakon što je sidrište bilo pripravljeno započeli smo radom na učvršćivanju čeličnog užeta. Ovaj je posao bio otežan uslijed lošeg stijenja, pa smo se morali neprestano osiguravati. U međuvremenu je na vrh bio dopremljen i radioprijemnik-odašiljač tako da smo mogli uspostaviti radiovezu sa Eigergletscherom i osmatračnicom Kleine Scheidegg. Javili su nam da se na usponu na vrh nalazi jedna kolona gorske straže iz Münchena kao i grupa planinara iz Poljske.

U 16 sati smo bili sa radom tako daleko, da smo po čeličnom užetu spustili Seilera na rekognosciranje. Kada je nakon 120 metara imao povoljan pregled ustavio je, da smo se nalazili previše zapadno. Nakon što smo ga izvukli, Seiler se je s nama pozdravio te je sa svoja tri druga krenuo prema Eigergletscheru.

Smjesta smo za oko 60 m istočnije pripravili novo sidrište. Bilo je neophodno potrebno da se po čeličnom užetu spustimo točno iznad unesrećenih planinara, jer ne bi smjeli riskirati njihanje čeličnog užeta. U 19.30 sati bio je i taj rad završen, pa su mene spustili oko 140 m u dubinu. Bio sam opremljen radijom. Na jednoj izbočini klisure iznad »Pauka« imao sam dobar pregled te sam se pomoću radioveze sa stanicom Scheidegg morao orijentirati o položaju »crvenog šatora«, kojeg sa ovog položaja nisam mogao vidjeti.

Na moje povike dobivao sam odgovor iz pravca okomito ispod mene. Dao sam se opet izvući te sam razmišljao da li možemo još nešto poduzeti.

Od 17 sati do u noć su na vrh stizavali ljudi Gorske straže iz Münchena i Poljaci. Svi su bili jako umorni te su odmah počeli sa postavljanjem bivaka. Sada smo ukupno imali dovoljno materijala da se po užetu spustimo do »crvenog šatora«. Ali nismo mogli preuzeti na sebe odgovornost da u nastupu večernjeg sumraka započemo akciju bez radio-podrske iz Scheidegga, bez dovoljno pripravljenog užeta za izvlačenje i konačno sa premorenim ljudima.

Nijemci, Poljaci, Francuzi kao i još dva pridošla Talijana bili su opskrbljeni dovoljnom količinom opreme za bivakiranje. Zajedničkim zalaganjem smo u grebenu izgradili pogodne duplje za bivakiranje. Za nas Švicarce je položaj bio teži, jer naša željno očekivana oprema za bivakiranje nije bila dopremljena na vrh. Previše smo bili umorni a da bismo priredili topao obrok hrane, iako već satima nismo ništa jeli. Nismo ni imali teka da nešto pojedemo. Stisnuli smo se stoga jedan uz drugoga na uskoj strehi ispod dviju vreća za spavanje.

Tako je protekao 10. august za kojeg se je kasnije tvrdilo da smo ga bes ciljno utrošili. Ako je koji dan bio beskorisno utrošen, onda je to bio četvrtak 8. augusta, kada se je već znalo da se planinari nalaze u krajnjoj nuždi i da su Longhia ostavili ispod sebe. Tada je trebalo nešto poduzeti, pa smo prema tome zakašnili za jedan dan.

Konačno je osvanulo sivo jutro 11. augusta. Ustali smo i malo smo progibali ukočene udove, te smo priredili topao zajutrak. Sad smo već bili toliko odmoreni da smo imali volje da nešto pojedemo. Kako li su četvorica planinara proveli noć u stijeni? Da li su još živi?

Pripravili smo odlučno spuštanje po čeličnom užetu. Ubrzo smo se dogovorili da će se spustiti jedan planinar iz Münchena, jer smo pretpostavljali da se ova Nijemca, Maier i Nothdurft sa jednim Talijanom nalaze u bivaku. Opremili smo stoga Hellsparta iz Münchena sa radioopremom i sjedištem »Gramminger« te smo ga oko 8 sati spustili niz stijenu. Prvih 100 m smo ga spustili brzo, nastavili smo drugo klupko i spojili ova užeta spojnim dijelovima. Uskoro smo nadodali i trećih 100 m užeta. Mjesto za popuštanje užeta na grebenu bilo je sa Hellspartom u stalnoj radijevi, jer nismo vidjeli gdje se on nalazi. Konačno smo odozgo primili vijest da je Hellspart stigao do Talijana Cortia, ali da se potonji nalazi u jednom pokrajnjem »kuloaru«. Morali smo Hellsparta podignuti za kojih 50 m da bi mogao ući u »kuloar« u kojem se je Corti nalazio.

Kao pomoć za izvršenje ovog manevra uzeli smo i uže na čekrk kojeg su planinari iz Münchena u međuvremenu bili postavili. Ali su se moja pobojavanja nažalost obistinala: ovim čekrkom sve se odvija prepologano. Odmah smo stoga premjestili uže te smo Hellsparta u izravnom potezu vulkli u visinu. Međutim nam je radijom opet stigla obavijest da ga spustimo. Stigao je do Cortia, te ga je nakon izvjesnih poteškoća smjestio na sjedalo »Gramminger«.

U međuvremenu ekipa na vrhu nije bila besposlena, nego je od vrha do sidrišta za spuštanje užeta prosiekla brazdu te ju je osigurala ogradom od planinarskog užeta. Kod stijene na vrhu je ukotvila drugu kočnicu (Bremsscheibe), a čelični kabel kod mjesa za spuštanje postavila je na premotač (Umlenkrolle) te je kabel spomenutom brazdom dovela do kočnice.

Napornim radom čelično je uže bilo na etape izvučeno. Poslije dvije trećine puta javio je Hellspart radiom da mu se čini, da se je Corti onesvijestio. Momčad za izvlačenje pojačala je nato svoj tempo rada te je nakon oko jednog sata Hellspart sa svojim teretom bio izvučen na greben. Bio je potpuno iscrpljen. Bilo je 11.30 sati.

Odmah smo Cortia odvezali i položili u veću šupljinu bivaka, koju smo već prije bili pripravili. Noge su mu bili ukočene te je izgledalo da su promrzle. Stoga smo odmah pomoću masaže pokušali da mu u nogama oživimo cirkulaciju krvi. Istovremeno smo mu ubrizgali Coramin i dali mu druge lijekove koje smo imali na raspolaganju. Nakon izvjesnog vremena bio se je u toliko oporavio, da je mogao popiti topao napitak.

U međuvremenu je Lionnel Terray bio opremljen i spušten niz stijenu. Pretpostavljali smo da je Corti izvršio dio uspona sam, te da stoga treba obojicu Nijemaca tražili ispod mjesa na kojem se je nalazio Corti. Nakon što smo spustili Terraya za oko 250 m pokvario se iznenada radio uređaj bez kojeg ne smijemo vršiti spuštanje niti za jedan metar. Nastojali smo svim silama da čim prije uklonimo zastoj. Nažalost su naša nastojanja ostala bezuspješna, pa smo Terrava opet morali izvući. On nam je saopćio da je imao potpuni pregled sve do »Pauka«, i da nije opazio nikakvog traga dvojici Nijemaca.

U međuvremenu se je Corti bio toliko oporavio da je mogao odgovarati na naša pitanja. Ispostavilo se je da su Nijemci već u petak u jutro napustili bivak kod »crvenog šatora« sa ciljem da nastave istraživanjem izlazne staze sa stijene. Time je za nas bio ovaj zadatak riješen, pa smo se posvetili spasavanju Longhia. Morali

smo oko 120 m istočnije na grebenu još jednom postaviti sidrište i sav materijal prenijeti na to mjesto. Ovo nam je oduzelo mnogo vremena zbog nepovoljnih uvjeta na grebenu.

Nešto poslije 15 sati započeli smo sa otpremom Cortia. Münchenski kao i poljski planinari te Lionel Terray i ova Talijana, preuzeli su izvršenje ovog zadatka. Mi Švicarci smo započeli sa radom na novom sidrištu ali oko 16 sati smo uvidjeli da je zbog nevremena koje je dolazilo, nemoguće dalje raditi. Odlučili smo stoga da materijal pohranimo i da se spustimo na Eigergletscher.

Uskoro smo sustigli transport Cortia te smo ustanovili da se transport vrlo polagano kreće. Usljed snijega i leda ovi premoreni ljudi imali su i sa sobom doista poteškoća, jer nisu bili navikli na ovakav teren.

Na zapadnom grebenu, u visini od oko 3600 m, uspostavili smo dovikivanjem vezu sa Longhiem, te smo ustanovili da se nalazi u srazmjerne dobroj kondiciji.

Preuzeli smo Cortia i stigli na visinu od oko 3400 m. Nevrijeme koje je u međuvremenu zavladalo, kao i nastala noć, prisilili su nas da prekinemo silaženjem, te da se pripravimo za bivakiranje.

Još tokom noći mi smo Švicarci odlučili, iako teška srca, da se spustimo na Eigergletscher te da napustimo ostale unesrećene planinare.

U Eigergletscheru je u međuvremenu bila formirana jedna ekipa za spasavanje, pa nas je na visini od oko 2800 m susreo Karl Schlunegger sa sedmoricom ljudi. Ugovorili smo da oni slijedećeg dana preuzmu prenošenje Cortia. Ekipa za spasavanje je na to nastavila usponom, a mismo u 23 sata, sasvim promočeni, stigli na stanicu Eigergletscher.

Dne 12. augusta u 6 sati ujutro promatrali smo ekipu koja se je nalazila na usponu. Bili smo zaposleni organizacijom spašavanja Longhia. Uto je od stанице Kleine Scheidegg telefonom bilo dojavljeno da Longhi visi mrtav na užetima, te da prema tome nije izdržao buru u noći. Ovu vijest je kratko zatim potvrdio pilot Saegesser Alpar.

Pošli smo ponovo na uspon da pomognemo kod prenošenja Cortia. Stigli smo ekipu oko 9 sati na visini od oko 3000 m na mjestu doručkovanja. Pošto su uz nosiljku bili samo drugovi iz Münchena i Biela, a nitko od kolone gorskih vodiča, to smo opet sami preuzeli prenošenje. Preko slijedećih stepeništa klisura radije smo koristili čelično uže, jedno s razloga veće sigurnosti, a drugo da štedimo ljuđe. Za vrijeme vršenja ovih priprema cijela se je momčad, kao i ranjenik, obilno opskribila hranom i toplim napitcima, jer su se na svima još vidjele posljedice lošeg bivakiranja.

Oko 16 sati je kolona stigla na stanicu Eigergletscher, gdje je ubrzo zatim Corti otpremljen specijalnim vlakom u Lauterbrunnen, odašle je odmah prevezen autom u bolnicu u Interlakenu. Sve ekipe za spašavanje krenule su na povratak svojim kućama.

Dne 18. augusta sa 15 drugova izvršio sam prenos materijala u težini od oko 200 kg. koji je bio ostao na Eigeru.

Pri zaključku bih još spomenuo, da smatram da bi spašavanje Cortia bez primjene čeličnog užeta bilo nemoguće izvesti. Ali za izvršenje zadatka ove vrste moraju spašavaoci biti potpuno upućeni u rukovanje opremom, a što je najvažnije planinari se moraju potpuno osloniti na drugove koji iznad njih rukuju opremom. Uz to još ljudi moraju koješta drugo poznavati, pa se za to u bazi depot-a Thun posebno obučavaju.

Bilo je doduše planirano da baza depot-a Thun surađuje samo u zajednici sa nadležnim stanicama za spašavanje. Naročito želim što u slučaju sjeverne stijene nije došlo do takve suradnje. Međutim, ja sam učinio sve što je bilo u mojoj moći da do takve suradnje dođe.

Na ovom mjestu bih želio da se sručno zahvalim svim dobrovoljnim pomagačima na Eigeru, jer se samo sa najboljom skupnom suradnjom mogu riješiti zadaci ove vrste. Ta je suradnja bila ostvarena na najljepši način, jer su se ljudi od šest nacija bili jednodušno složili i cijelu akciju bez ikakvih upadica ili incidenta proveli u najboljem sporazumu. Bio je to lijep primjer međunarodne suradnje. Činjenica da je akcija uspjela samo djelomično — stvar je više sile.

Sef gorske službe spašavanja

Sekcije Blümlisalp Thun:

Erich Friedli.

Osrt na uspone u Sjevernoj stijeni Eigera

U vezi s tragičnim dogadjajem koji se ovoga ljeta odigrao na sjevernoj stijeni Eigera, izbilo je na površinu nekoliko pitanja pravne naravi o smjelosti, dužnosti pružanja pomoći, te dapače o jednoj novoj »zabranji pristupa«.

Dr. Werner Zuppinger je u svojoj »Zuriškoj disertaciji« (izdanje P. G. Keller, Winterthur, 1956.) pisao o opsežnom pitanju »zaštite od samog sebe« u pravosudu policije (W. Z. je član sekcije Uto SAC) te je pri tome dotaknuo i pitanje sjeverne stijene. Prema tretiranju slučaja u pogledu policijskih mjera sigurnosti za zaštitu gledalaca kod prikazivanja opasnih cirkuskih atrakcija od strane artista, Werner Zuppinger naglašuje:

»Rečeno vrijedi i za držanje policije kod športskih priredaba bez obzira da li se radi o amaterima ili profesionalcima. Neke vrste sportova uključuju visoki stupanj mogućnosti samoozlijedenja, kao na primjer boksanje, priredbe rvanja slobodnog stila, skijaški skokovi, trke svih vrsta. Policija mora bdjeti nad sigurnošću publike, a u njihovu brigu ne spada briga za zaštitu učesnika od opasnosti koje im prijete od izvršenja njihovog potvhvata. Organi policije će se na primjer kod jedne autotreke osvjeđočiti da li postoji dovoljan broj ograda za zaštitu publike, a neoprezni gledaoci se sa trkaće staze odstranjuju. Potonja mjera ne služi samo za zaštitu publike kojoj pripadaju neoprezni pojedinci, jer treba zaštiti i trkače za koje neodgovorno držanje publike predstavlja opasnost koja im prijeti izvana. Za opasnosti koje proizlaze iz samih pothvata natjecatelja policija ne mora da vodi brigu.«

Prema liberalnom shvaćanju izgleda da je neodrživa »Zabrana uspona na sjevernu stijenu Eigera«, koju je izdao god. 1936. Vladin savjet Berna. Vladin savjetnik je ovu zabranu opravdao zaštićivanjem gorskih vodiča, koji su prisiljeni da se kod nesretnih slučajeva izvrgavaju velikim opasnostima da bi spasili unesrećenike. Pitanje je da li se ovakvo opravdanje može braniti. Član 25. Pravilnika za gorske vodiče i nosače u kantonu Bern, od 30. VII. 1914., odreduje: »Kod nesretnih slučajeva u planinama obavezni su svi gorski vodiči i nosači u mjestu da se uvrste u potrebne pomoćne kolone za traženje i spasavanje unesrećenika.« Ništa nije rečeno o opsegu obaveze spasavanja. Prema tome i ovdje vrijede posve razumljive granice obaveze pružanja pomoći. Može se tražiti samo takva pomoć, koja se prema prilikama može pružiti. U ovom pogledu mogu na iksusne profesionalne gorske vodiče biti postavljeni veći zahtjevi nego na prosječne planinare. Međutim, zahtjev za pružanje pomoći koja bi ozbiljno ugrozila život ili zdravlje spasavalača ne može se pravno obrazložiti. Ne može se niti pretpostaviti da bi itko tražio pružanje ovakve pomoći. Konačno bi za zaštitu vodiča bilo dovoljno postavljanje pružanja pomoći na stijeni Eigera na potpuno slobodnoj osnovi, skopčanoj sa opomenom glede daljnjih pokušaja uspona. Policija se mora graničiti na poduzimanje »potrebnih« mjera za oticanjanje opasnosti. Na apsolutnu zabranu pristupa moglo bi se pomisliti samo kao na mjeru za zaštitu samih planinara, pa stoga nije na mjestu. Vladin savjetnik u Bernu nije stoga u novije vrijeme ni pomicao na obnavljanje zabrane, nego što više na objavljuvanje jedne opomene i na formiranje jedne specijalne grupe spašavaoca, koja bi na sektoru sjeverne stijene vršila spasavanje i kojoj bi se stavio na raspolaganje sav potreban materijal, kao i oprema za spasavanje.

Problem sjeverne stijene s jedne je strane »tehnički«, a s druge »psihološki«.

Albert Egger, vođa švicarske ekspedicije na Everest god. 1956., ukazao je na tehničke probleme koje sjeverna stijena Eigera postavlja na alpiniste i na ekipu za spasavanje (»Sport«, Zürich, 19. VIII. 1957.). Iz njega citiramo:

»... Cijela stijena je jako raspucana. Puškotine, »kamini« i žlijebovi mogli bi prigodimice olakšati savladavanje strmih stepenica, ali oni tvore u prvom redu brazde kojima se ruši kamenje, led i lavine.«

U grupi Civetta, u Mont Blancu i u drugim područjima postoje mnogobrojne zidine stijena, koje su dapače i strmije od stijene Eigera. Od ovih stijena pojedine se mogu savladati sa više duljina užeta i samo pomoću klinova za stijene, drvenih klinova, ljestava od užeta, kao i dizala od užeta (»Seilzug«). Sjeverna stijena »Torre di Valgrande«, preko koje je prelaz prvi put bio izvršen god. 1939., odlikovala se je 120 m visokim prevjesom sa 4 metra stršecom strehom (nadstrešnicom), a 1000 m visoka zapadna stijena »Dru«, koja je tek god. 1952. savladana šestodnevnim, najnapornijim penjačkim radom, može se preko jednog 175 m dugog sektora preći samo

uz pomoći i uz primjenu svih savremenih pomoćnih sredstava, među njima i svrdlo za bušenje stijene. Ovim i sličnim stazama uspona priznaje se šesti stupanj težine, na francuski A II (artificiel). Staza uspona preko sjeverne stijene Eigera izbjegava mesta težine šestog stupnja, čime nije rečeno da prečnica »Hinterstoesser«, te »Das Bügeleisen« (»pegla«) kao i druga mesta ne stavljaju na penjače zahtjeve za primjenu najvećeg penjačkog znanja. Stijena Eiger ostaje usprkos tome jedna od najvećih i najtežih zapreka u Alpama koja je ikad savladana, jer sa svojih 160 m tvori daleko veću visinsku razliku od većine ostalih stijena, kao i stoga što je to normalno zaledena stijena sa stepenicama od kamenja, a nije stijena od kamena sa površinama leda.

Zapreke snijega i leda prisiljavaju na upotrebu dereza. Umjesto da se kreće sa pogodnjim cipelama sa gumenim potplatama penjač mora da savlada teške sektore uspona po stijenama, kao skliske plohe i okomite stijene sa cipelama na koje su pričvršćene dereze. Uslijed toga zakoračivanje postaje na stijenama nesigurnije, a napredovanje polaganije. Ili se moraju kod svake promjene terena između leda i stijene skinuti dereze te ih pohraniti u naprtnjači, da ih se kod slijedeće promjene opet iz naprtnjače izvadi, što je opet skopčano sa velikim gubitkom vremena. U cijelom luku Alpa jedva da se može naći staza na kojoj se stijene tako često izmjenjuju sa ledom kao baš ovdje. Mnoge, dapače većina staza, vodi na svojim najtežim dijelovima preko glečerskog snijega i leda ili preko stijena. Radi toga za vršenje uspona uz sjevernu stijenu treba ponijeti potpunu opremu za uspon po stijeni, a isto tako i potpunu opremu za uspon po ledu.

Polja glečerskog snijega i leda mogu doduše pod povoljnim uvjetima jako olakšati uspon, i to u slučajevima kada je snijeg sa tlom čvrsto spojen i pruža čvrstu podlogu. Ona uz to nisu nikada tako strma kao stijene, a u njih se mogu usjeći pogodne stepenice za uporišta i odmaranje.

Nažalost ova polja imaju i svoje manjakavosti. Za toplijih vremenskih prilika snijeg i led se otapaju te bujice i zasipavanje kamenjem čine stazu opasnom. Kod slijedećeg zahlađenja smrzava se voda na stijenama, pa one dobivaju glatku prešvlaku, ledenu ocaklinu, a pukotine i kamini punе se ledom. To na nekim mjestima ne bi bilo od naročitog značenja. Međutim, tanki sloj leda često je vrlo krhak, pa se kod zabadanja cepina mogu dijelovi odlomiti, a osiguravanje pomoću cepina nije moguće izvršiti, jer površina nigdje ne pruža čvrsto uporište. Takvi uvjeti su osjetljivi i opasni te zahtjevaju i na lakšim turama velik utrošak vremena. Međutim, u pravilu ova ledena ocaklina nestaje sa prvim sunčanim zrakama. Ali na stijenu Eigera, koja u pravcu sjeverozapada skreće između dva grebena prema unutrašnjoj strani, rijetko kada dopire topli tračak sunca, pa se ledena ocaklina na površini drži dugo. Ova okolnost može planinare prisiliti da stalno upotrebljavaju dereze, a to opet ima svoje manjakavosti, kako je naprijed spomenuto.

Eksponirani položaj vrha vrši izvjestan utjecaj na vremenske prilike. Od velike stijene odbijaju se sjeverni i zapadni vjetrovi te skreću zračne mase u visinu, gdje se u istom času stavaraju oblaci. I kod južnog vjetra može nastati zračni vrtlog, koji pomaže stvaranju oblaka. Magla i oblaci donose oborine, u planinama većinom snijeg. Međutim staza preko stijene Eigera je nažalost, kako izgleda, naročito osjetljiva na snijeg. Stoga su lavine česta pojавa.

Eggler u nastavku kaže: »Sve ove okolnosti, strmina, visina, položaj, ledena polja i objektivne opasnosti ukupno čine bit stijene Eigera. Postoje, uz znatno povoljnije vremenske prilike koje su ovdje rijetke, znatno teže staze uspona, ali niti jedna staza uspona ovog stupnja težine ne prijeti sa tako mnogo objektivnih opasnosti: Zato su se dosada sa nje vratili zdravi samo oni navezi, koji su imali sreću sa povoljnim uvjetima i lijepim vremenom, ili su pak pravovremeno prekinuli napredovanje okrenuli na povratak.«

U zaključku se Albert Eggler osvrće na tehničku stranu spasavanja u stijeni Eigera i kaže: »Kada se je krajem prvoga tjedna u augustu pokazalo da ova naveza u sjevernoj stijeni jedva više mogu spasiti život, postavljalo se je pred ljudе, koji su odlučno krenuli na spasavanje, pitanje: Kako im možemo pomoći?«

Jedno je već od početka bilo sigurno: Sa planinarskim užetima od kudelje kao i najlonškim užetima duljine 30 do 60 metara nije se moglo ništa učiniti. Za visinu koju je trebalo savladati ova su užeta prekratka i previše osjetljiva. Ako se je uopće moglo nešto učiniti, to je bilo jedino moguće sa opremom čeličnog užeta, koja je tek pred nekoliko godina došla u istočni Alpama do primjene. Čelični kabeli su oko 100 m dugački, a kabeli se mogu spojnim dijelovima nadovezati jedan na drugi. Uz pomoć takve opreme moralо bi biti moguće sa vrha spustiti gorskog spasavaoca do iznad sektora »Pauk«, na kojem su se nalazili unesrećeni planinari.

Ipak, a šta dalje? Oprema čeličnog užeta se je stotine puta pokazala korisnom kada je neki unesrećenik u stijeni u jedan ili dva puta mogao biti spušten, t. j. otpremljen prema dolje. Ali stijena visine 1600 m nije bila nikada savladana. Za ovaj raspon visine je oprema preslabu. Bilo je izvan granica naših mogućnosti da na ovoj stijeni, punoj tehničkih poteškoća i objektivnih opasnosti, postepeno i u nekoliko mahova (etapa) možemo poduzeti akciju. Međutim, možda bi se moglo izvršiti izvlačenje unesrećenika prema vrhu, a ne spuštanje u dolinu. O tome svakako još nemamo dovoljno iskustva. Ipak se je ova mogućnost morala iskušati, jer je zapravo to bilo jedino praktično rješenje.

Drugo pitanje bilo je kakav materijal nam je potreban. Odgovor je bio srazmjerno jednostavan. Morala se je ponijeti kompletna oprema sa bubnjevima kočnica, nekoliko namota čeličnog užeta, potreban broj spojnih dijelova, specijalne karabinere, koture za prematanje čeličnog užeta, kuke za stijene, sjedalo tipa »Gramminger«, vreću za nošenje i sav ostali pribor. Međutim, u opremu spadaju i sredstva za vezu kao radiooprema, sanitetski materijal i oprema za bivakiranje, kao i lična oprema (cepin, dereze i dr.). Ne smije se zanemariti ni pitanje opskrbe hranom.

Onda je trebalo razmišljati koliki treba da je broj ljudi, koji će sav ovaj materijal prenijeti na vrh Eigera, kao i koji ljudi će tamо raditi sa tom opremom. O tome da sa opremom treba da rade ljudi koji su sa rukovanjem najbolje upoznati, nije bilo potrebno diskutirati. Kolikogod je oprema u tehničkom pogledu jednostavna, toliko je osjetljiva za rukovanje. Također je posve razumljivo da sidrište mora da je čvrsto, a to nije uvijek lako ostvariti. Također je jasno da tanko ali čvrsto čelično uže mora točno i čisto ulaziti u buben kočnice, jer inače nastaju oštećivanje i zastoj. Onaj, kojega po čeličnom užetu spuštaju niz stijenu, mora imati nepokolebitivo povjerenje u opremu i ljuđe koji njome rukuju, povjerenje koje može imati samo onaj, koji je i sam danima sa tom opremom radio te joj poznaće odlike i manjkavosti, koje se na kraju sastoje i u tome, da se kod spuštanja ne može na samom užetu regulirati brzina kočenjem, kao kod spuštanja običnim užetom (»Abseilen«). Kod čeličnog užeta tempo brzine diktira momčad koja poslužuje opremu, sa kojom u najpovoljnijem slučaju spušteni gorski spasavalac stoji u radiovezi. Ruke su mu doduše slobodne — kod spuštanja običnim užetom nisu — ali je potrebna velika doza samodiscipline da se čovjek bez dalnjeg spusti u prazan prostor, kao tijelo bez života.

Kako će gorski spasavalac i spašeni unesrećenik biti uz stijenu izvučeni, to je tek trebalo na licu mjesta odlučiti. Izgledalo je skoro nemoguće da se na vrhu sakupi dovoljan broj ljudi, koji bi bez pomoćnih sredstava mogli izvršiti izvlačenje. U najmanju ruku morali bi na čeličnom užetu biti pomoću specijalnih karabinera pričvršćena pogodna užeta od kudelje za prihvatanje.

Da li i kako će se moći koristiti od Grammingera poneseni čekrci za uže također se nije unaprijed znalo. Moralo se je stoga vršiti osiguravanje pomoću specijalnih karabinera na čeličnom užetu i pričvrstiti kalem za prematanje te na taj način stvoriti neku vrst dizala.

Trebalo je također odlučiti kako da se sprijeći da čelično uže ne zarezuje duboku brazdu u led i u stijenu, jer bi se u brazdi lako mogao zaglaviti spojni dio čeličnog užeta i time blokirati rad cijelog postrojenja.

Daljnje je pitanje bilo odlučivanje staze uspona na vrh Eigera. S jedne strane je bilo izvan svake diskusije da najugodniji prilaz pruža jugozapadna strana. Ali na ovoj strani je napadala prilična količina sviježeg snijega, koji je mogao da uzrokuje stvaranje lavine. Na ovoj stazi uspona treba uz to savladati i visinsku razliku od 1650 m, što samo po sebi postavlja velike zahtjeve na nosače zbog velike količine materijala. Ako bi uspjelo da se izvrši uspon na južni greben Eigera od stanice Jungfraujoch, preko oba Mönchsjocha i oba Eigerjocha, onda bi postojala daleko manja opasnost od lavina, a nosači bi morali savladati manju visinsku razliku. Naravno prelaz preko oba Eigerjocha nije jednostavan, ali možda bi se poteškoće dale prebroditi učvršćivanjem ograda od užeta. Ovo su bez dvojbe bila razmatranja vodstva. A jasno je i razumljivo da kod ocjene opasnosti i poteškoća mogu postojati razna mišljenja.

Ovakva i slična pitanja čisto tehničke prirode trebalo je u najkraćem vremenu riješiti i donijeti odluku. Prije polaska je trebalo osigurati vezu i osmatranje. Što su svi ovi problemi i pod nepovoljnim uvjetima bili povoljno riješeni, dokazuje uspjeh.

Spasavanje Claudia Cortia je u svakom pogledu pozitivan rezultat napora domaćih i stranih alpinista, koji za riješenje jednog teškog zadatka zasljužuju pohvalu bez ograde. Ako radi potpunosti još ukazujem na kraju na vanredno poznavanje stvari i neustrašivo zalaganje Ericha Friedlia, to neka mi on ovo oprosti i primi kao poštovanje prema doprinisu cijele grupe.

U dnevnoj štampi je uslijedilo pisanje u većoj mjeri nego što je to bilo potrebno, a prije svega tom su prilikom bili izrečeni savjeti, ocjene i osude. To su bili učinili prečesto ljudi koji su o stvari jedva mogli imati objektivan sud. A kada je naslov jednog novinskog članka glasio čak: »Ubojica na sjevernoj stijeni Eigera«, onda se ovo mora izričito istaknuti kao krupna omaška jednog novinara, kao besmislena personifikacija jedne planine.

Dr. Hans Hanke, urednik časopisa »Der Bergsteiger« (München) pisao je o odgovornosti planinara (»Sport«, Zürich, 30. VIII. 1957.) i u izvjesnom stupnju je trebao psihološku stranu.

»U toku posljednje 22 godine uzrokovala je stijena Eigera mnogobrojne smrtnе slučajevе. Danas je već veoma velik broj planinara, koji su godinu za godinom smrtnо stradali na ovoj stijeni. Dan za danom dnevni listovi, koji izlaze na području Alpa, donose vijesti o nesrećama u planinama. Istovremeno se međutim govorи o nazadovanju alpinizma. Oboye ne će biti točno. U toku posljednjih preko 100 godina razvoja planinarstva planine su uvek tražile svoje žrtve. Prije se je većina nesreća u planinama mogla ocijeniti kao posljedica neizbjježivih objektivnih opasnosti u visokim planinama. Riječ »lakounost« bila je s tim u vezi skoro nepoznat pojam. Nažalost su se kod izvjesnog dijela posjetilaca naših planina izmjenile razne pretpostavke, koje su se temeljile na osnovnim pojmovima planinarstva klasičnog razdoblja. Svijest o osjećaju odgovornosti, obzirnost prema svojim bližnjim (osobito prema učesnicima event. potrebnih ekspedicija za spasavanje), spoznaja granice vlastitih mogućnosti — sve je to imalo daleko veću važnost još prije nekoliko desetljeća, nego što ju ima danas. Četiri desetljeća nemira među narodima, ratovi, socijalne borbe i druge okolnosti pogodovale su razvijanju sve veće bezobriznosti čak i u područjima, kao što su planinarstvo ili pokret za zaštitu prirode.

Cini se da mnogi od naših mladih planinara, po ovome izričito ne želim generalizirati, sa postizavanjem izvrsne tehničke, natprosječne, spreme i tjelesne kondicije misle, da se više ne moraju bojati nikakvih opasnosti, da za njih više ne postoje granice koje bi im mogle biti postavljene od prirodnih sila. Za ovo ima dovoljno primjera u toku posljednjih godina.

Međutim, nije dovoljno samo potpuno ovladati tehnikom vršenja uspona. U času kada više prirodne sile započnu svojim djelovanjem, t. j. kada one nastaju, moraju snage duha i duše planinara da u povećanoj mjeri dođu do izražaja. Za ovo su mladići od 20 i 21 godinu sposobni samo u iznimno rijetkim slučajevima.

K tome pridolazi opasnost od publiciteta, koji danas zadire u sve grane ljudske djelatnosti. Dramatiziranje planinarsko-penjačkog podviga, koji bi zapravo trebali da budu doživljaji pojedinaca, daju podstreka častoljubljivoj kojemu u carstvu planina nema mjesta. U sjevernoj stijeni Eigera još pridolazi i to, da se ova stijena za razliku od ostalih može iz doline i sa okolnih uzvisina lijepo osmatrati i da tisuće otiju mogu pogledati napore penjača i njihovu borbu za osvajanjem svakog metra visine. (Na dane 9. i 10. augusta bili su u mjestima Alpiglen, Kleine Scheidegg, Lauberhorn i drugim iznajmljeni brojni dalekozori i dogledi, kroz koje su znatiželjnici satima promatrati Longhia u njegovoј borbi za život.) I ova okolnost može imati svog utjecaj na mlade planinare.

Pitamo se kako da u planinarstvu sprječimo nastranosti ove vrste i da se kod ekspedicija za spasavanje dovode ljudski životi u opasnosti samo za to, jer jedan ili drugi planinar nije na vrijeme postao svijestan granica svojih mogućnosti? Izvan diskusije je zabrana poduzimanja uspona po ovim stazama, što je Švicarska kod pitanja sjeverne stijene Eigera već ranije bila uzela u razmatranje. Ovo bi značilo ograničavanje lične slobode ljudi. Isto tako je besmislena prijetnja da se ne će produzimati akcije oko spašavanja planinara koji se budu našli u neprilici, jer tko će svog bližnjeg ostaviti na cijedilu ako se radi o životu?

Postoji samo jedno: Odgoj i samodisciplina. U ovom pogledu se alpskim savezima pruža jedno veliko područje djelatnosti. Njima su namijenjene riječi koje je jedan od najvećih živućih planinara, Gaston Rebuffat, učesnik one francuske ekspedicije na Himalaju, koja je prva izvršila uspon na 8-tisučnjak (Annapurna, 8075 m), napisao:

»Naša mladež traži priliku da se istakne. Na planinama, u borbi protiv snijega, bure, smrzavice, kada je suprotstavljena velikoj tišini, izgleda nam kao da smo ju ponovno predobili. Ne ide se za tim da se »opasno« živi, nego za tim da se uopće živi. Planinarstvo nije igra između života i smrti. Opasnost i poteškoće su pojmovi, koje treba strogo lučiti, a koji se lako zamjenjuju. Kolikogod je prvi dekadentan i treba ga odbaciti, toliko je drugi zdrav i muževan. Planinar ne izbjegava opasnost, ali mora uvijek uzeti u obzir postojeće okolnosti. Nevrijeme i munje obično uzrokuju kao posljedicu oborine, u planinama snijeg i hladnoću, koje su već same po sebi najveća opasnost. Penjaču odgovara okolnost da je uspon na planinu težak, ali on treba da smatra vratolomije neukusnim, jer su one glup i jeftin način dokazivanja svoje lične hrabrosti.«

Jedno bi trebalo da bude iznad svih želja planinara: »Ne postoji planinarenje pod svaku cijenu!«

Želja za senzacijama, lažno častoljublje ili manija za postizavanjem rekorda, ne spadaju među naše planine usprkos tome što je danas uobičajeno, da se štampa dočepa podataka svakog događaja u planinarstvu te da ga u poslovnoj, ali često besramnoj formi objavljuje. Tko se upusti u borbu sa planinom i praskonskim silama prirode sa namjerom da poluči visoki cilj, ne smije to činiti iz želje za postizanjem slave ili dokazivanjem svoje vlastite vrijednosti, a isto tako ne smije to činiti u prkos čovječanstvu, koje ga je možda razočaralo. Želja za vršenjem uspona i time skopčana borba sa planinom, koja iziskuje potpuno zalaganje, mora potjecati iz čiste želje i čistog srca, za ljubav planine i planinarenja, iz nagona u čovjeku da izvrši uspon na planinu, gdje će naći duševnu zadovoljštinu i razonodu.

Odvijanje drame na sjevernoj stijeni Eigera ostaje nam kao znak trajne opomene.

Treći slet planinara Hrvatske

Od 27. do 30. srpnja planinari Hrvatske proslavili su Dan ustanka učešćem na trećem sletu u Južnom Velebitu. Sletište je bilo smješteno na livadi t. zv. Corina Prosina, a u neposrednoj blizini planinarskog doma pod Štirovcem. Radna brigada, sastavljena od alpinista, podigla je u rekordnom vremenu platneni grad i pomoćne kioske propagande i recepcije. Oko 300 šatora raznih boja smješteni u desetoredovima pružili su smještaj učesnicima.

Pozdrav »Zdravo« postavljen na ulazu sletišta dočekivao je planinare. Par koraka desno recepcija je bila pripravna, da u najkraće mogućem vremenu izda već unaprijed rezervirane šatore. Nešto dalje sa druge strane livade u propagandnom kiosku moglo se nabaviti sletske i razne druge značke, planinarsku literaturu, razglednice, zastavice i što je najprivlačnije — žigove. Klupa sa žigovima bila je stalno okupirana, a nije ni čudo. Trebalo je sedam puta utisnuti žigove raznih boja i formata u iskaznici. Pred domom točila se razna pića, a mlijeko se moglo nabaviti u neograničenim količinama. Planinari iz PD »Badnja« u Medku zbilja su u tom pogledu pokazali spretnost. Kuhinja je bila smještena na manjoj livadi, sto metara ispred sletišta. Time se izbjegnula nepotrebna gu-

žva na sletištu. Na kraju Corine Prosine isticala se tribina sa narodnim i planinarskim stavama. Malo udesno postavljeni su šatori delegata i predstavnika organizacija, zatim sletski štab, ambulanta i šator Gorske službe spasavanja.

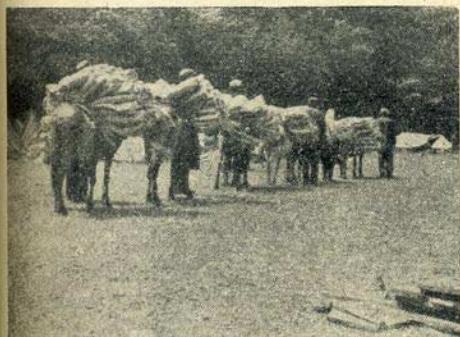
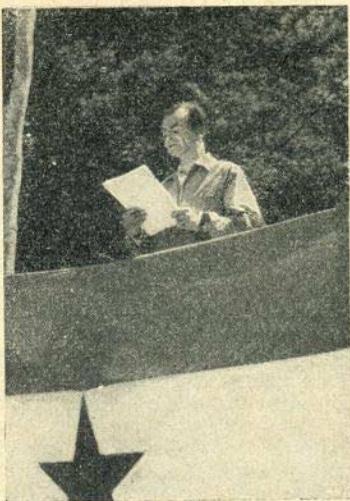
Kako je popust na vlaku vrijedio sedam dana prije početka sleta, to su mnogi planinari iskoristili vrijeme do same sletske svečanosti obilaskom Velebita. Već 24. i 25. srpnja počeli su stizati na sletište planinari s raznih strana, a 26. na većer bilo je već oko osam stotina učesnika na sletištu.

Sutradan je u ranim jutarnjim satima, poseban vlak doveo glavnu grupu planinara u Medak. Ona je nakon ugodnog četverosatnog uspona stigla do sletišta da prisustvuje svečanosti. Oko 1800 planinara okupljenih na sletskoj livadi očekivalo je otvaranje sleta.

SLETSKA SVEČANOST

Oko 11 sati slet je otvorio potpredsjednik Dr. Miljenko Rendulić. Pozdravio je učesnike sleta, delegate planinarskih društava i posebno predstavnike

Alpinističke organizacije Zapadne Njemačke, Schmidnera, dr. Heizera, SSSR-a alpinistu Vanju Čerepova i drugove,

Sličice sa Sleta planinara na Velebitu

Foto: A. Kamaryt

Planinarskog saveza Jugoslavije, Radu Kušića,

Planinarskog saveza Slovenije, Toneta Škrajnera,

Planinarskog saveza Srbije, Koču Jončića,

Predsjednika Narodnog odbora Općine Gračac, Jozu Bubaša,

Savjeta za nauku i prosvjetu NRH, Rudi Cara,

Savjeta za nauku i prosvjetu NOGZ-a, Živka Radana,

Skijaškog saveza Hrvatske, Artura Škutelja.

U svom govoru osvrnuo se na organizaciju prošlih sletova, istakavši njihov značaj i ulogu. Zahvalio se na kraju radnoj ekipi na primjernom zalaganju i solidno izvršenim organizacionim pripremama.

Nakon potpredsjednika PSH govorio je domaćin sleta, general Petar Kleut, inicijator i graditelj planinarskog doma na Južnom Velebitu.

»Milo mi je što vidim ovdje planinare iz cijele Jugoslavije na ovoj manifestaciji bratstva i jedinstva naših naroda. Danas uživamo plodove izvojevane slobode kroz upornu borbu koju je započeo naš narod na današnji dan pred šesnaest godina. Kao planinar, a još više kao Ličanin veselim se što će ovaj slet omogućiti upoznavanje malo poznatog prirodnog fenomena i što će uslijediti veća posjeta ovom kraju«, rekao je general Kleut.

Predsjednik Planinarskog Saveza Jugoslavije, drug Rade Kušić, odao je priznanje Planinarskom Savezu Hrvatske kao jakoj organizaciji i po broju članova i po sadržaju rada. Ovaj slet — rekao je drug Kušić — u kojem učestvuju planinari iz svih republika ustvari je centralni slet Jugoslavije. On predstavlja ne samo manifestaciju naših organizacija, već i našu ekonomsku snagu. Impresioniran sam ovim prikazom čvrstine i jakosti naše organizacije. Na kraju je predsjednik PSJ pozdravio drugove PSH i sve planinare, koji sletove koriste kao svoju razonodu, uručivši šah - garnituru kao poklon PSJ.

Delegat Planinarskog Saveza Srbije, drug Koča Jončić, u svom pozdravu planinarama Hrvatske i čestitanju na organizaciji sleta, podvukao je ulogu Velebita u narodnooslobodilačkom ratu. Poklonio je Planinarskom savezu Hrvatske vrlo ukusne lutke u srpskoj narodnoj nošnji.

Predstavnik sovjetskih alpinista, dobio je planinarama Jugoslavije pozdrave i poklone.

Drug Tone Škrajner pozdravio je slet riječima:

»S područja Triglava, simbola planinara i alpinista, nosim vam pozdrave svih planinara Slovenije. Čestitam veliki praznik u prekrasnoj prirodi. Vidim

u vašim redovima mnogo omladine. To je put kojim treba nastaviti. Ubuduće neka sletovi budu sletovi omladine. Neka na nju odgojno djeluju odvlačeći je iz zadimljenih i prašnih prostorija u prirodu. Povedimo omladinu u planine i pokažimo joj put pravog planinara.«

Slet su još pozdravili predstavnici PD »Maks Plotnikov« iz Samobora, PD »Šoštanj« iz Šoštanja i PD »Đerovica« iz Peći poklonivši ukusne darove.

Citava svečanost trajala je vrlo kratko, kako bi planinari imali više vremena za obilazak velebitskih vrhova.

To poslije podne u logoru ostalo je vrlo malo planinara. Većina ih se razmilila po obližnjim vrhuncima i promatraла Jadran, igru sunčanih zraka, Nacionalni park Paklenicu i mnoge druge ljepote ovog kraja.

IZVANREDNA GODIŠNJA SKUPŠTINA

Poslije podne održala se izvanredna godišnja skupština Planinarskog saveza Hrvatske.

Radno predsjedništvo sačinjavali su drugovi: Pačkovski, Vrbaški i Stefanac, kako su sva društva prethodno dobila prijedlog Statuta PSH na osnovu kojeg su dostavila Savezu svoje prijedloge, to

su delegati nakon ne duge diskusije i prihvatali Statut, koji će se stampati kao separat i otposlati svim planinarskim društvima.

ORIENTACIONO TAKMIČENJE

Na startu se prijavilo 14 ekipa iz Hrvatske, 6 ekipa iz Srbije, 1 ekipa iz Makedonije. Epipe iz Hrvatske sačinjavala su društva »Velebit« i »Zagreb« iz Zagreba, »Jelengrad« iz Kutine, »Kamenar« iz Šibenika, »Dubovec« iz Karlovca i »Dinara« iz Knina.

Maršruta je bila dobro postavljena, no zadatak je zahtijevao maksimum znanja i natprosječnu kondiciju, tako da je orientaciono takmičenje promašilo cilj.

Pobjednik ovog takmičenja je omladinska ekipa planinarskog društva »Zagreb« u sastavu: Marko Peručić, Andrej Javorski, Gustav Škufer. Oni su osvojili prelazni pokal Planinarskog Saveza Hrvatske i dobili za nagradu trenirku. Druga plasirana ekipa bila je PD »Partizan« iz Beograda sa članovima: Slobodanom Kosić, Stojanom Meselcija i Radmilom Štrbac. Predaju nagrada prisutni su pozdravili pljeskom.

UZ LOGORSKE VATRE

U sumrak su buknule logorske vatre. Jedna središnja pred tribinom, a druga pred propagandnim kioskom. Pjesme su spontano otpočele. Najprije plahe, tihе, da postanu sve jače i da ih na kraju prihvate svi planinari. Pjevalo se... dok nisu ugasele vatre, no i uz tinjanje žera ve dugo je trajao razgovor.

GSS NA SLETU

Organizaciju spasavanja provela je stanica GSS PDS »Velebita« sa stanicama PD »Dr. M. Plotnikov« i PD »Željezničar«. Na sletištu je neprestano dežurala ekipa od sedam gorskih spasavalaca sa medicinskom sestrom. U dežurstvu su učestvovali slijedeći gorski spasavaoci: Vlado Jelaska, Pavao Jurčić, Božidar Šturmaj, Viktor Očić, Josip Kotarski, Božo Ružić, Josip Leskovšek. No veliku su pomoć pružili spasavaoci dr. Nikola Simunović, Dražen Zupanc i Ivo Bujan.

U toku sleta izvršene su dvije veće akcije (lom, istegnuće i napuknuće) i 65 manjih i većih intervencija. I ovaj slet je pokazao, da su najčešći uzroci intervencija bili subjektivne prirode (tjesne cipele, nepažljiva upotreba noža, nepoznavanje tehnike hodanja u planini, manjkava oprema i slično).

Bilo je također nekoliko slučajeva da su ljudi već bolesni došli na sletište (grupa i čirevi), što je krajnje neodgovorno. Ovu grubu analizu iznosimo, da bi svatili pozornost na štetnost tih pojava, koje se uz malo ozbiljniju pripremu mogu izbjegći.

UČESNICI SLETA

Prema uplatama, raspodijeljenom šatarskom prostoru i upisnoj knjizi na sletu su učestvovala društva sa slijedećim brojem članova:

Hrvatska: Planinarska društva u okviru Savjeta planinara Zagreba.

Risnjak	32
M. Plotnikov	1
Velebit	28
Sljeme	19
Grafičar	30
Zanatlija	11
Priroda	25
Susedgrad	14
Lipa	13
Željezničar	13
Cepin	5
Grič	13
Dom JNA	3
Japetić	49
Zagreb	140
Rade Končar	18
Prij. Prirode	8
Javor	3
Strmac — N. Gradiška	15
Jankovac — Osijek	22
Sokolovac — Slav. Požega	35
Brezovo Polje — Pakrac	37
Sisak — Sisak	14
Vrani Kamen — P. Slatina	16

Ivančica — Ivanec	14
Cesograd — Klanjec	21
Kalnik — Križevci	17
Milen-grad — Budinščina	8
Kuna-gora — Pregrada	4
Vinica — Duga Resa	16
Rudar — Raša	4
Mosor — Split	23
Visočica — Gospic	34
Učka — Rijeka	3
Kozjak — Kaštel Sućurac	22
Klek — Ogulin	18
Dinara — Knin	22
Petrov Vrh — Daruvar	46
Jelen-grad — Kutina	15
Papuk — Virovitica	4
Dilj — Sl. Brod	12
Krndija — Kutjevo	12
Psunj — Novska	1
Strahinščica — Krapina	18
Stubičan — Stubica	4
Bilo-gora — Bjelovar	11
Ravna-gora — Varaždin	10
Dubovac — Karlovac	14
Jaska — Jastrebarsko	7
Kamenar — Šibenik	34
Platak — Rijeka	8
Zavižan — Senj	10
Torpedo — Rijeka	13
Badanj — Medak cca	70

Srbija:

Beograd: Gradske planinarske odbore:	
Obilić	6
Cvijić	1
Partizan	6
Poistar	5
Zanatlija	4
Pančić	4
Pobjeda	7
Zeljezničar	6
Avala	2
Košutica — Vlaška	15
Zrenjanin — Zrenjanin	3
Magleš — Valjevo	7
Naša Krila — Zemun	8
Penzioner — Novi Sad	1
Orlovac — Novi Sad	6
Juhor — Svetozarevo	12
Lipovica — Železnik	2
»Ljubo Nešić« — Zaječar	5
Kučaj — Čuprija	4
Deliblatska peščara, — Kovin	4
Triglav — Bečeј	3
Bukulja — Arandelovac	2
Crni Vrh — Bor	5
Kablar — Čačak	8
Crveni Čot — Petrovaradin	7
Derovica — Peć	14
Vršac iz Vršca	10
Fruškogorski Venac — Novi Sad	4
Zanatlija — Novi Sad	2
Senjski Rudnik	6
Stražilovo — Srem. Karlovci	8

Mladost — Uroševac	6
Dimitrije Janković — Kragujevac	1
Bela Stena — Pančevo	6
Sokolov Kamen — Niš	1
Golija — Novi Pazar	7

Makedonija:

Jelak — Tetovo	8
Paštrik — Prilep	2
Ljuboten — Tetovo	11
Šar-planina — Skoplje	1

Crna Gora:

Stevo Kraljević — Titograd	11
Lovćen — Cetinje	5
Javorak — Nikšić	10
Kotor — Kotor	7

Slovenija:

Brežice — Brežice	2
Ljubljana Matica — Ljubljana	6
Šoštanj — Šoštanj	10

Bosna i Hercegovina:

Treskavica — Sarajevo	3
-----------------------	---

Gosti:

Zapadna Njemačka	6
SSSR	6
Ski — savez	5
Planinarski savezi	9
Ostali	16

Kako vidimo na sletu su učestvovali planinari iz svih republika.

Iz Hrvatske 54 društ. sa 1500 planin.

Srbije	36	"	"	198	"
Crne Gore	4	"	"	33	"
Makedonije	4	"	"	22	"
Slovenije	3	"	"	18	"
B. i H.	1	"	"	3	"
Gosti				41	"
Ukupno	102	"	"	1815	"

Zanimljivo je, da je bilo 466 Zagrepčana i 41 Beogradanin. Ovaj prikaz najčešće govori o jačini pojedinih planinarskih društava.

PRIZNANJE I PROPUSTI

Općenito je mišljenje, da je organizacija sleta uspjela. Mnogi su dali pohvalu za dobro odabranu mjesto, obzirom na blizinu izleta, smještaj, rad recepcije i propagande. Posjetiocu su uočili dobru organizaciju dopreme i raspodjele pića i mlijeka, a osobito su bili zadovoljni pečenom janjetinom. Propusti su se odnosili na organizaciju orientacionog takmičenja, kuhinje i na transport naprtnjača. Pogreška je sva-kako bila što se glavna opskrba, t. j.

prehrana, povjerila jednom mladom društvu, koje nije imalo iskustva u organizaciji ovakvih manifestacija. Drugi prigovor odnosio se na neke seljake, koji se nisu pridržavali ugovorenih cijena pri transportu, već su čak računali i do dvostrukе tarife po prijenosu tovara.

Bilo je još dosta kontradiktornih opaska. Dok neki zamjećuju, da se nije uvela tišina nakon 22 sata, drugi primjećuju da je bilo relativno tih u logoru. Jedni su uočili propust pomanjkanja organiziranog programa, drugi su istakli ugodnost na spontanom programu. No moramo priznati, da se nije mnogo plesalo. Interesantno je što nitko

nije primijetio pomanjkanje zvučnika i zvučnog programa. Mnoga priznanja isticala su baš originalnost koncepcije sleta: pored smotre organizacije pružiti što je moguće veći odmor u čistoj prirodi. Tako je izostanak organiziranog programa, pomanjkanje električne i zvučnika naišao na odobravanje.

Interesantan prijedlog bio je o organizaciji stalnih logora sa markantnim točkama gorja i na obalama mora. Predlađač je mišljenja, da bi takvi logori omogućavali jeftinije korištenje odmora planinarima, bolje upoznavanje jednog većeg područja, a što je najvažnije, korisnici bi snosili režijske troškove, pa bi se izbjegao deficit.

VIJESTI

PRVI SLET PLANINARA BOSNE I HERCEGOVINE

Na sletu planinara Bosne i Hercegovine predstavlja je Planinarski Savez Hrvatske tajnik Dragutin Mlać, a Savjet planinara grada Zagreba, tajnik PD »M. Plotnikov« Dragan Selak. Donosimo izvatke iz izvještaja predstavnika Savjeta planinara grada Zagreba.

Sletište je postavljeno na idealnom mjestu uz Boračko jezero. Iznenadjenje je pružao način organizacije logora. Svako društvo trebalo je samostalno postaviti svoj kompletni logor, tako da je jedina briga Saveza bila doprema slame i transport. Planinarsko društvo PD »Željezničar« iz Sarajeva mnogo je pomoglo Savezu. Na ovaj način osjetljivo su smanjeni troškovi sleta, a društva su pokazala svoju jačinu i snalažljivost. Transport učesnika bio je dobro organiziran kamionima u polasku i povratku. Učestvovalo je 1050 planinara. Na svečanom dijelu oba delegata pozdravila su slet, zaželjela uspjeh u dalnjem radu i predala poklone.

Orientaciono takmičenje nije uspjelo, pošto su propozicije bile sastavljene u krajnjim granicama fizičkih mogućnosti takmičara, što su i takmičari sami priznali.

PD »Maks Plotnikov« učestvovalo je na sletu sa pet šatora i vlastitom kuhinjom. Od petnaest učesnika bilo je deset omladinaca. Na ovom logoru održan je tečaj iz orientacije, čitanja karata, te pružanja prve pomoći pod rukovodstvom Dragana Selaka.

Na kraju izvjestilac podvlači uspjeh organizacije i srdačno drugarstvo planinara B. i H.

Osim PD »M. Plotnikov« na sletu su učestvovali planinari PD »Zagreba« i PD »Grafičar« iz Zagreba.

SLET CRNOGORSKIH PLANINARA

17. i 18. kolovoza održan je drugi slet planinara Crne Gore na zaravni t. zv. Štavne pod Komovima. Slet je otvorio drug Đorđe Perunović. Ukratko je iznio uspjehe društava od prošlog sleta ističući rezultate na omasovljenju organizacija i kvaliteti takmičenja. Grupe planinara poduzele su zatim uspone na Komove.

Za vrijeme sleta organizirana su razna takmičenja u disciplinama: strijeljanje, pješačenje na 40 km i nošenje tereta. Pobjednicima su podijeljene nagrade u planinarskim rekyzitima.

SAVJETOVANJA PLANINARA HRVATSKOG ZAGORJA

15. rujna održano je Treće savjetovanje planinara Hrvatskog Zagorja. Dnevni red je obuhvatio pitanja: Zagorski planinarski put, problematika društva, održavanje domova i puteva i razno.

Ovom savjetovanju prisustvovali su predstavnici PSH, tajnik Dragutin Mlać i Savjeta planinara grada Zagreba, drug Ružić.

U radu savjetovanja učestvovali su PD »Ravna Gora« Varaždin, »Ivančica«

Ivanec, »Strahinjščica« Krapina, »Cesar-grad« Klanjec, »Zagreb«, »M. Plotnikov« iz Samobora i domaćin »Kuna gora«, Pregrada.

Prva točka obuhvatila je izvještaj o izvršenim radovima na zagorskom planinarskom putu, preuzetu na prošlom savjetovanju. PD »Ravna Gora« izradilo je žigove. U izradi su dnevnici, legitimacije i značke. Napravit će se 500 legitimacija, dok će se značke izradivati po potrebi i podjeljivati kao nagrada za pređeni put. Dalje su delegati izvještavali o postavljenim markacijama. »Ravna Gora« uglavnom je završila svoj dio trase. »Strahinjščica« i »Ivančica« izvršile su djelomično, a »Cesar-grad« nije uopće poradio zbog nesređenih prilika u društvu. Zaključeno je, da se završe sve markacije do 30. X. o. g. PD »Cesar-grad« nije mogao preuzeti obavezu pa će naknadno obavijestiti da li će moći sam markirati, ili će prepustiti svoj dio puta markacionoj sekcijskoj PD »Zagreba«. PSH dat će »Cesar-gradu« pomoć u kvalitetnoj boji.

U problematici prisutnih društava diskutirano je o planinarskoj kući pod Cesar-gradom, koju su zaposjeli lovci i ne daju planinarima ključ od kuće. Zaključeno je, da društvo izvrši obavezu koju je preuzeo njihov predsjednik prigodom posjete Klanjcu druga Mlaća, da se sa lovačkim društvom održi sastanak i uredi mogućnost obostranog korištenja kuće. Ukoliko lovci ne pristanu, intervenirat će PSH.

Slijedeće savjetovanje povjerava se PD »Cesar-gradu«.

Ovom savjetovanju nisu prisustvovala slijedeća planinarska društva: PD »Stubičan« Donja Stubica, »Kalnik« Križevci, »Greben-grad« Novi Marof, »Željezna gora« Čakovec, »Hrašćina« Trgovišće, »Milen-grad« Budinščina i novo planinarsko društvo iz Bedekovšćine.

ZAJEDNIČKI SASTANAK KOMISIJA ZA GSS I ALPINIZAM

Na sastanku obih komisija održanom 16. IX. o. g. raspravljeno je o zajedničkoj suradnji i problemima, o izobrazbi kadrova, jednoobraznoj nastavi vježbi tečajeva i škola, zajedničkom zboru GSS-a i alpinista i o vađenju klinova iz smjerova.

Konstatirano je, da su obje komisije putem iskustava usvojile specifične metode održavanja vježbi, tečajeva i škola, pa je zaključeno, da se pismeno formuiraju programi nastave. Pri spro-

vođenju ovih programa usmjerit će se težište ne na enciklopedijskom učenju, već će se forsirati oni elementi gdje se osjeća pomanjkanje znanja (spasavacima skijaška tehnika, alpinistima pružanje prve pomoći i spasavanje). Specifičnost GSS-a u Hrvatskoj nameće i posebne zadatke. Dok za spasavanje iz stijena GSS koristi spasavaoce alpiniste, to za pružanje pomoći planinarima i skijašima (logori, sletovi, ture, skijaška natjecanja i drugo) oposobljava najbolje planinare.

U cilju proširenja ove službe zaključeno je, da se programi skijaških, alpinističkih, omladinskih, speleoloških i vodičkih vježbi, tečajeva i škola obavezano sproveđe nastava iz prve pomoći, kako bi tečajci bili sposobni samostalno pružiti prvu pomoć i organizirati spašavanje. Osim toga, planinarska društva u svom stručnom radu trebaju posvetiti dio nastave sprečavanju nesreća predašnjima i na taj način preventivno djelovati. Alpiniste ne samo odgajati da znaju pružiti prvu pomoć kod spašavanja, već im omogućiti rukovanje visokom tehnikom spasavanja (vožnja s akirom, manevri marinerom i gramingrom), te nastojati oposobiti svakog alpinista za spasavaoca.

Članovi GSS stanice »M. Plotnikov« iz Samobora, koji rade u tvornici filmove uspostavili su dežurstva u svakoj radnoj smjeni i pružaju pomoć kod nezgoda. Ovakav način rada preporuča se i drugim stanicama.

Zajednički zbor spasavalaca i alpinista u jugoslavenskim razmjerima bio bi pozitivan i potreban. Zaključeno je, da delegat PSH predloži na plenumu PSJ potrebu održavanja zajedničkog zbora spasavalaca i alpinista povodom tradicionalnih takmičenja evropskih službi spasavanja, čiju bi organizaciju mogla preuzeti Jugoslavija.

Potrebno je da alpinistički otsjeci zabrane članstvu vađenje klinova i da smjerove iz kojih su njihovi članovi izvadili klinove što prije dovedu u stanje odgovarajućeg tehničkog opisa.

Cinjenica da su nekolicina hrvatskih alpinista vadili klinove i na teritoriju NR Slovenije, svakako je za osudu. U razmjerima organiziranog planinarstva kakvo je u Jugoslaviji, odluka o eventualnoj potrebi da se mijenja stanje pojedinih penjačkih smjerova u Sloveniji pripada svakako Planinskoj Zvezzi Slovenije.

Ukoliko se ubuduće ponove slučajevi vađenja klinova bit će prema penjačima pokrenut disciplinski postupak.

ČUDINKA — NAJVEĆI SPELEOLOŠKI POTHVAT U HRVATSKOJ

U čast Dana ustanika naroda Hrvatske Speleološki odsjek Planinarskog društva »Željezničar« iz Zagreba organizirao je Speleološku ekspediciju, koja je imala zadatak da istraži do sada najdublji speleološki objekt u Lici — jamu Čudinku.

Pripreme za istraživanje Čudinke trajale su punih pet godina. Za to vrijeme Čudinka je u nekoliko navrata rekognoscirana i premjeravana, te je na temelju toga procijenjeno, da bi nje na dubini mogla iznositи — 236 m.

Ekipa od 13 članova spomenutog društva započela je 26. VII. o. g. istraživanjem jame. Spuštanje je trajalo 1 sat i 45 minuta, a izvršeno je pomoću 230 m duraluminijskih ljestava i vitla za dubinsko spuštanje. Četiri člana ekipa (Slavko Marjanac, Vlado Bačić, Vlado Kalata i Drago Hušman) dosegla su dubinu od 203 metra. Pravo dno jame nije dohvaćeno, jer je prekriveno ogromnim drvenim trupcima, koje je u jamu dospjelo bilo snježnim lavinama, bilo da je ubaćeno u jamu.

Jama Čudinka ne predstavlja turističku atrakciju, ali je sa speleološkog gledišta interesantna zbog svoje direktne vertikalne dubine koja ju uvrštava u red najdubljih objekata na svijetu.

POKRETNJA IZLOŽBA PLANINARSKE FOTOGRAFIJE

Početkom ovoga mjeseca vratila se kolekcija planinarskih fotografija iz Knina, gdje je kao šesta izložba u ovoj godini doživjela veliki propagandni uspjeh. Do sada su planinarska društva u Varaždinu, Virovitici, Jastrebarskom, Gospiću i u Splitu priredila ovu izložbu i time zainteresirali svoje sugradane za ljepote planina.

U jesenskom razdoblju trebala bi kolekcija dalje da kruži po gradovima Hrvatske, ali nam zainteresirana planinarska društva nisu dostavila svoje kalendare rada (datume za izložbu) i tako ne možemo obiavit raspored do konca ove godine. Međutim, od sredine X. mjeseca kolekcija je slobodna, te ovim pozivamo propagandiste planinarskih društava, da hitno dostave svoje prijedloge za održavanje lokalne izložbe, s time, da je u prijavi naznačen elastičan rok od desetak dana, kako bi naš kalendar rada mogli uskladiti.

Osseg izložbe je slijedeći:

Kolekcija se sastoji od 150 fotografija formata 30 x 40 cm, na sivom kartonu

veličine 45 x 65 cm. Prema tome potreban je prostor cca 50 tekućih metara zidne plohe. Katalog nije potreban jer su slike opisane. Jedina materijalna obaveza za izlagiča su troškovi prevoza fotografija.

II. INTERNACIONALNI SPELEOLOŠKI KONGRES — 1958.

U mjesecu listopadu 1958. održat će se u Italiji (Bari — Lecce — Solerno) II. internacionalni kongres speleologa, kojemu će prisustvovati speleolozi iz cijelog svijeta.

Generalni sekretar II. internacionalnog kongresa Dr. Franco Anelli uputio je našem savezu poziv za prisustvanje kongresu.

Rad kongresa odvijat će se po stručnim komisijama, a po završetku učesnici će moći učestvovati u ekskurzijama na području talijanskog krša. Tom prilikom bit će posjećene najveće i najljepše pećine o okolici Barija, Lecce i Solerna.

Planinarski Savez Hrvatske odlučio je, da na kongres pošalje svog delegata Slavka Marjanca, pročelnika komisije za speleologiju.

NOVO MARKIRANI PUTOVI

U Samoborskom gorju

Markaciona sekacija PD »M. Plotnikov« iz Samobora izvršila je markiranje prilaznih puteva prema Okić-gradu: Samobor—želi. stanica—Kladje—Konjščica—Klake—Okić Zdenčina—Klinča selo—Tržić—D. Purgarija—Okić

Na ovim radovima utrošeno je četiri kilograma crvene i dva kilograma bijele boje. Ukupno je izrađena 791 markacija, a postavljeno je 13 orientacionih ploča.

Na Medvednici

Početkom rujna izvršili su markacioni PD »Risnjaka« i »Prirode« obnovu markacija:

Planinarski dom Grafičar—Ponikve, Planinarski dom Grafičar—Planinarska kuća Risnjak, te odvojak od Planinarske kuće Risnjak — do puta za Ponikve zatvarajući trokut.

Ove radeve izvelo je deset članova. Postavljeno je 108 novih markacija, 19 strelica i 16 natpisa. Obnovljeno je 110 starih markacija i sedam strelica. Broj markacija i oznaka odnosi se samo na put Dom Grafičar—Ponikve, jer druga grupa nije vodila evidenciju.

Upozoravamo sve markacione grupe, da su obavezne voditi točnu evidenciju postavljenih oznaka.

Muzejskom odboru ne će biti moguće izvesti ovakav opširan rad bez suradnje planinarskih društava i pojedinaca. Stoga se očekuje od naših organizacija i od svih planinara da počnu sakupljanjem muzejskih predmeta, odnosno da one, koje posjeduju, upute muzeju. U muzejske predmete spadaju razni plakati, dnevničici, zapisnici, izvještaji, arhiva društava, razne biografije poznatih planinara, adresci pisanja štampe o planinarstvu, razna planinarska štampa, značke, žigovi, materijali sa orientacionog takmičenja, Titovih štafeta i drugo.

Interesantan je prijedlog Ivice Sudnika planinarskim društvima, koja bi trebala izraditi paneće na planinarskim domovima sa prikazom šire okoline. Na tim panoima bi se moglo grafički prikazati floru i faunu, planinarske objekte i puteve, te historijski i etnografski obradi dotičnu okolicu.

Prve stranice upisne knjige već su ispunjene. Među posjetiocima bio je i planinar Achmad Dipodilogo iz Indonezije, koji će po povratku u svoju domovinu organizirati sličan muzej.

FOTO IZLOŽBA »MEDVEDNICA I OKOLICA«

Od 10. do 20. rujna bila je otvorena u dvorani Društva arhitekata Hrvatske izložba dokumentarne i umjetničke planinarske fotografije pod nazivom »Medvednica i okolica«. Organizator ove izložbe je foto-sekcija PD »Zagreba« pod pokroviteljstvom Savjeta grada Zagreba.

Vrlo rijetke dokumentarne fotografije upoznavale su posjetioce sa Medvednicom, bolje reći sa planinarskom djelatnosti unazad osamdeset godina, sve tamo od starih planinarskih objekata, od prve piramide, pa do gradnje najnovijih planinarskih domova.

Među umjetničkim radovima, bilo je vrlo vrijednih eksponata, koji pokazuju dobro poznavanje fotografске tehnike, čime se ne isključuje priznanje i autorima dokumentarne fotografije.

Katalog je sadržavao pored autora i naziva radova također i opširni opis Zagrebačke gore. Posebna je novost mala geografska karta Medvednice, koja je predviđena kao priručnik kod šetnja po Medvednici. Za vrijeme izložbe projicirani su color-diapozitivi: Kamaryta, Svečana, Židana, Benka i Strašeka.

Ova izložba predstavlja nastavak održavanih izložaba koje su se organizirale

od 1924. godine skoro redovito za vrijeme Zagrebačkog Zbora.

Steta je da ovako vrijedan i obilan materijal nije mogao biti na sretniji način izložen obzirom na prostor i dekoraciju.

IZ TAJNIČKOG IZVJEŠTAJA PD »RISNJAK« — ZAGREB

Nakon kratkog uvoda o ulozi naše zemlje u međunarodnoj politici, tajnički izvještaj otpočinje analizom izvršenih zaključaka sa prošlogodišnje skupštine. Oni su u prosjeku izvršeni.

Sastav upravnog odbora mijenjao se u toku godine, pa se to odrazilo i na više povremen individualan rad sekcija i grupa, koje nisu organizirano radile. Obzirom na sastav članstva (129 muškaraca i 157 žena) pretežno zdravstvene struke i specifičnosti namještenja društvo je sa 12 omladinaca i 44 pionira postiglo dobre rezultate.

Gospodarska referada. Gradnja planinarskog objekta jedan je od vrlo teških organizacionih radova, koji apsorbira veliki dio vremena najaktivnijeg članstva. Za dovršenje kuće na Medvednici, društvo je dobilo 2,625.000.— dinara, utrošilo je čitav iznos i da bi dovršilo sve radove, bilo bi potrebno još tri puta toliko. Opskrbu planinarske kuće članovi društva često su vršili na ledima, da bi uštedjeli društvu, što je vrlo pohvalno.

Propaganda je bila vrlo aktivna. Povećanje broja oglasnih propagandnih ormarica, izrada crtušvene značke, pretplata na planinarsku štampu, dostavljanje vijesti i interesantnosti dnevnog štampi, prikupljanje fotografija i dokumentacije za društveni album i pokretanje inicijative za izradu prospekta Medvednice, propagandni žigovi, uvedene tiskalice za bolju evidenciju izleta — to su rezultati upornog rada. Postoji mišljenje da bi propaganda mogla bolje raditi, kada bi uvela samostalno finansiranje.

Izleti. Posjeta planinama održivala se konstantno kroz cijelu godinu. Evo nekih podataka iz statističkog izvještaja od mjeseca ožujka.

U Hrvatskoj je organizirano 51 izlet sa 580 planinara,

U Sloveniji je organizirano 16 izleta sa 140 planinara,

ostalo organizirano 2 izleta sa 28 planinara.

Ukupno je organizirano 69 izleta sa 748 planinara.

Najbrojniji posjeti bili su Medvednici što je i razumljivo. Zatim planinama Slovenije, kamo su članovi koristili dio godišnjeg odmora, prolazeći slovenskom transverzalom. Društvo je učestvovalo na sletu slavonskih planinara i na sletu Jugoslavije na Prokletijama.

Zabilježena je i mala svečanost. Povodom podjele značke slovenske transverzale drugu Milovanu Saršanu, prvom planinaru iz Hrvatske koji je prošao ovaj zanimljiv put.

PLANINARSKA LUTRIJA PLANINARSKOG DRUŠTVA »ZAGREB«

Sekcija vodiča PD »Zagreb« odvila je na jednu novost u organiziranju službenih izleta. Osnovna ideja je slična svakoj lutriji, ali je strogo ograničen broj »srećaka« za svaki izlet, dok je riziko za pojedinca cca 1 : 20. Šema organizacije sastoji se u tome, da se minimum učesnika od cca 20 planinara podijeli na 200 žetona (ili 400 žetona za manje izlete), koji se među planinarama svih društava raspaćaju po cijeni jedne desetine troškova putne karte. Prema tome ako se svih 200 žetona rasprodaju, onda dvadesetorka dobitnika putuju na izlet besplatno. Za početak radi se o manjim izletima, kao na pr.: na Liscu, na Celjsku koču, na Kum i na Oštrc, i to za prvu nedjelju u listopadu, a nakon iskustva ovog prvog kola, organizirat će poduzeti planinari PD »Zagreba« slijedeća kola za svaki mjesec unaprijed.

PISANJE ŠTAMPE O PLANINARSTVU

Svaka jaka organizacija služi se štampom u svom propagandnom djelovanju. Objavljaju se novosti, registriraju uspješi, iznose problemi i nedostaci organizacije. No štampom se i djeluje na čitaoca. U postizanju tog cilja i naša organizacija surađuje sa redakcijama raznih listova. Ta saradnja dobro napreduje, pa je treba i dalje razvijati.

Srpanj i kolovoz su mjeseci, kada se odvijaju najveće i najbrojnije naše akcije, pa je i razumljiv porast pisanih redaka o planinarstvu. Osim toga i teške vremenske nepogode ovog ljeta, prouzročile su katastrofalne posljedice. Uslijed lavina i niskih temperatura stradali su mnogi alpinisti i planinari. O tim nesrećama također pisala je veoma senzacionalistički nažalost, i previše i naša štampa, pa je i to bio razlog povećanog broja redaka.

Prema Jugopresu u sedmom i osmom mjesecu jugoslavenska štampa objavila je o planinarstvu:

	srpanj	kolovoz		
	objavljen vano puta	redaka	objavljen vano puta	redaka
Bosna i Herceg.	3	306	11	470
Crna Gora	—	—	4	315
Hrvatska	28	2.441	40	3.935
Makedonija	3	286	2	90
Slovenija	29	1.710	41	2.948
Srbija	16	1.076	25	1.285
		+ 33*	4.945	

* odnosi se samo na pisanje o raznim nesrećama u planinama.

Povećanje pisanih redaka o planinarstvu u Hrvatskoj kroz posljednja četiri mjeseca stalno je u porastu, što to ranije nije bio slučaj.

Od 21. IV. do 20. V. objavljivano je u 20 puta 1620 redaka,
 od 21. V. do 20. VI. objavljivano je u 20 puta 1870 redaka,
 od 21. VI. do 20. VII. objavljivano je 28 puta 2440 redaka,
 od 21. VII. do 20. VIII. objavljivano je u 40 puta 3935 redaka.

Donosimo prikaz pisanja dnevne štampe o planinarstvu u VII. i VIII. mjesecu.

	srpanj	kolovoz		
	objavljen vano puta	redaka	objavljen vano puta	redaka
Vjesnik	9	690	12	1.050
Večernji vjesnik	4	340	2	380
Narodni list	5	520	6	815
Novi list	—	—	4	205
Slobodna Dalmacija	—	—	6	165
Narodni sport	2	115	2	130
Glas Slavonije	2	150	2	120
Globus	—	—	1	500
Vjesnik u srijedu	—	—	2	400
Varaždinski vjesnik	1	17	—	—
Požeški list	1	400	—	—
Samoborske novine	1	8	1	80
Sibenski list	2	70	1	40
Bjelovarski list	—	—	1	50
Ličke novine	1	130	—	—
Ukupno :	28	2.440	40	3.935

Imajući u vidu utjecaj štampe kao i činjenicu, da se kroz ovaj propagandni vid aktivnosti može ocijeniti rad društava, treba upornije nastaviti pisanjem o našim uspjesima, problemima, propustima, akcijama i drugom.

Registrirajmo svaku našu akciju!

V. SASTANAK PLANINARA P. T. T. JUGOSLAVIJE NA FRUŠKOJ GORI

Ove godine mlado planinarsko društvo p. t. t. iz Novog Sada dobito je organizaciju sastanka planinara p. t. t. Jugoslavije zaključkom prošlogodišnjeg sastanka na Platku. Nije lagano preuzeti takovu organizaciju ni jednom starom društvu a kamo li jednom koje još nije pravo stupilo na svoje vlastite noge. Bili su svjesni da ih čeka mnogo posla i zato su se prihvatali na vrijeme svih zadataka u vezi s time. U tome ih je pomoglo i rukovodstvo Poduzeća p. t. t. saobraćaja u Novom Sadu, Sindikat kao

Fruška gora — Na putu prema Zmajevcu

i ostala planinarska društva p. t. t., a osobito planinarsko društvo Poštar iz Beograda.

Kao prvi zadatak bio im je popularizirati planinarstvo uopće i kroz takovu akciju prikupiti što više članova. Ta akcija urodila je veoma dobrom plodom tako, da su se skoro svi p. t. t. službenici i radnici u Novom Sadu zainteresirali za ovu manifestaciju. Na taj način dobili su i dosta novih članova i aktivnih radnika za organizaciju ovog sastanka. Svi su svoje zadatke na vrijeme i veoma uspješno izvršili tako, da je sastanak bio veoma dobro organiziran.

U okviru toga sastanka bio je predviđen marš kroz Frušku Goru i to od Sremske Mitrovice preko Zmajevca, gdje se održavao sastanak, do Sremske Kamenice odnosno Novog Sada. Na željezničkoj stanici u Sremskoj Mitrovici bio je priređen veoma srdačan i drugarski doček planinara p. t. t. iz Zagreba, Lju-

bljane, Sarajeva, Splita, Beograda i ostalih krajeva naše zemlje. Već na zajedničkom doručku u Sremskoj Mitrovici bilo je veselo, jer su se sreli stari poznanici sa sastanaka iz prošlih godina, a upoznivali su se i novi planinari koji su se tek učlanili u planinarsko društvo. Njihov ulazak u krug planinara bio je za njih veoma zanimljiv pun doživljaja. Nakon doručka oko 150 planinara veselo je pohrilo put Zmajevca pod vodstvom planinara-domaćina iz Novog Sada. Velika večina planinara bila je tom prilikom prvi puta na Fruškoj Gori. Ona je bila za njih dosta nepoznata i za to su bili veoma ugodno iznenadeni lijepim predjelima i bogatom florom u toj našoj istaknutoj planini na istočnom dijelu doline između Save i Dunava. Vrijeme je bilo veoma lijepo i sunčano tako, da su učesnici toga marša uživali kroz gotovo 10 sati hoda sa prekidiima i odmorima. Prisutni domaćini i borci iz tog kraja objašnjavali su učesnicima o borbama za vrijeme minulog oslobođilačkog rata te pokazivali povjesna mjesta gdje su vodene borbe i gdje se danas nalaze povjesni spomenici. Osim jedne kolone koja je bila najveća i koja se uputila iz Sremske Mitrovice bilo je još i drugih kolona koje su se iz raznih pravaca uputile prema središnjem mjestu sastanaka t. j. prema Zmajevcu. Jedni su išli iz Sremskih Karlovaca, a drugi sa Iriškog Venca.

Rano poslijе podne 30. travnja o. g. sve su grupe stigle na Zmajevac gdje su bili smješteni ili planinarski dom ili u lijepo smještene šatore pokraj doma. U večer toga dana bilo je otvorene sastanku uz logorsku vatru, pjesmu i ples.

Ovom već tradicionalnom sastanku planinara p. t. t. Jugoslavije bili su prisutni i rukovodioci pojedinih poduzeća p. t. t. saobraćaja, Sindikata p. t. t. i delegati planinarskih društava p. t. t. kao i ostalih planinarskih društava iz Novog Sada. Svi su oni pozdravili ovaj sastanak naglašujući, da se tako popularizira planinarstvo i dobivaju novi članovi naših planinarskih organizacija. Ti su sastanci postali već tradicionalni, a rezultati su sve veći iz godine u godinu. Planinara unutar p. t. t. struke imade sve više, a s time u vezi i planinarskih domova. Moramo naglasiti da svako planinarsko društvo nastoji podići svoj dom i tom prilikom sakuplja potrebna sredstva na razne načine, budući da su zainteresirani kako pojedinci tako i poduzeća p. t. t. saobraćaja i Sindikat p. t. t. To je velika dobit za planinarsku organizaciju u cijelini i za to bi morali ti sastanci imati podršku i od republičkih

planinarskih saveza kao i od Planinarskog saveza Jugoslavije.

Logor je bio veoma dobro organiziran sa dosta šatora, kuhinjom, razglasnom stanicom, električnim svjetlom, radio-aparatom, p. t. t. vezama i t. d.

Na dan 1. svibnja o. g. podignuta je logorska zastava uz zvukove nacionalne himne i time otpočelo slavlje ovog praznika rada. Nakon toga priredeni su bili pojedini izleti do Vrdnika, Popovice i Venca. Održano je i orientaciono natjecanje između momčadi iz Zagreba, Beograda, Novog Sada, Ljubljane, Rijeke i Cetinja-Skopija. Prvo mjesto postigao je sastav iz Novog Sada, drugo iz Zagreba, a treće sastav iz Sarajeva. Kao nagradu dobili su lijepo planinarske rekvizite. Osim toga natjecalo se i u gađanju zračnom puškom. Kod omladinaca najbolji je bio predstavnik Beograda, a kod omladinki predstavnica iz Novog Sada. Istog dana poslijе podne održan je radni sastanak predstavnika svih planinarskih društava p. t. t. na kojem su bili prisutni i pozvani gosti delegati poduzeća p. t. t. saobraćaja, Planinarskog saveza Srbije, planinarskih društava iz Novog Sada i drugi. Tom prilikom analizirani su zaključci sa IV. sastanka kao i njihovo izvršenje. Isto tako postavljeni su novi zadaci koji čekaju rješenje i koji se moraju rješiti do slijedećeg sastanka, koji će se održati u organizaciji planinarskog društva »Poštar« iz Beograda 1. i 2. svibnja 1958. godine na planini Zlatibor (Divči Bare).

Od ostalih zaključaka važno je spomenuti održavanje međudruštvenih izleta u pojedine krajeve naše zemlje sa pozivima ostalim društvima kao i organizacija Partizanskog marša koja je povjeren planinarskom društvu p. t. t. Sljeme iz Zagreba. Određen je Velebit u mjesecu srpnju t. j. za dan Borca. Mlado planinarsko društvo iz Novog Sada obavezalo se izgraditi svoj planinarski dom na Fruškoj Gori, a planinarsko društvo p. t. t. Prijatelj prirode u Sarajevu također je već počelo graditi svoj dom na Trebeviću.

Drugog dana t. j. 2. svibnja dan je bio kišovit i tmuran. Nakon spuštanja logorske zastave učesnici su krenuli raznim putovima prema Iriškom Vencu gdje je razgledan spomenik borcima NOB-e. Slijedeći cilj bio je Stražilovo gdje se nalaze grobovi poznatih srpskih pjesnika Zmaj Jovana Jovanovića i Branka Radičevića.

U planinarskom domu na Stražilovu bio je zajednički ručak, koji je protekao u veselom raspoloženju. Mnogima je bilo žao ostaviti te lijepo krajeve i drage

drugove s kojima su bili zajedno tri dana. Na rastanku je bilo izrečeno mnogo dobrih želja s time da se opet skoro vide na zajedničkim izletima ili partizanskom maršu po Velebitu.

Cijeli ovaj sastanak protekao je u ugodnom raspoloženju i planinarskoj veselosti i pjesmi tako da će mnogima ostati u ugodnoj uspomeni. Drugovi iz Novog Sada dali su si mnogo truda i zahvaljujući razumjevanju i potpori Poduzeća p. t. t. saobraćaja iz Novog Sada uspjeli su potpuno. Kao mlado društvo položili su veoma dobro ispit, tako, da im se može čestitati na veoma dobro izvrsenim zadacima.

To isto čeka u slijedećim godinama drugove iz Makedonije i Crne Gore gdje još ne postoje planinarska društva p. t. t. I njihovi predstavnici mogli su nešto naučiti kroz tih nekoliko godina posjećivanja sastanaka tako, da možemo skoro očekivati osnivanje planinarskih društava p. t. t. u tim republikama koje imadu lijepih uslova za planinarstvo.

P. I.

MEDUDRUŠTVENI IZLET PLANINARA — POŠTARA NA UČKU

Prema dogovoru na V. sastanku planinara p. t. t. Jugoslavije održanom 1. i 2. svibnja 1957. na Fruškoj Gori P. D. Sljeme iz Zagreba i P. D. Učka iz Rijeke organizirali su međudruštveni izlet na Učku kod Rijeke. Ovom izletu prisustvovalo je oko 100 planinara iz Zagreba, Rijeke i Ljubljane.

Već na ranijim sastancima planinara — poštara Jugoslavije bila je izražena želja da se što češće organiziraju međudruštveni izleti, da se tako upoznavaju ljudi i krajevi i da se na taj način popularizira ideja planinarstva.

Već prošle godine P. D. Sljeme iz Zagreba organiziralo je nekoliko takovih izleta sa planinarima poštarima iz Ogulin, Krapine, Slav. Požege, Križevaca

Na vrhu Učke

i Rijeke, a ove godine proširio se taj krug i sa planinarima iz Slovenije. Tako kove akcije pridobijaju i nove ljubitelje prirode i nove organizirane članove naših planinarskih društava, pa je to jedna od korisnih strana propagande na polju proširenje planinarstva kod naših službenika i radnika.

Već na ranjim sastancima planinara poštara Jugoslavije bila je izražena želja da se što češće organiziraju međudruštveni izleti da se tako upoznavaju ljudi i krajevi i da se na taj način popularizira ideja planinarstva.

Ovaj zajednički izlet bio je priređen u nedjelju 2. lipnja 1957. a uspješni organizatori bili su članovi mladog planinarskog društva Učka iz Rijeke na čelu sa predsjednikom društva i direktorom Poduzeća p. t. t. saobraćaja u Rijeci drugom Mirkom Radaljom. Oni su si zaista dali mnogo truda da svi učesni-

Pred Rossijevom kolibom

ci toga izleta budu zadovoljni kako u pogledu smještaja tako i u pogledu prehrane i kupanja na našem lijepom Jadranu. Sve je bilo tako lijepo organizirano da je ideja zblžavanja planinara došla zaista do potpunog izražaja. Organiziran je bio i djelomični prijevoz autobusima za one planinare koji su se uputili prvi puta u planine.

Dan je bio sunčan i vedar tako da se sa vrha Učke moglo lijepo promatrati naše more sa otocima kao i lijepе krajeve romantične Istre. Vidici su bili neobično lijepi tako da su svi prisutni bili upravo oduševljeni ljepotom prirode u ovom dijelu naše zemlje. Osobito su planinari početnici bili toliko oduševljeni da su obećali prisustvovati svakom izletu. Sam osjećaj da se nalaze na visini preko 1000 metara bio je već dovoljan da se osjećaju sretni i zadovoljni. Naročito

su Slovenci bili impresionirani lijepim vidicima na more, i silaskom u Lovran gdje je bio organiziran ručak. Nakon ručka grupa planinara prosljedila je u Medveju gdje su se kupali i sunčali do odlaska u Rijeku i dalje svojim kućama.

Na vrhu Mal. Rajinca

Prilikom rastanka svi su učesnici ovog lijepog izleta izražavali želju da se ovakvi međudruštveni izleti priređuju što više i češće, jer je to najbolji način da se ljudi upoznavaju i da upoznaju ljepote naših krajeva. Osim toga to je dobar način i da pridobijemo nove planinare u naše planinarske organizacije i da tako još više omasovimo naša društva. A i omladina mora u tom pogledu raditi preko svojih omladinskih organizacija organizirajući svoje omladinske sekcije unutar planinarskih društava.

Eto i to je jedan dobar primjer rada planinarskih društava.

P. I.

U Rožanskim kukovima

Planinarske vijesti iz svijeta

STO GODINA ALPINE KLUBA

Stotinu dvadeset gostiju, prijatelja i članova Alpine Club-a (London), saku-pilo se u Zermattu, 19. augusta 1957., bez vanjskih znakova svečanosti, ali u istinskom planinarskom drugarstvu, da svećnom večerom proslave »Alpine Club Centenary Meet«. Naročito smo primjetili kako se u društvu ove zajednice planinara, sa njenim ograničenim brojem članova od okruglo 750 alpinista, koji se kao takvi moraju u svakom pogledu i iskazati, brzo čovjek udomaćuje i osjeća kao među drugovima. Dapaće i poteškoće jezičnog sporazumijevanja brzo su bile prebrodene: razgovaralo se engleski, francuski i njemački, često na vrlo zabavan način, a naročito ističemo da je na jelovniku za ukras bila štampana crnobijela reprodukcija John Ruskinove slike »Cervin from the West« (»Mattehorn sa zapadom«); na drugoj strani bila su štampana imena šestorice velikih pisaca o Alpama: Leslie Stephen, Mummers, Mallory, Tilman, Godley i G. W. Young. A na zadnjoj strani bio je štampani popis 34 predsjednika, koji su od god. 1858. do danas upravljali sudbinom AC-a. Od prošle godine je predsjednik Sir Henry Cecil John Hunt, voda uspješne engleske ekspedicije na Mount Everest.

U prostoriji »Matterhorn« u hotelu Mont Cervin sastali su se uzvanici na zdravici; svaki je posebno bio pozdravljen stiskom ruke i bila mu je poželjena dobrodošlica. Poslije toga je pod predsjedavanjem John Hunta u hotelu Monte Rosa započela svečana večera, za koje su glazbenici iz Zermatta ispred hotela priredili mjesni koncert, a za zakusku je mješoviti zbor iz Zermatta otpjevao nekoliko pjesama iz doline, koje su se osobito dopale britanskim drugovima.

Stizale su i brojne brzjavne čestitke. Sir Hunt je održao uvodni govor pun humora, iz kojeg se je očitovala vjerna privrženost planinama, oduševljenje kao sredstvo jačanja tijela i duha za vlastitu korist i dobro zemlje. Vladdin savjetnik dr. Schnyder je isporučio pozdrave Vlade naglasivši, kako je AC u toku cijelog stoljeća sa Wallisom i Zermattom posebice bio u tijesnoj vezi i obratno. Dr. Th. Biner, predsjednik općine Zermatt, pozdravio je predstavnike AC-a i predao im u ime stanovništva jednu sliku Matterhorna, a Anton Tichelli, sadašnji predsjednik SAC-a, sekcije Monte Rosa, izrekao je riječi

prijateljstva Britancima, sa kojima su vezani, te im je za »rodendan« predao na dar pokal iz Wallisa. Bilo je održano mnogo govora! Iz njih citiramo pozdravni govor dr. W. Rütimeyera, održanog ispred SAC — CC-a.

»U ime Švicarskog Alpen Cluba i njegovog centralnog predsjednika g. Roberta Wencka izražavam najtoplju zahvalnost za veliku čast koja nam je iskazana pozivom na ovu svečanu večeru AC-a.

Od svega srca pozdravljamo AC našim planinarskim pozdravom, uz naše najiskrenije želje za sreću prilikom stogašnjice postojanja.

Sa veseljem i zadovoljstvom, priznajemo da su odnosi između oba kluba od početka bili tijesni i živi, te da su bili i ostali u neprekinutom prijateljstvu i da vi, vrlo poštovana gospodo, našoj zemlji i njenim planinama iskazuјete istu toplu i vjernu privrženost, kao što ste to i prije činili.

Za vaš svečani sastanak ste izabrali Zermatt, klasično mjesto herojskog engleskog planinarstva i prostorije starog dostojnog hotela Monte Rosa, kuću u kojoj se vaši članovi osjećaju kao kod »svoje planinarske kuće«, kao u svojoj domovini, kuću u kojoj su boravili veliki, nezaboravni ljudi vašeg kluba.

Gdje postoji prijateljski sporazum dolazi i do medusobnog darivanja. Naš švicarski klub smatra se u prvom redu om, koji je primao darove. Za sve dobro koje je smio primiti od AC-a on je engleskom klubu obavezan na najveću zahvalnost, a ova zahvalnost neka je ovdje od srca rado izrečena.

Rano započeti slavni pohod engleskih istraživača i planinara kroz svijet Alpa izvršio je izvanredno plodan utjecaj, kako na švicarski, tako i na kontinentalni alpinizam, koji se je od osnutka AC-a, prvog i vrlo uglednog društva planinara, pojačao. AC je postao moćan inicijator i uzor; njegovo postojanje neposredno je doprinijelo god. 1863. osnivanju SAC-a. U toku desetljeća naš je klub u mnogom krenuo drugim putevima, ali toga smo svjesni da je u važnim i osnovnim pitanjima način mišljenja AC-a i SAC-a ostao istovjetan. Engleski uzor je podstrekao, djelovao infektivno budio ambiciju: »u Alpama je postalo živo«, i započelo je plemenito natjecanje, koje se je odvijalo uz zdravo suparništvo u duhu potpune lojalnosti i dobrog drugarstva. Kako daleko

su kod toga Englezi sa svojim krasnim uspjesima odmakli Švicarcima poučava na historiju o izvršenom prvim usponima na planinske vrhove, i prvim prolazima preko visokih gorskih sedala i prijevoja. To je zaista bio pobjedonosni pohod engleskih planinara, kojem nema premcu ni kod jedne nacije, i koji tvori slavu AC-a.

A ovaj slavni pohod nije se u historiji AC-a zaustavio u Alpama. Nagon za vršenjem istraživanja i veselje u vršenju otkrića poveli su engleske planinare počev od Kavkaza na planine svih kontinenata, pa i sada pod vodstvom vašeg poštovanog g. predsjednika, posljednjem i najvišem cilju vrhu svijeta.

TEČAJ O LAVINAMA G. 1958.

Institut za istraživanje snijega i lavina Weissfluhjoch-Davos održat će od 12. do 17. siječnja 1958. opći tečaj o lavinama u mjestu Schatzalp kod Davosa. Polaznici tečaja će biti smješteni u planinskem hotelu Schatzalp. Troškovi opskrbe u hotelu iznosit će za kategoriju A Sfrs 145.—, a za kategoriju B uz turističko konačenje Sfrs 105.—. Ukupno će biti primljeno oko 50 polaznika iz krugova zimskog turizma, alpinskih organizacija, u planinama poslujućih saobraćajnih i građevinskih poduzeća i članova službe šumarstva. Programe tečaja mogu interesenti podići kod Instituta u Weissfluhjochu, koji prima prijave za učestvovanje do 1. prosinca 1957.

STO PUTA NA MONT BLANCU

U ljetu god. 1916. uspeo se je gorski vodič Alfred Couttet, Chamonix—prvi put na Mont Blanc, a ovoga ljeta je sredinom augusta izvršio u starosti od 59 godina svoj stoti uspon na najvišu planinu Europe.

ZERMATTSKA BRDA

Prigodom proslave stogodišnjice Alpine Clube bile su izvršene ove dvije specijalne ture:

Istočno-zapadni prelaz Lyskamma (grebena Lys) 21. augusta 1957. navezima: Dr. Ed. Wyss-Dunant (vođa švicarske ekspedicije na Everest god. 1952.), Sir John Hunt (vođa britanske ekspedicije na Everest god. 1953. i predsjednik AC-a), Lady Hunt, Fritz Luchsinger (prije izvršio uspon na Lhotse), Albert Egger (vođa švicarske ekspedicije na Everest g. 1956.), kao i neki drugi članovi AC-a.

Druga tura bila je izvršena prelazom preko Breithorna sa usponom na Young-

grat 22. augusta 1957. navezima: Sir John Hunt, Georges Band (izvršio uspon na Kangčendžungu), Fritz Luchsinger, Fritz Ganser, Mailand, Albert Eggler sa još trojicom engleskih alpinista.

Navezni koji su sastavljeni od tako odličnih alpinista zaista nisu svakodnevni!

JOŠ NEOSVOJENI 8-TISUĆNJACI

Od 14 planina 8-tisućnjaka u Himalaji izvršen je uspon na 11 vrhova. Tri su još neosvojena i to: Dhaulagiri (8172 m, a prema nekim podacima 8222 m) u Nepalu, Hiden Peak (»Skriveni vrh«, 8068 m) u Karakorumu Pakistana, i Siša Pangma ili Gosainthan (8013 m) u tibetanskoj Himalaji.

HIMALAJA - DHAULAGIRI

Usprkos raznim vijestima strane štampe izdala je vlasta Nepala za god. 1958. odobrenje za pokušaj uspona na Dhaulagiri samo švicarskoj ekspediciji Dhaulagiri-Himalaja, koju će predvoditi Werner Stäuble iz Zuricha. Odbijene su molbe Austrijanaca, Argentinaca i Amerikanaca, koji su također za cilj bili odabrali Dhaulagiri.

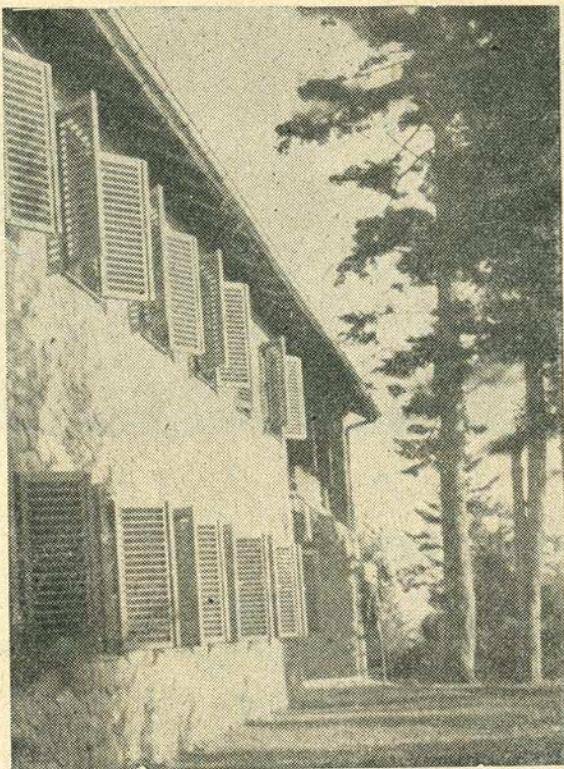
Tajništvo švicarske ekspedicije Dhaulagiri-Himalaja (1958) demantira vijesti koje su bile objavljene u dnevnoj štampi i prema kojima su članovi ekspedicije radi uvježbavanja učestvovali u akcijama traženja na sjevernoj stjeni Eigera. Na sjevernoj stijeni Eigera niti su bile a niti će biti vršene bilo kakve vježbe. U akciji traženja od 1. septembra učestvovao je izvjestan broj članova grupe planinara »Alpina« (Kriems-Luzern), jer su sa Nijemcima Nothdurft i Meyer bili u prijateljskoj vezi.

OVCE SE STRMOGLAVILE U PONOR

Planine ne pripadaju samo alpinistima. I život seljaka u području Alpa odvija se dijelom u planinama.

Početkom septembra stado ovaca (240 kom.) u području Rawyl-Zeuzier iznad d'Ayenta strmoglavio se je u ponor dubok preko 70 m.

Pastir ovog stada ovaca bio je pozvan u vojsku, pa ga je zamijenio pastir, koji po svoj prilici nije dobro poznavao okolicu. Kada je jedne večeri u potragu za stadom poslao svog ovčarskog psa, vjerojatno se je koja od ovaca preplašila te je htjela pobjeći; pala je sa jedne stijene u ponor, a za njom i ostale ovce, jer su se slijedile. Većina je bila na mjestu usmrćena, a ostale su zadobile takve ozljede, da su morale biti u mjestu Sion priklane.

PUNTIJARKA

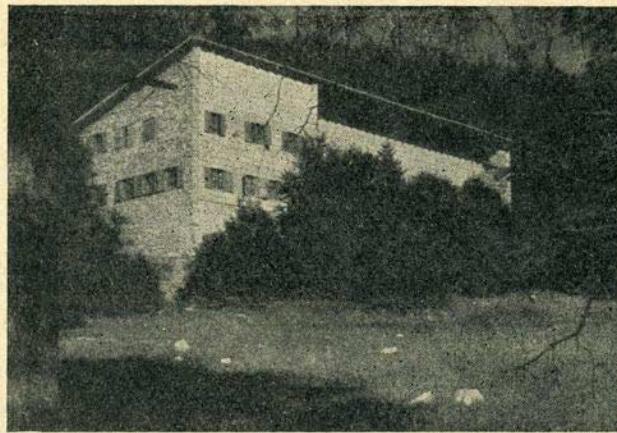
DOM PLANINARSKOG DRUŠTVA ZAGREB

Vrlo omiljeno, prijatno, tiho i ugodno mjesto za odmor. Dom je smješten na centralnom dijelu Medvednice (1.000 m). Uz dom se nalaze zeleni proplanci vrlo pogodni za odmor i sunčanje, a zimi za skijanje. Dobra i vrlo ukusno spremljena hrana uz umjerene cijene. Uobičajeni planinarski popust. Tekuća voda u sobama, tuš, električno svjetlo, telefon, radio i terasa za sunčanje.

Vrlo zgodno ishodište za razne izlete po Sljemenu.

Pristup do doma pješice ili autobusom do sljemenske lugarnice, a zatim šumskom cestom — 2 km — pješice do doma.

Informacije i rezervacije u društvenim prostorijama P. D. »Zagreb«, Bogovićeva 7/III. (Telefon 24-007) ili direktno na tel. doma (br. 23-980).

PLANINARI I SKIJAŠI

**Posjetite
PLATAK**

(1111 m)

Zimski sportski centar i izletište RIJEKE i OPATIJE
udaljeno od Rijeke 25 km. Skijaška sezona traje
od decembra do sredine mjeseca maja.

Ljeti: idealno mjesto za odmor i oporavak.

INFORMACIJE:

PLANINARSKO DRUŠTVO

Rijeka - Ulica Proleterskih Brigada broj 18

»KVARNER - EXPRESS«

(ex »Putnik«) Rijeka, Neboder - Tel.: 34-88 i 24-30

»KVARNER - EXPRESS«

Opatija - Opatija - Telefon: 306

TURISTIČKO DRUŠTVO

Rijeka, Trg Republike 9 - Telefon: 37-86